

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Kramžar

Digitalni razkorak: kritika koncepta in družbeno-kulturni izvor razlik

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Kramžar

Mentorica: izr. prof. dr. Tanja Oblak Črnič

Digitalni razkorak: kritika koncepta in družbeno-kulturni izvor razlik

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

*Education is an admirable thing, but it is well to remember from time to time that nothing worth knowing can be taught.
~Oscar Wilde*

Zahvala

Iskreno hvala mentorici, Tanji Oblak Črnič, za prijetno sodelovanje, vso pomoč, strokovne nasvete in spodbude pri pisanju naloge.

Hvala družini za podporo skozi vsa leta izobraževanja.

Hvala Tjaši, Melisi in Tini, da se lahko že več kot desetletje vedno zanesem na vas.

Hvala Nedžadu za vse, kar zares šteje v življenju.

Digitalni razkorak: Kritika koncepta in družbeno-kulturni izvor razlik

V sodobnem svetu je internet postal tesno prepleten z vsakdanom posameznikov. Tako kot v drugih družbenih sferah, so se tudi tukaj začele pojavljati razlike med posamezniki, v samem dostopu do interneta ter tudi v načinu njegove uporabe. Te razlike so se v mnogih razpravah poenotile pod terminom *digitalni razkorak*. Čeprav je slednji tesno prepleten s številnimi družbenimi, kulturnimi in ekonomskimi dejavniki in je posledično izjemno kompleksen problem, se ga pogosto obravnava zelo enodimenzionalno in poenostavljeno. Cilj te naloge je izpostaviti pomanjkljivosti in problematičnosti samega koncepta ter pokazati, da je digitalni razkorak posledica že obstoječih družbeno-kulturnih razlik. Izpostavila sem problem spremenljivosti definicije koncepta in spornost njegove strukturiranosti, poudarila slabosti tehnološko-determinističnih predpostavk, predstavila dileme o razumevanju interneta kot primarne dobrine ter opozorila tudi na ideološkost diskurzov o digitalnem razkoraku. S pomočjo Bourdieujevih konceptov kulturnega in ekonomskega kapitala sem izpostavila pogosto zanemarjen, družbeno-kulturni izvor razlik v dostopu in uporabi interneta. S sekundarno analizo že obstoječe raziskave *Kultura in razred*, sem empirično dokazala, da ima predvsem kulturni kapital (poleg ekonomskega) pomemben vpliv na informacijski habitus posameznikov, in sicer na vse tri zajete dimenzije: vpetost v digitalno kulturo, produktivnost na internetu in na odnos do interneta. Opravljena raziskava je ena izmed prvih v Sloveniji, ki pri obravnavi digitalnega razkoraka upošteva njegovo družbeno-kulturno vpetost, vendar bi bilo za bolj poglobljeno razumevanje problema v prihodnje potrebno izvesti predvsem kvalitativne raziskave, ki bi osvetlile problem z vidika »depriviligiranih« skupin.

Ključne besede: digitalni razkorak, Bourdieu, kulturni kapital, internet.

Digital divide: Critics of the concept and socio-cultural origin of differences

In contemporary world, the Internet has become tightly interwoven with everyday lives of individuals. As in other social spheres, differences between individuals soon started to appear – in access to the Internet and also in its use. In many discussions, these differences have been unified under the term *digital divide*. The digital divide is often considered very one-dimensional and simplistic, although it is closely interwoven with many social, cultural and economic factors. The goal of this dissertation is to expose the flaws and controversy of this concept. I also want to prove, the digital divide is a consequence of the existent socio-cultural differences. I have emphasized the problem of the definition's inconsistency and structure's controversy, pointed out the weaknesses of the techno-deterministic assumptions, introduced the dilemma of considering the Internet as the primary asset and warned about the ideological characteristic of discourses about digital divide. With the help of Bourdieu's concepts of cultural and economic capital, I exposed socio-cultural origins of differences in access and use of the Internet, which are often neglected. Through secondary analysis of the data gained in the existing study *Culture and class*, I empirically proved that (besides economic) especially cultural capital has an important influence on the informational habitus of individuals, namely on all three included dimensions: integration in digital culture, productivity on the Internet and attitude towards it. In Slovenia, my research is one of the first that considers the intertwinement of digital divide with socio-cultural background. However, for more comprehensive understanding of the problem, qualitative researches should be executed in order to clarify the problem from the point of view of the "disadvantaged" groups.

Key words: digital divide, Bourdieu, cultural capital, internet.

Kazalo

1 UVOD: JE DIGITALNI RAZKORAK ZARES PROBLEM?	7
1.1 RELEVANTNOST PROBLEMA	7
1.2 STRUKTURA NALOGE	7
2 PREDSTAVITEV KONCEPTA DIGITALNI RAZKORAK	8
2.1 POJAV IN RAZVOJ KONCEPTA DIGITALNI RAZKORAK	8
2.2 KONTEKSTI UVELJAVLJANJA POJMA DIGITALNI RAZKORAK	10
2.2.1 Družbeni kontekst internetnega razvoja	11
2.2.2 Politični kontekst	13
2.2.3 Znanstveni kontekst	15
3 RAZISKOVANJE DIGITALNEGA RAZKORAKA	17
3.1 ADMINISTRATIVNO RAZISKOVANJE INTERNETA	18
3.2 RAZISKOVANJE DIGITALNIH SPRETNOSTI	21
3.3 RAZISKOVANJE POSLEDIC UPORABE	22
3.4 DIGITALNI RAZKORAK V SLOVENIJI	23
4 KRITIKA KONCEPTA DIGITALNEGA RAZKORAKA	28
4.1 SPREMENLJIVOST DEFINICIJE DIGITALNEGA RAZKORAKA	28
4.2 PROBLEMATIČNOST STRUKTURE DIGITALNEGA RAZKORAKA	29
4.3 PROBLEMATIČNOST TEHNOLOŠKEGA DETERMINIZMA	31
4.4 INTERNET KOT PRIMARNA DOBRINA	33
4.5 IDEOLOŠKOST PROBLEMA DIGITALNEGA RAZKORAKA	37
5 DRUŽBENO- KULTURNA VPETOST DIGITALNEGA RAZKORAKA	40
5.1 BOURDIEUJEVE OBLIKE KAPITALA	40
5.2 DIGITALNI RAZKORAK V FUNKCIJI EKONOMSKEGA IN KULTURNEGA KAPITALA	44

6 VPLIV KULTURNEGA IN EKONOMSKEGA KAPITALA NA INFORMACIJSKI HABITUS.....	44
6.1 RAZISKOVALNI MODEL IN HIPOTEZE.....	46
6.2 TEORETSKA OPREDELITEV IN MERJENJE SPREMENLJIVK	49
6.2.1 Neodvisne spremenljivke: ekonomski in kulturni kapital	49
6.2.2 Odvisna spremenljivka: informacijski habitus.....	51
6.3 REZULTATI RAZISKAVE.....	52
6.3.1 Osnovne statistike	52
6.3.2 Preverjanje hipotez.....	52
6.3.3 Vpliv kulturnega in ekonomskega kapitala na vpletenost v digitalno kulturo.....	54
6.3.4 Vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na produktivnost na internetu.....	57
6.3.5 Vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na odnos do interneta	62
6.4 DISKUSIJA.....	63
6.4.1 Kulturni in ekonomski kapital povečujeta pozitivnost odnosa do interneta	63
6.4.2 Kulturni in ekonomski kapital povečujeta vpetost v digitalno kulturo.....	64
6.4.3 Kulturni in ekonomski kapital povečujeta produktivnost na internetu.....	65
6.5 PREDNOSTI IN OMEJITVE RAZISKAVE.....	66
7 SKLEP: K BISTVU DISKURZA O DIGITALNEM RAZKORAKU.....	67
8 LITERATURA.....	70
Priloga A: Izsek iz anketnega vprašalnika	75
Priloga B: Osnovne statistike neodvisnih spremenljivk.....	78
Priloga C: Osnovne statistike odvisnih spremenljivk	80

1 UVOD: JE DIGITALNI RAZKORAK ZARES PROBLEM?

V sodobnem svetu je internet postal tesno prepleten z vsakdanom posameznikov. Pri tem pa so se, tako kot v drugih družbenih sferah, začele pojavljati razlike, tako v samem dostopu do interneta, kot tudi načinu njegove uporabe. V mnogih razpravah so se te razlike poenotile pod terminom *digitalni razkorak* (Gunkel, Chandler, Wilson in drugi, van Dijk v Oblak 2012, 46). Problemu digitalnega razkoraka se v zadnjih desetletjih namenja vse več pozornosti, in sicer v politični, znanstveni in družbeni sferi. Pri tem pa se poraja vprašanje, zakaj je digitalni razkorak sploh obravnavan kot pereč problem sodobne družbe?

1.1 RELEVANTNOST PROBLEMA

Čeprav je različnost v družbi nekaj normalnega, nekaterim oblikam neenakosti pripisujemo etični pomen (O'Hara in Stevens 2006, 27). Tako na primer razlike v lastništvu dragih avtomobilov niso etično sporne, medtem ko pomanjkanje hrane, zavetja, zdravstvene oskrbe vzbujajo družbeno skrb (ibid.). Razlog za to leži v dejstvu, da imajo nekatere dobrine v družbi status primarnih dobrin. V večini (vendar ne univerzalno) velja, da ni primerno določati distribucije teh dobrin glede na posameznikovo plačilno zmožnost oziroma po principu tržne menjave (O'Hara in Stevens 2006, 71). Brez teh dobrin namreč posameznik ni sposoben zasledovati drugih ciljev v življenju in ni zmožen funkcionirati na ravni, ki je normalna v družbi (O'Hara in Stevens 2006, 74). Vendar pa na to, kaj pomeni normalna raven družbenega delovanja, vplivajo številni dejavniki in eden od njih je zagotovo tudi raven tehnološke razvitosti neke družbe (O'Hara in Stevens 2006, 78). Zaradi velike penetracije interneta na vsa področja družbenega življenja, bi lahko upravičeno trdili, da postaja vse bolj nepogrešljiva dobrina za normalno delovanje v zahodnih družbah. Prav zato so razlike v dostopu in načinu njegove uporabe vse bolj problematične, saj naj bi te povečevale družbeno stratifikacijo in izključenost.

1.2 STRUKTURA NALOGE

Cilj naloge je izpostaviti pomanjkljivosti in problematičnosti diskurzov o digitalnem razkoraku ter dokazati, da je digitalni razkorak posledica že obstoječih družbeno-kulturnih razlik.

V prvem delu naloge bom predstavila različne kontekste, znotraj katerih se je problem digitalnega razkoraka uveljavil, ter s tem umestila koncept v širši družbeni kontekst. Ponudila bom kritični pregled raziskav digitalnega razkoraka, nato pa nadaljevala s kritično refleksijo

koncepta. Izpostavila bom problem spremenljivosti definicije koncepta in spornost njegove strukturiranosti, poudarila slabosti tehnološko-determinističnih predpostavk, predstavila dileme o razumevanju interneta kot primarne dobrine ter opozorila tudi na ideološkost diskurzov o digitalnem razkoraku. S pomočjo Bourdiejevih konceptov kulturnega in ekonomskega kapitala bom izpostavila pogosto zanemarjen, družbeno-kulturni izvor razlik v dostopu in uporabi interneta.

Na osnovi Bourdiejevega teoretskega ogrodja, bom zasnovala tudi empirično raziskavo, katere rezultate bom predstavila v drugem delu naloge. Preverjala bom vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na informacijski habitus posameznikov ter s tem poskušala dokazati vpetost digitalnega razkoraka v širši okvir družbenih neenakosti. V raziskavi bom uporabila metodo sekundarne analize podatkov že opravljene raziskave *Kultura in razred* (Luthar 2011).

Tako teoretični pristop, kot tudi metoda raziskovanja, ki ju bom uporabila v svoji magistrski nalogi, predstavljata prispevek k boljšemu razumevanju kompleksnosti problematike digitalnega razkoraka. Pomen te naloge pa je toliko večji na območju Slovenije, kjer tovrstnih pristopov k raziskovanju digitalnega razkoraka praktično ni. Rezultati empirične raziskave bodo tako prinesli enega izmed prvih vpogledov v problematiko digitalnega razkoraka s poudarkom na družbeno-kulturnih izvorih problema.

2 PREDSTAVITEV KONCEPTA DIGITALNI RAZKORAK

2.1 POJAV IN RAZVOJ KONCEPTA DIGITALNI RAZKORAK

Pojem digitalnega razkoraka se je pojavil v 90. letih prejšnjega stoletja kot krovni pojem, ki pokriva široko področje neenakosti v dostopu in uporabi digitalnih tehnologij¹ (Tsatsou 2011, 318). Koncept digitalnega razkoraka je zaradi svoje spremenljivosti zelo težko natančno opredeliti, ena izmed najbolj splošnih definicij pa je Mansellova (v Tsatsou 2011, 318), ki digitalni razkorak definira kot »neenakomerno razširjenost novih medijev«.

Čeprav so razlike v dostopu do računalniške tehnologije obstajale že skoraj desetletje, je koncept digitalnega razkoraka postal popularen šele okrog leta 1998, ko se je internet začel širiti v družbi in so številni komentatorji začeli opozarjati na morebitne posledice neenakosti v dostopu do interneta (Keil in drugi 2003). Gunkel (2003, 503) je v svoji analizi izraza

---

¹ Ker se bom v nalogi osredotočila samo na internet, ostalih tehnologij zaradi lažjega razumevanja ne bom omenjala.

digitalni razkorak ugotovil, da lahko njegovo uporabo pred navezavo na razlike v dostopu do interneta zasledimo za opisovanje:

- a) razhajanj med zagovorniki in skeptiki v debatah o pomenu in vrednosti informacijskih tehnologij;
- b) neenake distribucije informacijske tehnologije v ameriških javnih šolah;
- c) problemov, povezanih s tehničnimi neskladji med analognimi in digitalnimi telefonskimi in televizijskimi sistemi;
- d) rasne diskriminacije zaposlenih v Silikonski dolini na področju neenakih možnosti zaposlovanja med belci na eni strani ter Latinoameričani in temnopoltimi na drugi ².

Sicer pa so mnjenja o prvi uporabi izraza digitalni razkorak za opisovanje neskladij v dostopu do interneta deljena. Hoffman in Novak (v Dolničar in drugi, 2002, 84) navajata, da ga je prvi uporabil Lyod Morriset, ki je leta 1995 kot predsednik fundacije Markle Foundation med prvimi govoril o enakih možnosti dostopa do interneta za vse Američane. Kot ena izmed prvih avtoric termina se pogosto omenja tudi novinarka LA Timesa, Amy Harmon, ki je julija 1996 objavila članek, z naslovom *Dailiy life's digital divide* (ibid.) Pomemben vpliv na uporabo tega termina pa je imel zagotovo tudi takratni podpredsednik Združenih držav Amerike, Al Gore, ki je istega leta v Beli hiši spregovoril o premagovanju digitalnega razkoraka (Mossberger in drugi 2003, 2). Gunkel (2003, 502–503) v svoji poglobljeni analizi termina digitalni razkorak ugotavlja, da se uradno prvič pojavi leta 1999 v poročilu National Telecommunications and Information Administration (NTIA), kjer je definiran kot »neskladnost v dostopu do telefonov, osebnih računalnikov in interneta med različnimi demografskimi skupinami«.

Termin digitalni razkorak se je v samem začetku uporabljal za opisovanje razlik v dostopu do interneta med različnimi državami, nato pa se je fokus premaknil na razlike znotraj posameznih držav (Selwyn 2004, 344). Sčasoma se je definicija digitalnega razkoraka vsebinsko še razširila in ni več zajemala samo razlik v dostopnosti do interneta, ampak tudi razlike v razširjenosti znanja, ki je potrebno za učinkovito uporabo. Tako na primer tudi Digital Divide Network pod okriljem Benton Foundation³ definira digitalni razkorak kot

---

² Ta pomen izraza se pojavi v seriji zgodb o rasni raznolikosti zaposlenih v Silikonski dolini, objavljenih v San Francisco Chronicle leta 1998 (Gunkel 2003, 503).

³ Benton Foundation je ameriška neprofitna organizacija, ki si prizadeva in poskuša zagotavljati, da mediji in telekomunikacije služijo javnim interesom in utrjujejo demokratično družbo (Benton Foundation). Fundacija ima

»poimenovanje vrzeli med posamezniki, ki lahko učinkovito uporabljajo nova informacijska in komunikacijska orodja, kot je na primer internet, in posamezniki, ki ne morejo« (Gunkel 2003, 503). Čeprav je opredelitev z leti postajala vse bolj kompleksna in razčlenjena, pa je večina obravnav digitalnega razkoraka v vseh kontekstih kljub temu ostajala pri začetnih opredelitvah, ki upoštevajo zgolj vprašanje dostopnosti interneta, zaradi česar so globlji družbeni in kulturni dejavniki kompleksnih razlik, ki so povezane z uporabo in neuporabo interneta, največkrat spregledani.

Pojem digitalni razkorak se je v nekaj letih hitro uveljavil v različnih kontekstih. Dolničarjeva in drugi (2002, 84) so pri preiskovanju besedilnih bibliografskih baz ugotovili, da izraz najpogosteje uporabljajo v novinarsko obarvanih člankih, ki izpostavljajo segmente populacije brez dostopa do interneta in/ali potrebnih znanj za njegovo uporabo. Prav tako pa se termin pogosto pojavlja v člankih strokovnih oziroma znanstvenih revij, kot so *Journal of Information Science*, *Online Information Review*, *Telecommunications Policy*, itd. (ibid.). Znanstvena obravnava problematike digitalnega razkoraka je tako umeščena v področje splošnejše družboslovne obravnave interneta, pogosto pa se prepleta tudi s futurističnimi obravnavami, kot so Naisbittov *Megatrends* iz leta 1984, Tofflerjev *The third wave* iz leta 1981, v novejšem času pa tudi Negropontejev *Being digital* iz leta 1995, Gatesov *The road ahead* iz leta 1995, Dertouzosev *What will be* iz leta 1997 in Jensenov *The dream society* iz leta 1999 (Dolničar in drugi 2002, 84–85). Popularnost problematike digitalnega razkoraka je razvidna tudi na internetu, saj so Dolničar in ostali (2002, 85) že leta 2002 ugotovili, da je število zadetkov ob vpisu ključne besede digitalni razkorak blizu milijona, danes pa je ta številka že blizu petdesetih milijonov rezultatov. Proučevanje digitalnega razkoraka pa je visoka prioriteta tudi v vladnih programih najrazvitejših držav, ki že od devetdesetih let naprej razvijajo različne ukrepe in politike računalniškega opismenjevanja (ibid.).

2.2 KONTEKSTI UVELJAVLJANJA POJMA DIGITALNI RAZKORAK

Vsakokrat, ko pride do razvoja in širjenja nove tehnologije v družbi, ta vedno vstopi v že obstoječe družbene odnose, znotraj katerih se neprestano bijejo številni politični, kulturni, ideološki in drugi boji (Alvarez 1999). Pomen tehnologije, problematičnost povezana z njo in tudi družbeni odzivi nanjo so zato vedno tesno povezani s širšim družbenim, političnim in drugim kontekstom. Poznavanje kontekstov, znotraj katerih je prišlo do uveljavitve koncepta

---

v lasti največjo bazo podatkov in rezultatov raziskav, ki se nanašajo na problematiko digitalnega razkoraka (Gunkel 2003, 503).

digitalnega razkoraka, lahko zato pomembno prispeva k razumevanju problematike. V nadaljevanju bom zato predstavila tri različne kontekste, ki imajo pomembno vlogo pri uveljavitvi in razvoju digitalnega razkoraka kot družbeno relevantnega problema.

2.2.1 Družbeni kontekst internetnega razvoja

Družbeni kontekst internetnega razvoja je pomemben za razumevanje izvora diskurza o digitalnem razkoraku, saj se je ta razvil kot odgovor na prve napovedi o spremembah, ki naj bi jih internet prinesel v družbo. Kontekst razvoja interneta je zato hkrati tudi kontekst, znotraj katerega je prišlo do razvoja ideje o problemu digitalnega razkoraka.

Internet je širši množici prvič postal dostopen leta 1994 z razvojem spletnega brskalnika, ki je temeljil na grafiki in omogočal dostop do interneta s pomočjo nekaj klikov (Mossberger in drugi 2003, 2), nato pa se je izjemno hitro širil v gospodinjstva⁴. Postal je inovacija z najhitreje rastočo stopnjo difuzije v celotni človeški zgodovini, saj je do sredine leta 2001 dostop do interneta imelo že 400 milijonov posameznikov, pri čemer je stopnja globalne difuzije še vedno hitro naraščala (Rogers 2001, 97).

Skupaj s hitrim prodorom interneta v družbeno življenje so se pojavili tudi številni komentatorji, ki so internetu pripisovali različne družbene vloge, pomene in zelo pogosto tudi napovedovali revolucionarne spremembe, ki naj bi jih prinesla nova tehnologija. Prvi diskurzi o internetu so bili predvsem popularni odzivi na tehnološki razvoj, ki so se pojavljali v revijah ali dnevnih časopisih. Ti so, kot je to značilno ob prihodu vseh novih tehnologij v družbo, prehiteli teorije in empirične aplikacije, na kar opozarja tudi Rice (v Oblak 2003, 108). To pravzaprav niti ni tako presenetljivo, saj so komunikacijske tehnologije pogosto vir izdatne produkcije kolektivne domišljije, kjer mediji častijo inovacije, še preden sploh pridejo na trg (Flichy 1999, 33). Sistematična analiza družbenih kontekstov uporabe novih tehnologij pa je zaostajala za tehnološko inovativnostjo (Oblak 2003, 108), zaradi česar je bil družbeni prostor povsem odprt za širjenje in vpliv popularnih odzivov.

Prvi popularni komentatorji so internet povečevali kot revolucionarno tehnologijo, ki bo povsem spremenila obstoječe družbeno življenje. Čeprav je bilo t. i. utopičnih in futurističnih

---

⁴ Trajalo je sedem let, da je stopnja razširjenosti interneta v ameriška gospodinjstva dosegla 30%, medtem ko je za doseg enake stopnje razširjenosti telefona trajalo 38 let, televizije pa 17 let (Katz in Rice 2002, 18).

komentatorjev *kiberprostora*⁵ ogromno in je bila produkcija kolektivne domišljije o internetu precej zajetna in hkrati kompleksna, pa kot najvidnejši akter izstopa revija *Wired*⁶, katere status na področju kiberkulture je enak statusu revije *Rolling Stone* na področju popularne kulture (Flichy 1999, 37). Revija *Wired* je poleg številnih piscev uglednih časopisov, ki so se osredotočali na pisanje o kiberkulturi, gostila tudi vidnejše futuriste, kot so Alvin Toffler, George Gilder in Nicholas Negroponte, ter medijskega teoretika in zagovornika tehnološkega determinizma Marshalla McLuhana (Flichy 1999, 38). Eden izmed najvplivnejših *Digeratijev*⁷, je bil tudi John Perry Barlow, gonilni člen vzhajajoče heroične kiber-pripovedi, kjer se napredek v mikroelektroniki predstavlja v epski obliki. (Morrison 2009, 57). To lahko jasno vidimo tudi v njegovi Deklaraciji o neodvisnosti kiberprostora⁸, ki jo začne s poetično predstavitevijo:

»Vlade industrializiranega sveta, vi utrujeni orjaki iz mesa in železa, jaz prihajam iz Kiberprostora, novega doma Razuma. V imenu Prihodnosti, prosim vas, ki prihajate iz preteklosti, da nas pustite na miru. Med nami niste dobrodošli. Tam, kjer se mi zbiramo, vi nimate suverenosti.« (Barlow 1996) Z metaforično pripovedjo nadaljuje vse do sklepne napovedi: »Ustvarili bomo civilizacijo Razuma v Kiberprostoru. Naj bo bolj humana in pravična kot svet, ki so ga vaše vlade ustvarile pred tem.« (ibid.) Očitno je, da je bil njegov stil pisanja izrazito metaforičen in nagnjen k dramatiziranju. Strinjam se z Borstookom (v Morrison 2009, 57), ki meni, da je prav uporaba hiperbole ključna jezikovna značilnost popularnega pisanja o kiberprostoru in eden najpomembnejših razlogov za priljubljenost in razširjenost popularnih diskurzov o internetu.

Po začetnem brezmejnem navdušenju nad potencialom, ki naj bi ga internet prinašal v sodobno družbo, pa so se pojavili tudi prvi kritični odzivi. Tehno-entuziazem so tako sčasoma preglasile skrbi o potencialno izključujočih vidikih informacijske dobe (Selwyn 2004, 342–343), ki so se nanašale predvsem na ogromne razlike v dostopu do interneta. Opozarjanje na neskladje v dostopu in uporabi informacijske tehnologije se pojavi kot očiten odgovor na

---

⁵ Termin označuje virtualni prostor in je značilen za popularne diskurze o internetu, torej za tehnološke utopiste in futuriste.

⁶ Revija *Wired* je začela izhajati leta 1993 v San Franciscu in je imela leta 1999 naklado 450 000 izvodov (Flichy 1999, 38), leta 2011 pa že skoraj 800 000.

⁷ Vzdevek intelektualcev kiberprostora.

⁸ Deklaracija je citirana na 20 000 različnih spletnih straneh, še danes se znotraj popularnega novinarstva pogosto sklicujejo nanjo, zato predstavlja pomemben politični in ontološki dokument (Flichy 1999, 54).

evforično *kiberbolo*⁹ (Gunkel 2003, 500), ki je zaznamovala prve diskurze o internetu. Problem neenakega dostopa se namreč povezuje predvsem s predpostavko, da naj bi bile skupine posameznikov brez dostopa do interneta posledično izključene tudi iz večine prednosti, ki jih internet lahko prinese (Selwyn 2004, 342–343). Pozornost se od razmišljanja (pogosto celo fantazijskega sanjarjenja) o potencialih interneta premakne na dejstvo, da mnogi ljudje nimajo dostopa do interneta, zaradi česar prihaja do novih oblik izključenosti (Tondeur in drugi 2010, 152). Diskurz o digitalnem razkoraku z opozarjanjem na novo nastajajoče oblike neenakosti v družbi kot posledica internetnega razvoja sicer nasprotuje utopičnim napovedim o revolucionarnih spremembah, ki naj bi jih prinesel internet, vendar pa še vseeno izhaja iz iste predpostavke. Internetu namreč pripisuje zmožnost spreminjanja družbe, pri čemer naj bi bila edina ovira neenakomerno porazdeljen dostop do interneta. Gre za problematično tehnološko-deterministično predpostavko, o kateri bom več govorila nekoliko kasneje.

2.2.2 Politični kontekst

Problem digitalnega razkoraka se v zadnjih dveh desetletjih pogosto pojavlja tudi znotraj političnega konteksta, ki ima posledično pomembno vlogo pri opredelitvi problema in njegovem reševanju. Politični kontekst predstavlja enega izmed najpomembnejših vplivov na pojmovanje problema digitalnega razkoraka, saj ima močan vpliv na popularizacijo problema in način njegove opredelitve, na znanstveno raziskovanje problema, (ker so pogosto naročniki raziskav vlade) in na dejanske spremembe v družbi, saj politični ukrepi vplivajo na številne dejavnike, ki so povezani s problematiko digitalnega razkoraka. Pomemben korak do razumevanja problematike digitalnega razkoraka kot polja širših družbenih in političnih bojev je zato poznavanje problematike digitalnega razkoraka v političnem kontekstu .

Digitalni razkorak se v političnem kontekstu pojavlja kot konkretizacija širše družbene problematike družbene vključenosti (Selwyn v Tsatsou 2011, 319). To pomeni, da utemeljitev politične relevantnosti problema digitalnega razkoraka izhaja iz predpostavke, da je uporaba interneta postala ključni del družbene vključenosti državljanov in je zato posledično nepogrešljiva dobrina v življenju vsakega posameznika (Selwyn 2004, 342). Problem digitalnega razkoraka je postal celo ena izmed pomembnejših tem političnih kampanj in programov tako v ZDA, kot tudi v Evropi, kar je povezano tudi z dejstvom, da so bile v

---

⁹ Izpeljanka iz termina *hiperbola* . Hiperbola je retorična figura, ki označuje pretiravanje.

devetdesetih letih te države priča subtilnemu premiku proti socialno vključujoči politiki (Selwyn 2004, 343). Velika Britanija na primer že od zgodnjih devetdesetih let poudarja pomen interneta pri izobrazbi, zmanjševanju družbene izključenosti, povezovanju skupnosti in zagotavljanju enakih možnosti za vse (Lee 2008, 137). Kljub veliki pozornosti, ki je v političnih programih zahodnih držav namenjena problematiki digitalnega razkoraka, pa je ta zelo ozko opredeljen. Predstavljen je predvsem kot problem razlik v dostopu do interneta. Posledično so tudi politični ukrepi za povezani predvsem s širjenjem dostopa in pomočjo depriviligiranim skupinam. V ZDA je na primer predsednik Bill Clinton na podlagi rezultatov študije *Falling through the net: defining the digital divide*, oznanil cilj, da bodo do leta 2007 vsakemu gospodinjstvu v Ameriki zagotovili dostop do interneta (Wilson in drugi 2003, 134). Kasneje se je izkazalo, da so kljub nacionalni zavezi k zagotavljanju dostopa do interneta za vse Američane, nekatere skupine padle skozi razpoke te univerzalnosti (Schement v Wilson in drugi 2003, 134). Sprejeti so bili številni ukrepi za pomoč tem skupinam, med drugim tudi financiranje programov za širjenje dostopa do interneta, ki pa so se kasneje v času Busheve administracije ukinili zaradi precejšnjega zmanjšanja sredstev, namenjenih reševanju problematike digitalnega razkoraka (Mossberger in drugi 2003, 15). Odločitev je bila sprejeta na podlagi poročila NTIA iz leta 2000, v katerem so ugotovili, da naj bi vlada že dosegla svoj cilj, saj naj bi se ameriška javnost priključevala na internet z zadovoljivo hitrostjo (ibid.). Medtem ko je Busheva administracija menila, da se digitalni razkorak hitro zapira, pa so bile razlike v dostopu še vedno precej velike (ibid.).

Tudi Britanska vlada je od 1997 namenila milijarde funtov javnega denarja, da bi zmanjšala razlike v dostopu do interneta (O'Hara in Stevens 2006, 70, 71), vendar z nekoliko drugačnim pristopom. Računalniško opremo in dostop do interneta so zagotovili v šolah in informacijskih centrih (Lee 2008, 140), kar naj bi omogočilo dostop do interneta tudi skupinam mladih iz revnejših družin (Lee 2008, 140). Britanski kriterij univerzalnega dostopa je tako izpolnjen že z zagotavljanjem javno dostopnih točk s povezavo do interneta (O'Hara in Stevens 2006, 92).

Evropska unija pa je na ministrski konferenci v Rigi leta 2006 sprejela deklaracijo, s katero se je v politiki zgodil preobrat na dveh področjih: po eni strani preusmeritev pozornosti s problema fizične dostopnosti do interneta k poudarku na spretnosti in uporabi, s čimer se do določene meje prepozna večdimenzionalnost problema digitalnega razkoraka, po drugi strani pa prehod od splošne politike univerzalnega dostopa k precej bolj fokusiranemu pristopu, ki

se osredotoča na specifične socialne kategorije in evropske regije v zaostanku (van Dijk 2009). Podoben premik lahko opazimo tudi v nekaterih drugih državah po svetu (npr. Južna Koreja), ki so pred tem poudarjale predvsem problem fizičnega dostopa do interneta. Zanimivo pa je, da do takšnega premika v ZDA ni prišlo, saj se je v obdobju Busheve administracije problem digitalnega razkoraka tretiral kot več ali manj rešen (van Dijk 2009).

Posamezni politični ukrepi, ki so sprejeti za zmanjševanje razlik v dostopu do interneta, so vse bolj redki, saj so zahodne države začele oblikovati in sprejemati celovite rešitve in pristope, ki zajemajo celotno področje t. i. informacijske družbe. Moore (v Goodwin in Spittle 2002, 226) pravi, da je danes že vsaka država, ki nekaj šteje, oblikovala svojo verzijo informacijske politike ali se poskušala umestiti kot informacijska družba. Goodwin in Spittle (2002, 226) menita, da moramo razloge iskati v splošni percepciji o odvijajoči se informacijski revoluciji, ki jo promovirajo številni komentatorji v medijih, industriji in znanosti in zaradi česar je politično nedopustno, da bi vlade zahodnih držav zgolj pasivno opazovale te spremembe. Kljub pogosti retorični rabi izraza *informacijska družba*, ki se vse pogosteje uporablja kot metafora za socialni in ekonomski razvoj, pa pravzaprav ostaja nejasno, kaj pojem sploh predstavlja (ibid.).

Premik političnih pristopov v reševanju digitalnega razkoraka od posameznih ukrepov k celovitim političnim načrtom je viden tudi na primeru Evropske unije. Ta je zadnji pomembnejši dokument, ki zajema tudi problematiko digitalnega razkoraka, oblikovala v okviru strategije Evropa 2020, ki jo je Evropska komisija sprejela, da bi omogočila izhod iz krize in gospodarstvo EU pripravila na izzive novega desetletja (Evropska komisija 2010, 3). V skladu z agendo želi EU do leta 2020 izboljšati hitrost interneta v večini evropskih gospodinjstev¹⁰, zagotoviti enotni digitalni trg, povečati redno uporabo interneta, povečati obseg in izboljšati elektronske javne storitve, povečati raziskave in inovacije na področju interneta (Evropska komisija 2010, 429).

2.2.3 Znanstveni kontekst

Tudi v krogih akademskih raziskovalcev je problem digitalnega razkoraka deležen precejšnje pozornosti (Keil in drugi 2002; Tsatsou 2011; Selwyn 2004). Ker je znanost v naši družbi

---

¹⁰ Zagotavljanje osnovnega širokopasovnega interneta za 100 % državljanov EU do leta 2013 (izhodišče: decembra 2008 je pokritost znašala 93 %), zagotavljanje hitrega širokopasovnega interneta s hitrostjo 30 Mb/s ali več za 100 % državljanov EU do leta 2020 (izhodišče: januarja 2010 so širokopasovne povezave pri 23 % naročnikov imele hitrost najmanj 10 Mb/s), zagotavljanje ultrahitrega širokopasovnega interneta, s hitrostjo nad 100 Mb/s za 50 % državljanov EU do leta 2020 (Evropska komisija 2010, 429).

izjemno cenjena, znanstvene ugotovitve pa nosijo status resnice, je znanstveni kontekst opredelitve digitalnega razkoraka prav tako ključnega pomena.

Podobno kot v popularnih in političnih diskurzih se tudi znotraj znanstvenih krogov relevantnost problema digitalnega razkoraka utemeljuje s predpostavko o transformativni naravi interneta, ki naj bi predstavljal neprimerljiv potencial za premagovanje obstoječih družbenih neenakosti in socialnih izključenosti (Selwyn 2004, 342). Internet naj bi opolnomočil posameznike, povečal raven socialne interakcije in državljanske vključenosti ter omogočil širši in lažji dostop do izobraževanja ter drugih javnih in vladnih storitev (Selwyn 2004, 342). Med posamezniki in skupinami naj bi razlike, kot so spol, starost, rasa, nacionalnost in razred, postale brezpredmetne, v komunikaciji pa naj bi prevladala moč argumentov. S tem bi tudi majhni in nemočni posamezniki dobili možnost zoperstaviti se velikim korporacijam, razširjenost rasnih in spolnih predsodkov pa bi postala bistveno manjša (O'Hara in Stevens 2006, 21).

Znanstvena razprava o pomenu digitalnega razkoraka pa se ni odvijala zgolj na področju socialne izključenosti, pač pa tudi na področju teorij demokracije in državljanstva (Tsatsou 2011, 319). Internet je namreč ogromen potencial predstavljal tudi teoretikom različnih oblik demokracije, ki so ga vsak po svoje vključili v svojo vizijo oziroma svoj diskurz demokracije. Ena izmed prvih predstav o vlogi interneta pri povečanju demokratičnosti v sodobni družbi je opus futurista Alvina Tofflerja, ki je napovedal prehod iz predstavniške v neposredno demokracijo¹¹ (Oblak 2003, 17). Morda nekoliko manj revolucionarno vizijo o vlogi interneta pri utrjevanju demokracije so imeli teoretiki javne sfere, ki so videli priložnost za vzpostavitev elektronske javne sfere, znotraj katere bi potekale razprave o javno relevantnih zadevah. Slevin (v Oblak 2003, 43) tako vidi ključen pomen in funkcijo interneta pri spreminjanju javne sfere¹² v tem, da prispeva k oblikovanju dodatnega področja, kjer postaneta izmenjava znanja in oblikovanje mnenj poglobljena cilja.

S takšnim pojmovanjem digitalnega razkoraka so osvetlili predvsem odnos med socialno izključenostjo, stopnjo digitalnih priložnosti in omejitev ter vlogo posameznikov kot

---

¹¹ Neposredna demokracija, pogosto imenovana tudi *teledemokracija*, naj bi ponujala orodja za izobraževanje volivcev, za enostavnejše razpravljanje o pomembnih zadevah, za registracijo glasovanj in celo za neposredno glasovanje o javni politiki (Becker v Oblak 2003, 21). S tem bi politiki postali nepotrebni, saj bi lahko vsak posameznik neposredno vplival na odločanje o pomembnih javnih zadevah.

¹² S pojmom javna sfera Habermas (v Oblak 2003, 43), eden najvidnejših teoretikov javne sfere, označuje tisto področje družbenega življenja, kjer se oblikuje javno mnenje.

državljanov in sodelujočih v demokratičnih režimih (Tsatsou 2011, 320). S tem so posledično utrli pot do boljšega razumevanja pomena digitalnega razkoraka v družbi, hkrati pa tudi odnosa med navadnimi ljudmi oziroma državljani in zakonodajalci (ibid). Po drugi strani pa so bila prva pojmovanja digitalnega razkoraka tudi v znanstvenih krogih preveč enodimenzionalna in linearna, in sicer zaradi tesne povezave ter sodelovanja s politiko in vladami, ki so bile glavne naročnice empiričnih raziskav, s katerimi so predvsem ugotavljali, katere skupine so najbolj depriviligirane kar se tiče dostopa do interneta. Čeprav so se kasneje znanstvena pojmovanja digitalnega razkoraka odmaknila od preprostih binarnih konceptualizacij digitalnega razkoraka in so se osredotočila na kvalitativne vidike razlik v uporabi interneta, so še vedno ostala tesno prepletena s političnimi diskurzi (Tsatsou 2011, 320). Raziskovanje digitalnega razkoraka v znanstvenih krogih je še vedno osredotočeno na iskanje rešitev za zmanjšanje digitalnega razkoraka, pri čemer se preveč opirajo in zanašajo na politiko in zakonodajalce, s pomočjo katerih bi to dosegli (ibid.). Akademski raziskovalci na zakonodajalce gledajo kot na mehanizem reševanja problematike digitalnega razkoraka, zaradi česar pogosto spregledajo njihovo vlogo pri utrjevanju digitalnega razkoraka in širše sistemske vzroke zanj (ibid).

3 RAZISKOVANJE DIGITALNEGA RAZKORAKA

Na prve raziskave digitalnega razkoraka v devetdesetih letih prejšnjega stoletja je imela velik vpliv teorija difuzije, ki se je prvič pojavila v petdesetih letih (Tsatsou 2011, 321). Pod njenim vplivom so raziskovalci predstavili precej omejeno konceptualizacijo digitalnega razkoraka, čemur je botrovalo prepričanje, da bo zgolj zagotavljanje dostopa do računalniške opreme in interneta dovolj za popolno premestitev razkoraka (ibid.). Od leta 2000 dalje so raziskovalci že oblikovali bolj razdelano opredelitev problema, ki je presegala dihotomno delitev posameznikov na uporabnike in neuporabnike ter upoštevala vse več različnih dejavnikov vpliva. Sčasoma so vse bolj popularne in razširjene postale raziskave, ki so se osredotočale na raziskovanje računalniških spretnosti, oziroma t. i. računalniške pismenosti (Tsatsou 2011, 322). Danes poskuša vse več raziskovalcev preseči enodimenzionalne pristope, ki upoštevajo zgolj probleme dostopa do interneta (ibid.). Vse pomembnejši faktorji vpliva pri preučevanju digitalnega razkoraka postajajo spretnosti, znanje, pismenost, sposobnost in širina uporabe interneta ter kulturni, socialni in ekonomski dejavniki (ibid.).

3.1 ADMINISTRATIVNO RAZISKOVANJE INTERNETA

Prve raziskave digitalnega razkoraka so bile predvsem raziskave razlik v fizičnem dostopu do interneta. Naročniki so bile vlade zahodnih držav, ki so z nacionalnimi raziskavami želele ugotoviti stopnjo razširjenosti digitalne tehnologije med prebivalci. Za te raziskave je značilno, da so zasnovane zelo površinsko, na podlagi rezultatov je možno sklepati zgolj o odstotku prebivalstva, ki ima dostop do interneta, ne pa tudi o vzrokih in posledicah tega dejstva. Šele v kasnejših raziskavah, ki so bile večinoma zasnovane znotraj akademskih krogov, so se poleg raziskovanja fizične dostopnosti do interneta začeli osredotočati še na druge dejavnike, kot je na primer način uporabe interneta.

Izmed raziskav digitalnega razkoraka, ki se osredotočajo predvsem na problem razlik v fizičnem dostopu do interneta med prebivalci, je najbolj tipična serija raziskav, ki jih je izvedla ameriška NTIA (Mossberger in drugi 2003, 19). V seriji poročil, ki jih je izdajala od leta 1995 dalje, je poročala o razvoju in napredku širjenja interneta v ameriških gospodinjstvih. Skozi poročila je prikazana zgodba o zapiranju digitalnega razkoraka med ameriški prebivalci, kar je razvidno že iz samih naslovov posameznih poročil:

- Leta 1995 izda poročilo z naslovom *Falling through the net: A survey of "have nots" in rural and urban America*, v katerem sicer internet še vedno ostaja neopažen, raziskava se osredotoča predvsem na telefone in računalnike (ibid.).
- Leta 1998 izda dve poročili. V prvem, z naslovom *Falling through the net: New data on the digital divide*, ugotovijo, da se dostop do interneta širi, vendar pa obstajajo razlike na osnovi geografskih in demografskih dejavnikov. V drugem, z naslovom *Falling through the net: Defining the digital divide*, ugotovijo, da se dostop do interneta še vedno širi, vendar se hkrati širijo tudi razlike na osnovi dohodka, izobrazbe in rase (ibid.).
- Leta 2000 izda poročilo z naslovom *Falling through the net: Toward digital inclusion*, ki je prelomno, saj naj bi se digitalni razkorak vse bolj zapiral. V poročilu so podane ugotovitve, ki pričajo o povečanju dostopa do interneta pri vseh skupinah, zmanjšanju razkoraka na osnovi spola ter zmanjševanju razlik na osnovi dohodka, izobrazbe, rase in etničnosti (ibid.).
- Leta 2002 izda poročilo z naslovom *A Nation Online*, kjer že sam naslov priča o tem, da naj bi se digitalni razkorak v Ameriki zmanjšal do te mere, da ni več problematičen (ibid.).

Čeprav bi lahko iz rezultatov serije raziskav sklepali, da so v ZDA problem digitalnega razkoraka lepo razrešili, so v resnici takšni rezultati in napredek pri širitvi dostopa do interneta in zmanjšanju razkoraka v največji meri posledica metodologije, uporabljene v raziskavah. V prvih štirih raziskavah je namreč dostop do interneta definiran kot dostop od doma, medtem ko zadnja raziskava definicijo precej razširi (Mossberger in drugi 2003, 19). Šteje se, da ima gospodinjstvo dostop do interneta že v primeru, če lahko člani dostopajo do njega v šoli, v knjižnici, na javnih točkah dostopa. To pa je seveda precej drugačna definicija dostopa, zaradi katere so rezultati zadnje raziskave povsem neprimerljivi z rezultati prejšnjih raziskav. Ti podatki tako dajejo vtis, da so razlike precej manjše, kot so v resnici. Sicer pa so vse raziskave iz serije primarno osnovane na deskriptivnih statističnih podatkih, ki niti približno ne morejo pojasniti kompleksnosti problema digitalnega razkoraka (Mossberger in drugi 2003, 20).

Raziskave dostopa, ki izvirajo iz akademskih krogov in se osredotočajo na problem fizičnega dostopa do interneta, so sicer še vedno precej ozko zastavljene, vendar pa vseeno upoštevajo precej več dejavnikov in iščejo povezave med njimi. Looker in Thiessen (2003) sta na primer skozi sekundarno analizo rezultatov treh kanadskih študij nacionalnega obsega¹³ preučevala vzorce uporabe interneta na populaciji kanadske mladine. Ugotavljala sta predvsem vpliv spola, geografske lokacije in izobrazbe staršev na vzorce uporabe. Prišla sta do sklepa, da so razlike uporabe med spoloma predvsem vedenjske (moški se počutijo bolj domače ob računalniku, več uporabljajo računalnik za osebne interese in se počutijo bolj samozavestne in kompetentne pri uporabi računalnika kot ženske), razlike na podlagi geografske lokacije so precej majhne, izobrazba staršev pa vpliva predvsem na raznolikost uporabe računalnika in občutek samozavesti in kompetentnosti pri njegovi uporabi. Wilson in drugi (2003) pa so ugotovili, da so razlike v dostopu do interneta na osnovi rase, geografske lokacije in spola pravzaprav posledica socio-ekonomskih dejavnikov¹⁴. Ta ugotovitev je za razumevanje fenomena digitalnega razkoraka precej pomembna, saj to pomeni, da so razlike posledica že obstoječih družbenih razlik med posamezniki, kot so na primer razlike v izobrazbi in dohodku.

---

¹³ Youth in transition survey, General social survey – cycle 14, Second international technology in education survey (Looker in Thiessen 2003).

¹⁴ Njihova raziskava je nastala v okviru projekta Vision 2030, z njo pa so želeli raziskati javno percepcijo vloge in pomembnosti znanosti in tehnologije v ekonomiji Južne Karoline. Podatki so bili pridobljeni s telefonskim anketiranjem na vzorcu 522 posameznikov (Wilson, Wallin in Reiser 2003).

Številni raziskovalci so se tako pri raziskovanju problematike digitalnega razkoraka osredotočili prav na vpliv socio-ekonomskih dejavnikov, na sam dostop do interneta in tudi način njegove uporabe. Cho in drugi (2003) so na primer preučevali, kako razlike v starosti in socio-ekonomskem statusu vplivajo na kvalitativne vzorce uporabe interneta in na zadovoljstvo, ki izhaja iz te uporabe¹⁵. Ugotovili so, da mladi posamezniki z visokim socio-ekonomskim statusom uporabljajo internet bolj strateško, da bi zadovoljili svoje potrebe in motivacije. Hargittaijeva in Hinnantova (2008) sta raziskovali družbene dejavnike razlik uporabe interneta med mladimi odraslimi, in sicer z metodo telefonskega anketiranja¹⁶. Ugotovili sta visoko povezanost med izobrazbo in vrsto obiskanih spletnih strani. Livingstonova in Helsperjeva (2007) sta v svoji raziskavi preučevali, kako socio-ekonomski dejavniki vplivajo na dostop do interneta, pogostost in način uporabe s strani mladih v Veliki Britaniji¹⁷. Njena raziskava je omembe vredna tudi zato, ker upošteva kontinuum različne pogostosti uporabe interneta in posameznikov ne deli v binarne kategorije *uporabnikov* in *neuporabnikov* interneta. Poleg tega pa se še posebej osredotočita na posameznike, ki interneta sploh ne uporabljajo, in ugotovita, da so najpogostejši razlogi v pomanjkanju interesa za uporabo, previsokih stroškov, pomanjkanju spretnosti in znanja ter strah pred tehnologijo.

Trend raziskovanja digitalnega razkoraka se je premaknil od golih deskriptivnih statistik, ki povedo zgolj to, katere skupine so tiste, ki imajo dostop do interneta in katere so tiste, ki ga nimajo, k bolj poglobljenemu preučevanju. K temu je najbrž pripomoglo tudi dejstvo, da ima vse več ljudi dostop do interneta in se digitalni razkorak v smislu fizičnega dostopanja do svetovnega spleta počasi res zapira, medtem ko druge razlike, predvsem kvalitativne narave, ostajajo. Prav zaradi tega se vse več uporabljajo kvalitativne metode raziskovanja ali pa kombinacija teh s kvantitativnimi, kar je zagotovo napredek in korak k boljšemu razumevanju kompleksnih problemov digitalnega razkoraka.

---

¹⁵ Podatki, ki so jih analizirali v študiji, so bili zbrani v okviru študije Pew Internet and American Life Study, leta 2000. Izvedli so telefonske intervjuje na vzorcu 43 224 naključno izbranih posameznikov, starejših od 18 let (Cho in drugi 2003).

¹⁶ Raziskavo je za njiju opravilo podjetje Schulma, Ronca in Bucuvalas na vzorcu naključno izbranih gospodinjstev, v katera so vključeni posamezniki med 18. in 26. letom starosti. Raziskava je bila izvedena avgusta in septembra 2004 (Hargittai in Hinnant 2008).

¹⁷ Omenjena raziskava je del širše nacionalne raziskave, uporabili pa sta metodo poglobljenih osebnih intervjujev (Livingstone in Helsper 2007).

3.2 RAZISKOVANJE DIGITALNIH SPRETNOSTI

Če se je v začetnem obdobju raziskovalo predvsem vprašanje in problem razlik v fizičnem dostopu do interneta, so kasneje raziskovalci (van Deursen in van Dijk 2011, Gui in Argentin 2011, Hargittai 2005, idr.) ugotovili, da velik problem predstavljajo tudi razlike v znanju, ki je potrebno za uporabo interneta. Številni raziskovalci in tudi vlade zahodnih držav so zato začeli izvajati študije, s katerimi so želeli ugotoviti, kateri dejavniki vplivajo na razlike v internetnih spretnostih in katere skupine so najbolj ogrožene, kar se tiče t. i. informacijske pismenosti.

Kot svež primer raziskave internetnih spretnosti lahko izpostavim študijo Van Deursena in van Dijka (2011), ki sta preučevala, kako je socio-ekonomski status posameznikov povezan z različnimi oblikami internetnih spretnosti¹⁸. Avtorja razlikujeta med štirimi vrstami internetnih spretnosti: **operacionalne**, ki zajemajo nabor osnovnih spretnosti pri uporabi internetne tehnologije; **formalne**, ki se nanašajo na navigacijo in orientacijo po hipertekstualni strukturi interneta; **informacijske**, ki se nanašajo na sposobnost zadovoljevanja potreb po zaželenih informacijah uporabnikov, in **strateške**, ki zajemajo sposobnost izpolnjevanja specifičnih ciljev in doseganja splošnega cilja, ki je izboljšanje posameznikovega položaja v družbi (van Deursen in van Dijk 2011, 895). Avtorja ugotavljata, da imajo posamezniki z višjo izobrazbo več socialne podpore in z udeležbo na neformalnih oblikah računalniških izobraževanj višjo stopnjo internetnih spretnosti. Največje razlike med posamezniki z različnimi socio-ekonomskimi statusi pa so se pokazale na področju informacijskih in strateških spretnosti. Te oblike spretnosti so tudi najbolj kompleksne in se jih ne da preprosto naučiti, saj so del širših znanj in spretnosti, ki jih človek pridobi skozi življenje. Zato so prav te oblike internetnih spretnosti močno povezane s sociokulturnim ozadjem posameznikov in izhajajo iz že obstoječih družbenih razlik.

Na osnovi van Deursenove in van Dijkove tipologije internetnih spretnosti in študije o povezanosti s socio-ekonomskim statusom sta na populaciji italijanskih srednješolcev

---

¹⁸ Van Deursen in van Dijk (2011) sta izvedla dve študiji: prva je potekala med septembrom in decembrom 2007, druga pa med septembrom in decembrom 2008. Uporabila sta metodo eksperimenta, ki je potekal v laboratorijskem okolju, v katerem so morali respondenti izpolnjevati različne naloge, povezane z uporabo računalnika in interneta. K študiji sta povabila posameznike, ki internet uporabljajo vsaj enkrat na mesec in ga ne uporabljajo samo za pregledovanje elektronske pošte. Respondenti so bili izbrani po metodi naključnega vzorčenja.

podobno raziskavo izvedla tudi Gui in Argentin (2011)¹⁹. Ugotovila sta, da ima vpliv izobrazbe staršev največji vpliv na posedovanje operacionalnih spretnosti in da spol vpliva zgolj na teoretično znanje o internetu, ne pa tudi na spretnosti. Medtem ko sta van Deuersen in van Dijk uporabila metodo eksperimenta v kontroliranem laboratorijskem okolju, sta Gui in Argentin uporabila metodo anketnega vprašalnika. Način merjenja internetnih spretnosti je sicer ena izmed pomembnejših metodoloških dilem in problematik, ki se pojavlja tudi v drugih študijah. Slabost eksperimentov je v tem, da so izvedeni v umetnem okolju in zato rezultati niso povsem merodajni. Pri anketnih vprašalnikih pa gre bodisi za samoocenjevanje lastnih spretnosti ali pa za testiranje teoretičnega znanja o internetu, ki pa ni nujno povezano z dejanskim posedovanjem teh spretnosti. Z metodološko problematiko merjenja spretnosti se je ukvarjala tudi Hargittaijeva (2005), ki je v svoji raziskavi²⁰ ugotavljala, kako natančne so samoocene posameznikov, ko gre za ocenjevanje lastnih internetnih spretnosti, in ugotovila, da so samoocene dejansko res indikator dejanskih internetnih spretnosti. Zato je zaključila, da je spretnosti v raziskavah bolj smiselno meriti s pomočjo samoocen kot pa skozi eksperimente, ki zahtevajo izjemno premišljeno zasnovo in metodo merjenja.

3.3 RAZISKOVANJE POSLEDIC UPORABE

Čeprav je bistvo problematike digitalnega razkoraka povezano prav s posledicami, ki jih imajo razlike v uporabi interneta med posamezniki na njihova življenja, pa je raziskav, ki bi se osredotočale na ta vidik, precej malo. Kljub temu, da je pravzaprav sama legitimnost problematike povezana z vplivom uporabe interneta na posameznikovo družbeno življenje in njegov status v družbi, ostaja to področje relativno neraziskano. Kot zgled takšnih študij pa navajam dve raziskavi, ki se ukvarjata z ugotavljanjem vpliva in učinka uporabe interneta na življenje in položaj mladih, in sicer Leejino (2008) ter Livingstonovo in Helsperinino (2010).

---

¹⁹ Gui in Argentin (2011) sta uporabila kvantitativno metodo anketnega vprašalnika, v katerem so bila vključena vprašanja z več različnimi možnimi odgovori, s čimer sta preizkušala dejanske spretnosti pri uporabi interneta. Do pravilnega odgovora so namreč respondenti prišli tako, da so na internetu morali izvesti neko nalogo. Študijo sta izvedla na naključnem vzorcu 980 dijakov, izbranih izmed 65 tretjih letnikov srednjih šol italijanske pokrajine Trento.

²⁰ Raziskavo je opravila na podatkih, ki jih je zbrala v študijah iz let 2001 in 2002, in sicer na vzorcih 100 naključno izbranih uporabnikov interneta. Uporabila je kombinacijo opazovanja z udeležbo in poglobljenih intervjujev (Hargittai 2005).

Leejeva (2008) je ugotavljala, kakšne posledice ima uporaba interneta na družbeni položaj mladih, ki veliko uporabljajo internet.²¹ Prišla je do ugotovitve, da je vpliv interneta začasen in omejen ter ne more odpraviti širokega nabora razlik, ki so prisotne v družbenem življenju posameznikov. Sklenila je, da je način uporabe interneta del širših družbenih praks, ki izhajajo iz družbenega razreda, ki mu posamezniki pripadajo.

Livingstonova in Helsperjeva (2010) pa sta raziskovali vpliv internetnih spretnosti, ki jih ima posameznik na izkoriščanje priložnosti in potencialov, ki jih ponuja internet na eni strani in na tveganja, s katerimi se soočajo uporabniki, na drugi strani. V raziskavi²² sta ugotovili, da se posamezniki, ki bolj izkoriščajo potencialne interneta, tudi bolj pogosto soočajo s tveganji. Prav tako pa sta prišli do zaključka, da internetne spretnosti (ki sta jih merili s pomočjo samoocenjevanja) v kombinaciji z demografskimi dejavniki (starost in ekonomski status) pozitivno vplivajo na izkoriščanje potencialov interneta.

3.4 DIGITALNI RAZKORAK V SLOVENIJI

V Sloveniji je računalniška in internetna tehnologija začela prihajati v domove v zgodnjih 90. letih, vendar pa Oblak Črničeva (2012, 46) pravi, da lahko o prepletenosti vsakdanjega življenja z internetom na Slovenskem govorimo šele od leta 2006 dalje, ko je dostop dobila večina gospodinjstev²³. Ker je bil pred slovensko osamosvojitvijo domači računalniški trg relativno nerazvit, investicije v računalniško opremo pa dokaj skromne, so se osebni računalniki v veliki meri kupovali v tujini, od koder so mednarodno mejo mnogokrat prečkali nelegalno (ibid.). Internet se je zato iz znanstvene sfere v domove slovenskih gospodinjstev prebil počasi (ibid.). Pri širjenju interneta v slovenska gospodinjstva in zmanjševanju digitalnega razkoraka (tako na internacionalni kot tudi nacionalni ravni) so imeli pomembno vlogo tudi spodbujevalni ukrepi države.

Slovenija se je kot članica Evropske lotila unije problematike digitalnega razkoraka na enak način kot preostala Evropa, in sicer z investiranjem v izgradnjo telekomunikacijskih

---

²¹ Raziskavo je med letoma 2000 in 2001 opravila v štirih britanskih šolah v okrožju Brighton in Hove, in sicer s kombinacijo poglobljenih intervjujev in opazovanja z udeležbo. V vzorec je bilo zajetih 398 naključno izbranih učencev, starih od 13 do 19 let (Lee 2008).

²² Nacionalna raziskavo na vzorcu 1511 otrok in mladostnikov, starih od 9 do 19 let, sta opravili v letu 2004 (Livingstone in Helsper 2010).

²³ Leta 1996 je imelo dostop do interneta 3 % slovenskih gospodinjstev, leta 2000 pa 21 %, kar je še vedno relativno malo. Šele v letu 2006 ima več kot polovica slovenskih gospodinjstev (54 %) dostop do interneta (Oblak Črnič 2012, 47).

infrastruktur in liberalizacijo trga, po drugi strani pa z njegovo regulacijo. Osnova za razvoj lastne strategije razvoja informacijske družbe je bil sprejem Akcijskega načrta eEvropa+ 2003.

Leta 2001 je bilo ustanovljeno Ministrstvo za informacijsko družbo, v okviru katerega je bil pripravljen dokument z uradnim naslovom Strategija Republika Slovenija v informacijski družbi. Glavni cilji strategije so bili povečanje dostopa do interneta med prebivalci, predvsem za študente, povečevanje števila slovenskih spletnih strani in digitalnih storitev javne uprave ter spodbujanje elektronskega poslovanja (Strategija Republika Slovenija v informacijski družbi 2007).

Leta 2004 je bilo Ministrstvo za informacijsko družbo z nastopom Janševe vlade ukinjeno, poglobitni del nalog je prešel na Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, in sicer na Direktorat za informacijsko družbo, pod okriljem katerega je bila sprejeta Strategija razvoja informacijske družbe v Sloveniji (Vlada Republike Slovenije 2007). Strategija se močno opira na evropsko pobudo i2010, njen cilj pa je »s pomočjo učinkovite uporabe informacijskih-komunikacijskih tehnologij spodbuditi konkurenčnost in produktivnost, zagotoviti uravnotežen družbeni in regionalni razvoj ter izboljšati kakovost življenja celotne družbe in vsakega posameznika« (Vlada Republike Slovenije 2007, 2). Julija 2010 je bil pod vodstvom Direktorata za informacijsko družbo sklican t. i. Posvet o digitalni agendi, ki je bila namenjena razpravi o evropskem programu Evropa 2020 in Digitalni agendi, kot eni od sedmih vodilnih strategij programa. V okviru posveta je bila napovedana priprava Nacionalnega programa informacijske družbe (NPID), ki ga vse do danes še niso sprejeli.

Empirično raziskovanje interneta v slovenskem prostoru poteka že 17 let. Prva študija na področju uporabe interneta (z naslovom *Internet v Sloveniji: projekt RIS '96-'98*) je izšla konec leta 1998 kot zbornik, metodološko zasnovan na projektu Raba interneta v Sloveniji (RIS)²⁴ (Vehovar in drugi 1998). Od leta 2004 naprej pa raziskave o uporabi interneta med slovenskim prebivalstvom izvaja tudi Statistični urad RS (SURS) (Oblak Črnič 2012, 46).

---

²⁴ Raba interneta v Sloveniji (RIS) je akademski neprofitni projekt Centra za metodologijo in informatiko znotraj Fakultete za družbene vede v okviru Univerze v Ljubljani. Projekt poteka od leta 1996 in proučuje družboslovne vidike informacijske tehnologije, predvsem interneta.

Podobno kot v tujini so zaradi neenotnega reševanja dilem, povezanih z operacionalizacijo digitalnega razkoraka, tudi slovenski raziskovalci prišli do neenotnih definicij in metod merjenja. Rezultati raziskav RIS-a in SURS-a so med seboj težko primerljivi zaradi razlik v definicijah uporabnikov interneta²⁵, ciljni populaciji²⁶ in načinu anketiranja²⁷.

SURS je raziskave o uporabi interneta začel izvajati na podlagi že omenjene Strategije i2010, ki jo je leta 2005 sprejela Evropska komisija in predstavlja strateški okvir za pospešitev rasti in zaposlenosti v informacijski družbi in medijski industriji v Evropi (SURS 2006). V okviru strategije so bili določeni ključni kazalniki razvoja informacijske družbe, ki naj bi omogočili primerjavo razvoja med posameznimi evropskimi državami (ibid.). Nekateri izmed teh kazalnikov so: deleži gospodinjstev in podjetij z dostopom do interneta ter s širokopasovno povezavo, deleži posameznikov in podjetij, ki uporabljajo internet, in uporaba storitev e-uprave (ibid.). Raziskave, ki jih izvaja SURS, predstavljajo mehanizem merjenja uspešnosti strategij razvoja, ki jih sprejema Evropska unija, in so enotne po vseh evropskih državah. Te raziskave so namenjene predvsem primerjavi uporabe interneta med posameznimi evropskimi državami, torej gre predvsem za raziskovane digitalnega razkoraka na mednarodni ravni. Kar pa se tiče raziskovanja digitalnega razkoraka na območju Slovenije, pa nam raziskave SURS-a omogočajo spremljanje statistike uporabe interneta skozi daljša časovna obdobja in v zelo omejenem obsegu tudi povezavo med uporabo interneta in socio-ekonomskim statusom posameznikov.

Prva objava rezultatov raziskav SURS-a je iz oktobra 2006, podane pa so bile naslednje glavne ugotovitve:

- Dostop do interneta v gospodinjstvih narašča. V Sloveniji je imelo v prvem četrtletju 2005 dostop do interneta 48 % gospodinjstev, kar je bilo enako povprečju EU. V septembru 2005 se je sprostil trg ponudbe dostopa do interneta, saj so cene te storitve postale dostopnejše, ponudba pa pestrejša. Vse to je močno vplivalo na odločitve

---

²⁵ V anketah SURS-a se kot uporabniki interneta štejejo vsi posamezniki, ki imajo v gospodinjstvu dostop do interneta in so ga že kdaj uporabljali, medtem ko so raziskave RIS-a sprva kot uporabnike interneta upoštevale zgolj aktivne oziroma mesečne uporabnike interneta in so šele kasneje definicijo razširili in poenotili z definicijo v raziskavah SURS-a (RIS 2004).

²⁶ Ciljna populacija raziskave SURS-a je bila omejena na posameznike stare od 16-74 let, medtem ko je ciljna populacija RIS-a omejena na posameznike stare od 10-75 let (RIS 2004). Kasneje je tudi SURS začel izdajati poročila, ki so zajemala ciljno skupino med 10. in 74. letom in tudi ciljno skupino med 16. in 74. letom (RIS 2004).

²⁷ RIS že od samega začetka izvaja raziskavo s pomočjo računalniško podprtega telefonskega anketiranja, medtem ko je SURS do pred kratkim podatke zbiral s terenskim anketiranjem.

gospodinjstev za internet, saj je imelo v prvem četrtnetju 2006 dostop do interneta že 54 % gospodinjstev ali za 6 odstotnih točk več kot v enakem obdobju 2005.

- V prvem četrtnetju 2004 je bil delež posameznikov, ki so že kdaj uporabili internet, 37 %, v prvem četrtnetju 2005 je bil delež takih posameznikov 47 %, v prvem četrtnetju pa že 51 % prebivalcev starih od 16 do 74 let. Več kot 91 % teh prebivalcev je uporabilo internet vsaj enkrat na teden.
- Uporabniki interneta najpogosteje uporabljajo e-pošto in na internetu iščejo različne informacije. V Sloveniji je v prvem četrtnetju 2005 e-pošto uporabilo 36 % prebivalcev, v EU pa 42 %. Različne informacije je v Sloveniji iskalo na internetu 36 % prebivalcev, v EU pa 39 %. V prvem četrtnetju 2006 je e-pošto uporabilo 42 % prebivalcev Slovenije, prav toliko prebivalcev pa je na internetu iskalo različne informacije. Glede na enako obdobje lani se je za 7 % povečal tudi delež prebivalcev, ki so na internetu iskali informacije o zdravju.

Naslednica strategije i2010 je strategija Evropa 2020, ki je bila sprejeta marca 2010 in vključuje tudi Digitalno agendo za Evropo, eno izmed osrednjih strateških pobud. Za spremljanje napredka pri doseganju ciljev digitalne agende je bil sprejet seznam temeljnih kazalnikov, ki jih spremljajo nacionalni statistični uradi v poenotениh raziskovanjih o obsegu uporabe informacijsko-komunikacijske opreme (IKT) v gospodinjstvih in pri posameznikih ter v podjetjih (SURs).

Osrednje ugotovitve zadnje raziskave (za prvo četrtnetje 2012) o uporabi IKT v gospodinjstvih in med posamezniki so sledeče:

- V prvem četrtnetju 2011 je imelo dostop do interneta 74 % gospodinjstev, od teh je 99 % uporabljalo širokopasovno povezavo.
- Internet je v tem obdobju uporabljalo 70 % vseh posameznikov v starosti 10–74 let.
- Redni uporabniki računalnika in interneta so bile večinoma mlajše in bolj izobražene osebe. Med osebami, starimi 16–24 let, je bilo rednih uporabnikov interneta kar 97 %, med osebami, starimi 65–74 let, pa je bilo rednih uporabnikov interneta le 17 %. Delež rednih uporabnikov interneta (95 %) je bil največji med osebami z višje- in visokošolsko izobrazbo. Med osebami z osnovnošolsko izobrazbo pa je bilo rednih uporabnikov interneta 52 %.

- 58 % vseh oseb je internet uporabljalo za pošiljanje in prejemanje elektronske pošte, 58 % za iskanje informacij o blagu in storitvah, 50 % za iskanje informacij, povezanih z zdravjem, 46 % za branje ali prenašanje spletnih novic, časopisov ali revij, 46 % za branje spletnih forumov, 45 % pa za pridobivanje znanja s pomočjo spletnih enciklopedij.
- Osebe v starosti 10–74 let so se v prvem četrtletju 2012 vključevale tudi v različne oblike spletnih skupnosti (47 %). Največ (39 %) jih je sodelovalo v spletnih družabnih omrežjih, 24 % jih je uporabljalo internet za neposredno sporočanje, 19 % za pošiljanje sporočil v spletne forume, 12 % za pošiljanje komentarjev na spletne dnevnike drugih oseb, 8 % za pošiljanje sporočil v spletne klepetalnice, 3 % pa za pošiljanje sporočil v novičarske skupine.
- 38 % oseb v starosti 10–74 let je internet uporabljalo za igranje ali prenašanje računalniških iger, fotografij, filmov ali glasbe, 30 % za storitve, povezane s potovanji in z nastanitvijo, 30 % za poslušanje spletnih radijskih postaj, 29 % za prodajo blaga ali storitev, 27 % za gledanje spletne TV, 26 % pa za e-bančništvo. V prvem četrtletju 2012 je po internetu naročilo ali kupilo blago ali storitve 22 % oseb. (SURs 2012)

Do podobnih rezultatov so prišli tudi raziskovalci RIS-a, ki so v zadnji raziskavi (2010) podali še nekatere dodatne ugotovitve, ki v raziskavi SURs-a niso bile zajete:

- Uporabniki interneta pri uporabi interneta največkrat pomagajo uporabnikom, ki so sicer spretni pri delu z internetom (v 60 % primerov), le v 16 % pa neuporabnikom.
- Več ovir za neuporabo interneta zaznavajo ženske, starejše osebe in manj izobraženi.
- Govorimo lahko o štirih skupinah neuporabnikov interneta, ki se razlikujejo predvsem glede na zanimanje za uporabo interneta, znanje pri uporabi ter skrb za varnost: **prepričani neuporabniki** (33 %), ki nadpovprečno zaznavajo večino razlogov za neuporabo; **tehnološko deprivilegirani in nezainteresirani neuporabniki** (19 %), katerim so ovire to, da nimajo ustreznega računalnika oz. dostopa do interneta, uporaba pa jih tudi ne zanima; **skeptiki brez internetnih spretnosti** (25 %), katerim so ovire predvsem pomanjkanje znanja in pričakovanje slabih izkušenj z internetom, internet vidijo kot premalo koristen in zanimiv; in **neuporabniki brez razloga** (23 %), ki vse razloge zaznavajo podpovprečno, a ne načrtujejo uporabe.

- Večina neuporabnikov in nekdanjih uporabnikov (79 %) pozna osebo, na katero bi se lahko obrnili za pomoč pri uporabi interneta. V največ primerih (72 %) je ta oseba vnuk oz. vnukinja.

Študije, ki jih izvaja RIS, so zasnovane prav za preučevanje uporabe interneta znotraj Slovenije, zaradi česar so same raziskave nekoliko bolj podrobne in rezultati bolj poglobljeni (predvsem na področju preučevanja vzrokov za neuporabo interneta). Kljub temu pa tudi te študije zaradi same narave kvantitativnega raziskovanja ne morejo ponuditi zadovoljivega vpogleda v problematiko digitalnega razkoraka. Podobno kot v tujini tudi v slovenskem prostoru manjka raziskav, ki bi poleg socio-ekonomskih dejavnikov vključevale še druge dejavnike. Predvsem pa manjka kvalitativnih raziskav digitalnega razkoraka, ki bi ponudile podrobnejši vpogled v samo problematiko, in sicer z vidika uporabnikov samih.

4 KRITIKA KONCEPTA DIGITALNEGA RAZKORAKA

Pojem digitalni razkorak se v zadnjih desetletjih pojavlja v številnih diskurzih in na različnih družbenih področjih, zaradi česar je koncept postal preobremenjen z različnimi pomeni. Z vidika preučevanja te problematike je zato pomembno, da raziskovanje začnem s kritiko samega koncepta in diskurzov, v katerih se pojavlja, in s tem zagotovim jasno opredelitev koncepta, hkrati pa se izognem pomanjkljivostim in slabostim predhodnih konceptualizacij. Pri tem pa je potrebno opozoriti tudi na sam pomen izraza *kritika*, ki ima v pogovornem jeziku negativno konotacijo in je zato nekoliko dvoumen. Za potrebe tega dela je relevanten pomen, ki izvira iz tradicije politične filozofije in pomeni analizo, ki se osredotoča na temelje nastanka nekega sistema. Ne gre za iskanje njegovih pomanjkljivosti in nepopolnosti, niti za kritiziranje, katerega namen je izboljšati sistem (Gunkel, 2003, 500). »Kritika bere nazaj od tega, kar se zdi naravno, očitno, samoumevno ali univerzalno, z namenom pokazati, da imajo te stvari svojo zgodovino in razloge, da so takšne kot so, ter posledice, ki sledijo iz njih. Pokazati želi, da začetna točka ni sama po sebi dana, ampak je konstrukt, ki je po navadi slep sam zase« (Johnson v Gunkel 2003, 500).

4.1 SPREMENLJIVOST DEFINICIJE DIGITALNEGA RAZKORAKA

Problem z definicijo digitalnega razkoraka je v tem, da pravzaprav ne moremo govoriti o neki stalni in enotni definiciji. Sam koncept je namreč izjemno spremenljiv, saj se je v različnih obdobjih pojavljal v precej različnih kontekstih. Ko se je začel koncept digitalnega razkoraka uporabljati za opisovanje razlik v dostopu do interneta, se je pojem sprva nanašal na

tehnološka neskladja med t. i. razvitimi in razvijajočimi se državami. Šele kasneje se je osredotočenost s supranacionalnega vidika premaknila na problem tehnoloških neenakostih znotraj posameznih držav (Selwyn 2004, 344). Leta 1999 se v poročilu NTIA izraz digitalni razkorak uradno prvič pojavi za opisovanje razkoraka med posamezniki, ki imajo dostop do novih tehnologij in tistimi, ki ga nimajo (Gunkel 2003, 502–503). Digitalni razkorak je v poročilu definiran kot »neskladnost v dostopu do telefonov, osebnih računalnikov in interneta med različnimi demografskimi skupinami« (NTIA, 1999).

Tudi po opredelitvi v poročilu NTIA je koncept digitalnega razkoraka ostal nejasen in nestanovit. Tudi NTIA izraza v svojih nadaljnjih poročilih ni uporabljala konsistentno. Compaine (v Gunkel 2003, 503) ugotavlja, da se je digitalni razkorak v poročilih NTIA najprej nanašal na lastništvo osebnega računalnika, kasneje je vključeval še internetni dostop, v najnovejših poročilih pa digitalni razkorak razmejuje posameznike, ki imajo dostop do širokopasovnega interneta in tiste, ki ga nimajo.

Sčasoma se je definicija digitalnega razkoraka vsebinsko še razširila in ni več zajemala samo razlik v dostopnosti tehnologij, ampak pa tudi razlike v razširjenosti znanja, ki je potrebno za uporabo teh tehnologij. Razlike v digitalnih spretnostih so postale pomemben vidik problematike digitalnega razkoraka. Nekateri avtorji so po razširitvi definicije koncepta začeli govoriti o digitalnem razkoraku druge stopnje (Hargittai 2002). Gunkel (2003, 504) meni, da spreminjajoča se definicija digitalnega razkoraka ni posledica muhavosti ali nesposobnosti biti natančen, pač pa je odraz hitro spreminjajoče se tehnologije, na katero se nanaša problem razkoraka. Posledično se hitro spreminjajo tudi problemi, povezani z digitalnim razkorakom, zato je mobilnost in spremenljivost koncepta povsem upravičena (Gunkel 2003, 505).

4.2 PROBLEMATIČNOST STRUKTURE DIGITALNEGA RAZKORAKA

Ko govorimo o digitalnem razkoraku, delimo posameznike v dve skupini: na tiste, ki imajo dostop do interneta, in tiste, ki ga nimajo; na tiste, ki imajo širokopasovno povezavo, in tiste, ki je nimajo; na tiste, ki so informacijsko pismeni, in tiste, ki niso. Ne glede na to kako je definiran, digitalni razkorak razdeli stvari na dva diametralno nasprotujoča si tipa (Gunkel 2003, 505). Takšno pojmovanje temelji na binarni logiki, ki stvari uvršča v enega izmed dveh tipov, pri čemer je ena opcija nominalno definirana kot negativ oziroma nasprotje drugi.

Binarna strukturiranost je sicer uporabna za opisovanje omejitev različnih družbenih in tehnoloških neenakosti, vendar je hkrati tudi precej problematična (Gunkel 2003, 505).

Problematičnost binarne oblike pojmovanja izhaja iz neizogibnega poenostavljanja situacije, saj zanemari pomembne variacije, ki obstajajo v objektu raziskovanja (Gunkel 2003, 507). Gunkel (2003, 506) pravi, da gre tu za scenarij »vse ali nič«, ki pogosto ne prikaže dejanskega stanja v družbi, je pa značilen za vse teorije velikih delitev oz. razkorakov. Avtor kot primer izpostavi podoben problem iz preteklosti, in sicer pojmovanje razkoraka v pismenosti, ki je prav tako največkrat zajemalo zgolj delitev posameznikov na pismene in nepismene. V realnosti pa ima pismenost veliko več različnih oblik, ki obstajajo v kontinuumu in ne samo v obliki binarnih opozicij pismen/nepismen. Podobno ima tudi sam dostop do interneta veliko več možnih oblik, kot povesta kategoriji dostop in nedostop. Nekateri posamezniki imajo dostop do interneta doma, drugi v službi, šoli ali knjižnici, tretji pa do interneta dostopajo tudi preko mobilnih telefonov. Nekateri imajo počasno analogno povezavo, drugi hitro širokopasovno povezavo. Če je sprva kazalo, da gre za povsem jasno delitev med uporabniki in neuporabniki interneta, se je kasneje izkazalo da je dostop precej bolj večplasten pojem, kot pa je pogosto prikazano (Blau 2002, 50–51). Problem digitalnega razkoraka pa postane še precej bolj kompleksen, če upoštevamo še kvalitativno dimenzijo načina uporabe interneta, saj gre tu za velike razlike med posamezniki, ki jih je povsem nemogoče uvrstiti v binarne kategorije. Warschauer (v Gunkel 2003, 507) tako predlaga, da bi se moral digitalni razkorak preoblikovati v problem družbene stratifikacije, ki kaže na to, da razkorak v resnici ni binarna delitev, ampak kontinuum, osnovan na različnih stopnjah dostopa do informacijske tehnologije.

Binarna strukturiranost problema digitalnega razkoraka pa ni problematična zgolj zaradi reduciranja kompleksne realnosti na preproste nasprotujoče si kategorije. Binarna opredelitev problema je namreč tudi etično precej sporna, saj družbo in posameznike deli v dve kategoriji: na skupino, ki nekaj ima, in skupino, ki je tega depriviligirana (Gunkel 2003, 507). V primeru digitalnega razkoraka so torej *informacijsko revni* definirani dobesedno po tem, česar so depriviligirani v primerjavi z *informacijsko bogatimi* (ibid.). Prikazani so kot negativni dvojnik in neželena verzija svojega pozitivno definiranega nasprotja. Takšna formulacija je sicer uporabna za identificiranje obstoječe tehnološke in družbene neenakosti, vendar pa ima zaskrbljujoče etične posledice, predvsem kadar gre za digitalni razkorak v globalnem

kontekstu. Z delitvijo na informacijsko bogate in informacijsko revne so tehnološko privilegirani s svojimi izkušnjami s tehnologijo prikazani kot normativ, pri čemer posamezniki, ki so teh izkušenj prikrajšani, postanejo dojeti kot nezadostni in v pomanjkanju (Gunkel 2003, 507). Takšna delitev je etično sporna že sama po sebi, v primeru digitalnega razkoraka pa je problematičnost še toliko večja, saj so tu osrednja točka problematičnosti informacijske tehnologije, ki so nesporno uporabne in koristne samo v družbeno zelo specifičnih okoljih. S tega vidika je pogled na skupine posameznikov, ki nimajo dostopa do interneta, kot na deprivilegirano skupino ljudi precej pokroviteljski in aroganten, poleg tega pa ne moremo govoriti o nevtralnem prikazu neenakosti (Gunkel 2003, 507–508).

Binarna logika, na kateri temelji koncept digitalnega razkoraka, pa tu ni niti edinstvena niti namenska. Enaka logika pravzaprav prežema celoten spekter zahodnega epistema, saj naj bi bile v skladu s prepričanjem post-strukturalistov na binarni logiki osnovane vse oblike védenja: znanstveno, matematično, kritično in celo vsakdanji jezik (Gunkel 2003, 508). Tudi ko kritiziramo binarno logiko, ji pravzaprav ne moremo uiti, zato namen kritike ni razdor binarne logike, ampak opozorilo in izpostavitve njenih omejitev in imperativov (Gunkel 2003, 509).

4.3 PROBLEMATIČNOST TEHNOLOŠKEGA DETERMINIZMA

Tehnološki determinizem je teorija tehnološko vodenih družbenih sprememb, pri čemer je tehnologija predstavljena kot njihova gonilna sila (Chandler v Gunkel 2003, 509). Tehnološko deterministične predpostavke lahko prepoznamo po specifičnih jezikovnih formulacijah, znotraj katerih se različnim tehnologijam pripisuje človeške lastnosti oziroma zmožnost vpliva na družbeno življenje. Smith in Marx (1998, xi) navajata primere, kjer tehnologija oziroma njeno poimenovanje zavzame mesto osebkov v tvorni povedi: »Avtomobil je ustvaril predmestje.«, »Mehanski obiralec bombaža je sprožil migracije južnih temnopoltih delavcev v severna mesta.«, »Roboti so tovarniškimi delavcem odvzeli delo.«, »Kontracepcijska tabletko je sprožila seksualno revolucijo.« V vsakem od navedenih primerov je kompleksen dogodek prikazan kot neizogibna posledica neke tehnološke inovacije (Smith in Marx 1998, xi).

Obstaja več oblik tehnološkega determinizma, razlikujejo pa se po stopnji moči, ki jo predstavniki posamezne oblike pripisujejo tehnologiji. Strogi determinizem vidi tehnologijo kot povsem avtonomno silo, popolnoma neodvisno od družbenih omejitev (Smith in Marx

1998, 2). Na področju problematike digitalnega razkoraka se strogi determinizem kaže v pojmovanju vrzeli med *informacijsko bogatimi* in *informacijsko revnimi* posamezniki kot ene izmed najpomembnejših socio-ekonomskih neenakosti. Kot izpostavlja Compaine (v Gunkel 2003, 210), je problem dostopa do informacijskih tehnologij predstavljen kot edinstveno neskladje, ki ni enako drugim oblikam tehnoloških razlik, kot je na primer lastništvo avtomobilov. Digitalni razkorak se obravnava kot odločujoč družbeni problem, saj je informacijska tehnologija predstavljena kot zadosten oziroma nujen pogoj za družbene spremembe (Gunkel 2003, 511).

Druga oblika tehnološkega determinizma pa je njegova mehkejša verzija, ki še vedno vidi tehnologijo kot ključni dejavnik, ki lahko sproži družbene spremembe (Gunkel 2003, 510), vendar pa priznava tudi njeno družbeno vpetost. Tehnološki napredek lahko tako spodbudi družbene spremembe, vendar pa je sam po sebi še vedno odvisen in se odziva na družbene pritiske (Smith in Marx 1998, 2).

Temeljnim postavkam tehnoloških deterministov nasprotujejo socialni konstruktivisti, ki zavračajo njihovo osrednjo tezo, da se tehnologija razvija avtonomno. V teoriji socialnega konstruktivizma velja, da imajo na razvoj tehnologije največji vpliv posamezniki oziroma skupine, torej velja, da so družbeni procesi tisti, ki sprožijo razvoj tehnološkega napredka (Vermaas in drugi 2011, 90). Dejanski razvoj in uporaba tehnoloških artefaktov je odvisna od napetosti med tem, kar je tehnološko možno in tem, kar je družbeno zaželeno (Vermaas in drugi 2011, 99). Na področju digitalnega razkoraka to pomeni, da je sam razvoj interneta posledica prepletanja tehnoloških inovacij in družbenih dejavnikov in kar je še bolj pomembno, da na dostop in način uporabe interneta najbolj vplivajo socio-ekonomski in kulturni dejavniki, ne pa obratno. Dostop in uporaba interneta je torej simptom, ne pa izvor socio-ekonomskih priložnosti (Gunkel 2003, 512). Prav tako se v debatah o digitalnem razkoraku preveč poudarja pomen tehnologije kot gonilne sile pozitivnih družbenih sprememb, pri tem pa se opušča možnost, da lahko tehnologija povzroča tudi nove sociokulturne konflikte in negotovosti (Gunkel 2003, 514). Tehnologija je pogosto uporabljena na načine, ki niso prvotno predvideni (ibid.), zato ni smiselno poudarjati samo pozitivnih potencialov interneta in izpuščati morebitnih negativnih posledic njegove uporabe. Gunkel (2003, 513) opozarja tudi na dejstvo, da študije digitalnega razkoraka pogosto zanemarjajo posameznikovo voljo kot dejavnik pri dostopu do interneta in njegovi uporabi.

Ne obstajajo namreč samo informacijsko bogati in informacijsko revni posamezniki, ampak tudi posamezniki, ki ne želijo uporabljati interneta in posamezniki, ki prenehajo uporabljati internet, ki v raziskavah in razpravah večinoma niso upoštevani. Tudi ko gre za posledice in vplive uporabe interneta na življenja posameznikov, predvidevanja pogosto temeljijo na tehnološko determinističnih predpostavkah, ki se potem v praksi pokažejo za nerealne. Čeprav lahko internet prinese manjše izboljšave na področju izobraževanja, razvoja kariere in nakupovanja, tu obstaja ogromno neskladje med socioekonomsko osvoboditvijo, ki jo obljublja retorika o internetu, in vzorci dejanske uporabe, odkritimi v študijah (Gunkel 2003, 514). Internetu se tako prevečkrat pripisuje prevelik pomen pri vplivu na izboljšanje življenj posameznikov (Loader in Keeble v Lee 2008, 138).

4.4 INTERNET KOT PRIMARNA DOBRINA

O'Hara in Stevens²⁸ (2006, 80) vidita najpomembnejši argument za razumevanje interneta kot primarne družbene dobrine v njegovem ogromnem družbenem, ekonomskem in političnem transformativnem vplivu. Z drugimi besedami, v vplivu, ki ga ima internet na različna področja družbenega življenja: izobraževanje, izobrazbo, delo, prosti čas, raven prihodka in bogastva ter potencial za politično participacijo. Pippa Norris (v O'Hara in Stevens 2006, 86) meni, da je pri problematiki digitalnega razkoraka najbolj pereča prav skrb, da bo skupina informacijsko revnih posameznikov postala še bolj marginalizirana v družbah, kjer osnovne računalniške spretnosti postajajo osnova za ekonomski uspeh in osebni napredek, vstop na uspešno karierno pot in izobraževalne priložnosti, popoln dostop do družabnih omrežij in priložnosti za državljansko participacijo. O'Hara in Stevens (2006, 88) menita, da je za ustvarjanje družbe, v kateri imajo vsi priložnost delati, trošiti, varčevati, producirati, politično participirati in se družiti do tiste mere, kot želijo, nujno, da imajo vsi posamezniki primeren dostop do interneta in spretnosti, ki so potrebne za njegovo uporabo. Čeprav se je to zgodilo šele nedavno, je internet postal del bistvene mešanice dejavnikov, ki omogočajo posameznikom v družbi, da lahko zasledujejo svojo idejo o dobrem življenju (O'Hara in Stevens 2006, 88).

Če zaključimo, da je internet postal primarna družbena dobrina in s tem digitalni razkorak povsem legitimen problem, se porajajo še druga etična vprašanja o tem, kaj sploh pomeni

---

²⁸ O'Hara in Stevens sta prominentna akademika, ki sta se v knjigi *Inequality.com* lotila perečih problemov, povezanih z internetom kot relativno nereguliranim prostorom. Avtorja ponudita kritičen vpogled v digitalni razkorak z vidika problematične deprivilegiranosti revnejših slojev, ki do zaradi ne-dostopa do interneta prikrajšani za informacije, ki so ključne za njihov status enakopravnih državljanov (O'Hara in Stevens 2006).

pravična distribucija, ko gre za internet. Ideja o tem, da bi moral biti dostop do interneta organiziran na bolj pravičen način, je torej široko sprejeta med vladam in tudi komentatorji ter raziskovalci problema digitalnega razkoraka. Težave pa se pojavijo pri opredelitvi, kaj pomeni »pravičen« dostop in kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da lahko o njem govorimo (O'Hara in Stevens 2006, 92).

Ena od idej pravičnega dostopa do interneta, je ideja o univerzalnem dostopu, ki jo številne vlade poskušajo uresničiti z različnimi programi. Pri tem pa je definicija univerzalnosti pogosto zelo različna, saj nekatere vlade razumejo univerzalen dostop do interneta že pod pogojem, če imajo vsi posamezniki v državi možnost javnega dostopa (npr. v knjižnicah). Očitno je torej, da je pomen univerzalnega dostopa do interneta precej relativen, zato je govoriti o univerzalnosti brez, da bi jo natančneje opredelili, povsem nesmiselno.

Kako torej opredeliti, kaj je pravična distribucija interneta in kaj pomeni univerzalen dostop? Ali lahko govorimo o pravični distribuciji, če je izpolnjen pogoj cenovne dostopnosti? Pri takšni opredelitvi naletimo na težavo pri definiciji cenovne dostopnosti. Tudi če je cena dostopa do interneta umetno zadržana pod tržnimi cenami, se moramo vprašati, ali bodo res vsi ljudje zapravljali denar za internet, tudi če ne gre za velike vsote? Če ljudje ne bodo zainteresirani za uporabo interneta in v njem ne bodo videli koristi, bodo verjetno denar porabili za druge stvari in tako cilj univerzalnega dostopa ne bo dosežen (O'Hara in Stevens 2006, 96). Očitno je potrebno pravičen dostop do interneta opredeliti drugače in bolj natančno. Odlično izhodišče za opredelitev je ponudila posebna britanska vladna skupina *Policy Action Team 15*, ki je bila ustanovljena leta 1997 kot del posebne enote *Social Exclusion Unit*, katere glavni namen je bil boj proti socialni izključenosti. Skupina v svojem poročilu pravičen dostop do interneta opredeljuje s pogojem, ki določa, da imajo vsi posamezniki enake priložnosti pri koriščenju prednosti, ki jih prinašajo nove tehnologije (ibid.). To z drugimi besedami pomeni, da bi morali imeti posamezniki ne glede na spol, starost, razred in/ali kulturo enake možnosti dostopanja do interneta (O'Hara in Stevens 2006, 97). Ker pa niso vse vrste dostopa do interneta enakovredne, se poraja vprašanje, kakšna mora biti minimalna raven dostopa do interneta, da lahko govorimo o enakih priložnostih koriščenja prednosti interneta (O'Hara in Stevens 2006, 97).

Na tem mestu je morda primerno stopiti korak nazaj in na idejo enakosti pogledati bolj abstraktno, s teoretskega vidika. Filozofskih pojmovanj enakosti je kar precej, pri čemer se med seboj tudi zelo razlikujejo. Eno od pojmovanj neenakosti je na primer **ideja o meritokraciji**, ki opredeljuje enakost med posamezniki kot formalno enakost posameznikov pri zasledovanju njihovih karier, službe, izobrazbe in podobno (O'Hara in Stevens 2006, 99). V meritokraciji so posamezniki sicer formalno enakovredni, ko gre za zasledovanje njihovih življenjskih ciljev, vendar pa pušča nedotaknjene dejavnike vpliva izhodiščne pozicije posameznikov oziroma točke, v kateri vstopajo v igro zasledovanja svojih ciljev. Seveda pa imajo prav ti dejavniki, kot so družbeni razred, družinsko ozadje, rasa in spol ogromen vpliv na kvaliteto ter stopnjo izobrazbe in številne druge dejavnike posameznikovega življenja (O'Hara in Stevens 2006, 100). Če naj bi načelo enakih možnosti izpolnilo svoje namene učinkovitosti in poštenosti s tem, da privede sposobne posameznike do primernih kvalifikacij in služb, potem mora poskušati popraviti razlike tudi v začetni točki zgodbe (O'Hara in Stevens 2006, 101). James Fishkin (v O'Hara in Stevens 2006, 101) na primer o načelu enakih možnosti pravi: »Po tem principu ne bi smelo biti mogoče, da lahko vstopim v porodnišnico in glede na raso, spol, etnični izvor ali družinsko ozadje posameznih dojenčkov predvidevam, kateri družbeni razred bodo sčasoma dosegli. Mera zanesljivosti, s katero lahko naredim takšne napovedi o družbi, je posledica zaskrbljujoče ravni neenakih priložnosti«.

Če se vrnemo na področje distribucije interneta, ideja o meritokraciji pomeni, da so tisti posamezniki, ki imajo trenutno učinkovit dostop do interneta, privilegirani v socio-ekonomskem in političnem smislu. Rešitev bi potemtakem bila distribucija učinkovitega dostopa do interneta na način, da bodo vsi posamezniki imeli enake možnosti dostopanja (O'Hara in Stevens 2006, 102).²⁹

Drug način pojmovanja univerzalnega dostopa do interneta je **načelo zadostnosti**, v skladu s katerim bi morali zagotoviti, da vsi posamezniki presežejo določeno minimalno raven dostopa do interneta (O'Hara in Stevens 2006, 106). To posledično pomeni, da sicer obstajajo razlike v ravni in kvaliteti dostopa do interneta, vendar se to ne dojema kot nepravilno ali nepošteno,

---

²⁹ Pri tem pa se moramo zavedati, da je popolna enakost med posamezniki zgolj primerjalni ideal. Vztrajanje pri strogi enakosti med posamezniki pogosto niti ni smiselno. Tako na primer ne bi bilo smiselno, da zaradi načela enakih priložnosti tistim, ki že imajo učinkovit in boljši dostop do interneta, le-tega zmanjšamo na minimum, ki bi veljal za vse (O'Hara in Stevens 2006, 104). Cilj torej ne bi smel biti le enaka distribucija, temveč enaka distribucija na najvišji možni ravni (O'Hara in Stevens 2006, 105).

dokler imajo vsi posamezniki zadostno raven dostopa, ki jim omogoča, da lahko enakovredno zasledujejo svoje cilje v življenju (O'Hara in Stevens 2006, 107). Težava pri tem pristopu se pojavi pri določitvi, kaj je zadostna minimalna raven, poleg tega pa bi se ta morala neprestano spreminjati zaradi tehnološkega razvoja in napredka (O'Hara in Stevens 2006, 107). Prav tako pa takšen pristop vključuje predpostavko o tem, da razlike v dostopu, ki so nad minimalno ravno niso moralno sporne in nimajo nobenega pomena (O'Hara in Stevens 2006, 109). Obstaja pa tudi možnost, da bi takšen princip distribucije preveč okrnil tržni prostor velikim računalniškim podjetjem in bi posledično upočasnil tehnološke inovacije ter napredek (O'Hara in Stevens 2006, 110).

Tretja možna konceptualizacija univerzalnega dostopa do interneta je **načelo prioritete**, ki zagovarja pomoč tistim skupinam, ki so v družbi v najslabšem položaju. Načelo prioritete se od načela enakih možnosti razlikuje v tem, da tu ne gre za primerjavo med tistimi, ki jim gre dobro in tistimi, ki jim gre slabo. Po načelu prioritete je pomoč najšibkejšim vredna enako v obeh primerih: če obstajajo tisti, ki jim gre v primerjavi z najšibkejšimi dobro ali pa če ta skupina ne obstaja (O'Hara in Stevens 2006, 112).

Kako torej izbrati najbolj pošten princip, na katerem naj temelji distribucija interneta? O'Hara in Stevens (2006, 117) opozarjata na problem pristranskosti pri razmišljanju in izbiranju pravega načina, saj vsak posameznik izhaja iz lastne pozicije v družbenem sistemu in zato ne more biti objektivni pri določanju najbolj poštenega načina. Čeprav je popolna objektivnost nemogoča, hkrati pa ima tudi vsako načelo distribucije svoje prednosti in slabosti, avtorja pravita, da bi se pri odločanju morali zamisliti in se postaviti v situacijo, v kateri ne vemo, katerega spola smo, katere rase, kakšno je naše družinsko ozadje in podobno in bi nato poskušali glede na to izbrati najbolj pošten način distribucije interneta.

V praksi poskušajo vlade odpraviti neenakost v dostopu do interneta s pomočjo kombinacije različnih pristopov. Najpogosteje gre za kombinacijo načela zadostnosti in načela prioritete, kar pomeni, da se poskuša vsem posameznikom zagotoviti dostop do interneta, vsaj po določenih kriterijih za minimalni standard internetne povezave. Hkrati pa posebno pozornost namenjajo tistim skupinam, ki so najbolj ogrožene kar se tiče povezave do interneta. Evropska unija vsakih nekaj let sprejme digitalne agende, v kateri opredeli minimalne standarde

internetne povezave³⁰, ki jih želi zagotoviti za vse državljane, z leti pa si prizadeva te minimalne standarde tudi postopoma dvigovati. Prav tako pa se znotraj držav članic EU sprejemajo tudi dodatni ukrepi za zagotavljanje dostopa do interneta za najbolj depriviligirane skupine v Evropi (van Dijk 2009).

4.5 IDEOLOŠKOST PROBLEMA DIGITALNEGA RAZKORAKA

Kucukaydin in Tisdell (2008, 1) se sprašujeta, zakaj je toliko zakonodajalcev, politikov, menedžerjev, akademikov in učiteljev nenadoma postalo tako zaskrbljenih glede digitalnega razkoraka, če pa gre tu zgolj za eno izmed številnih neenakosti v družbi. Tudi Luyt (v Kucukaydin in Tisdell 2008, 2) na primer opaza, da je v svetu veliko neenakosti, ki si zaslužijo enako pozornost kot digitalni razkorak – na primer razkorak v pravičnih pogojih dela ali razkorak v zdravem načinu življenja. Kucukaydin in Tisdell (ibid.) zato pravita, da se moramo vprašati, kdo ima od diskurza o digitalnem razkoraku največ koristi.

Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, se moramo nekoliko odmakniti od problema digitalnega razkoraka in razmisliti o organski povezanosti tehnologije z družbo in dominantnim ekonomskim sistemom (Kucukaydin in Tisdell 2008, 7). Na tehnologijo lahko gledamo kot na infrastrukturo produkcije (ibid.). Zgodovinsko gledano so tehnološki razvoj in napredek vedno gnali specifični ekonomski in socialni pogoji. Motiv za nove tehnološke izume je bila že od industrijske revolucije naprej želja po povečanju učinkovitosti materialne produkcije in povečanje njene presežne vrednosti. V kapitalističnem sistemu sta kapital in presežna vrednost pogosto bolj cenjena kot pa ljudje (Kucukaydin in Tisdell 2008, 8). Po tej logiki tudi računalniki in komunikacijska tehnologija kot del kulturne infrastrukture najverjetneje služijo interesom dominantnih razredov, še posebno pri reprodukciji obstoječe družbene strukture in dominantnega ideološkega ogrodja (ibid.). Tehnologija tako običajno bolj koristi tistim, ki jo izumijo in nadzirajo, kot pa depriviligiranim skupinam (ibid.).

Kucukaydin in Tisdell (2008, 3) diskurz o digitalnem razkoraku in njegovi popularizaciji vidita kot posledico ideološke hegemonije, pri čemer se opirata na delo Antonia Gramscija, še

---

³⁰ V Evropski digitalni agendi iz leta 2010 si je EU zadala naslednje cilje: zagotavljanje osnovnega širokopasovnega interneta za 100 % državljanov EU do leta 2013 (izhodišče: decembra 2008 je pokritost znašala 93 %), zagotavljanje hitrega širokopasovnega interneta s hitrostjo 30 Mb/s ali več za 100 % državljanov EU do leta 2020 (izhodišče: januarja 2010 so širokopasovne povezave pri 23 % naročnikov imele hitrost najmanj 10 Mb/s), zagotavljanje ultrahitrega širokopasovnega interneta s hitrostjo nad 100 Mb/s za 50 % državljanov EU do leta 2020 (Evropska komisija 2010, 429).

posebej na njegovo konceptualizacijo načina vzdrževanja statusa quo s strani dominantnih elit in ohranjanja strukture odnosov moči. Diskurz o digitalnem razkoraku je po njunem mnenju zgolj sredstvo reprodukcije obstoječih razmerij moči in legitimacija privilegiranega položaja dominantnih skupin. Kvasnyjeva (v Kucukaydin in Tisdell 2008, 5) na primer meni, da internet odraža kulturo in interese srednjega in višjega razreda, zaradi česar diskurz o digitalnem razkoraku deluje kot legitimacija kulture dominantnih razredov. Njena razlaga temelji na Bourdiejevi teoriji družbene reprodukcije, za katero Kvasnyjeva pravi, da omogoča, da se osvobodimo samoumevnih pojmovanj interneta kot zgolj pozitivne sile v družbi in nam omogoči, da preučimo povezavo med tehnološkimi spremembami in nadaljevanjem neenakosti (Kvasny 2006b, 8).

Bourdieu je v svojih delih veliko pozornosti namenjal raziskovanju načinov, na katere se neenakosti v družbi vzpostavijo kot naravne in poštene in načinov, na katere dominantne skupine upravičujejo svojo privilegiranost pred drugimi (Kvasny 2006b, 11). Bourdieu kot enega izmed pomembnejših mehanizmov pri družbeni reprodukciji izpostavlja kulturo. Da bi lahko družba preživela, se mora namreč kultura prenašati na nove generacije. Posledično v vsaki družbi v neki obliki obstajajo izobraževalne institucije, ki zagotavljajo reprodukcijo in legitimacijo dominantnih kulturnih vrednot (ibid.). Proces kulturne reprodukcije neizogibno sproži obliko moči, ki ji Bourdieu (v Kvasny 2006b, 11) pravi simbolna moč. Posamezniki iz dominantnih skupin so bolj pozicionirani in lahko definirajo svoje kulturne prakse kot superiorne v nasprotju z delavskim razredom in s tem naturalizirajo svojo superiornost skozi simbolno moč (Kvasny 2006b, 12). Bourdieu (v Kvasny 2006b, 11) pravi, da so sicer kulturne sheme arbitrarne, torej ne temeljijo na nobenem naravnem principu ali biološkem dejstvu. Konkretno to pomeni, da ne obstaja naravni zakon, ki bi razložil, zakaj bi dostop do interneta in njegova uporaba privedla do enakopravnejše družbe (ibid.). Diskurz o digitalnem razkoraku pa legitimira kulturo dominantnih razredov (internet) tako, da najprej identificira skupino deprivilegiranih posameznikov, nato pa se jih prepriča, da se obrnejo na izobraževalne institucije, ki jim bodo omogočile, da bodo lahko sodelovali v kulturnih praksah, ki so favorizirane s strani dominantnih skupin, na primer spletno bančništvo in elektronsko poslovanje (Kvasny 2006b, 12).

Iniciative, ki si prizadevajo odpraviti digitalni razkorak, zato niti niso toliko viri distribucije računalniških spretnosti in dostopa (kulturni kapital) kot so sredstva legitimacije zahtev po

kulturnem kapitalu, ki jih ustvarjajo, spodbujajo in nagrajujejo dominantne skupine in institucije (Kvasny 2006b, 12). Iniciative zato predstavljajo lahkoten šolski mehanizem za kultiviranje računalniških spretnosti (kulturni kapital), zagotavljajo brezplačen dostop (ekonomski kapital), ustvarjajo socialne odnose (socialni kapital) in vplivajo na pozitivne dispozicije posameznikov do interneta (Freire v Kvasny 2006a, 32). S tega vidika lahko rečemo, da iniciative digitalnega razkoraka ponujajo izobraževalno okolje, ki legitimira odnose moči med socialnimi agenti, ki imajo dostop in tistimi, ki nimajo dostopa in spretnosti za uporabo interneta (Kvasny 2006b, 8).³¹

Če bi pri diskurzu o digitalnem razkoraku res šlo za odpravo neenakosti in omogočanje boljšega dostopa do informacij, znanja in storitev za deprivilegirane skupine, bi bila prva skrb zagovornikov diskurza zagotavljanje boljših pogojev bivanja, kvalitetne prehrane, varnejšega zaposlitvenega okolja, enakopravnjšega dostopa do izobrazbe (Kucukaydin in Tisdell 2008, 12). Promocija reševanja problema digitalnega razkoraka pravzaprav ne stremi zares k reševanju globokih strukturnih neenakosti, ampak bolj služi promociji korporativnih kot pa univerzalnih interesov (Clark in drugi 2004, 530). Luyt (v Kucukaydin in Tisdell 2008, 14) na primer opaza, da globalizem preureja družbeni red glede na potrebe globalnega trga in (tudi s pomočjo interneta) omogoča korporacijam širjenje trga na mednarodno raven. Kvasny in Treuex (v Kucukaydin in Tisdell 2008, 12) predvidevata, da bodo v prihodnosti skrbi o zapiranju oziroma premoščanju digitalnega razkoraka potihnile, saj je infrastruktura že skoraj nameščena. Digitalne tehnologije so korporacijam že omogočile, da so razširile svoje trge na mednarodno območje, po drugi strani pa so tehnologije na nacionalni ravni začele reproducirati obstoječo družbeno strukturo (ibid.). Sassijeva (v Kucukaydin in Tisdell 2008, 9) zato pravi, da tisti ki razumejo, kako kapitalizem deluje, verjamejo, da se diskurz o digitalnem razkoraku popularizira predvsem zaradi legitimacije kapitalistične ideologije in svoje najbolj sveže oblike reorganizacije - globalizacije, ki služi vzdrževanju obstoječe strukture dominacije. Eliminacija digitalnega razkoraka je torej zaradi nasprotja z obstoječo strukturo nesmiselna, saj bi to pomenilo odpravo razkoraka med družbenimi razredi, posledično pa tudi konec samega jedra svobodnega trga, ki je ključen za kapitalistično družbo (ibid.).

---

³¹ Tu seveda ne gre za zavestno in namensko delovanje v prid legitimaciji obstoječih odnosov moči in reprodukcije družbene strukture neenakosti. Kljub temu, da imajo takšne iniciative verjetno iskrene namene pomagati deprivilegiranim posameznikom, je njihovo delovanje popolnoma v skladu z interesi dominantnih skupin in dominantne ideologije.

5 DRUŽBENO- KULTURNA VPETOST DIGITALNEGA RAZKORAKA

Problem večine raziskav in razprav o digitalnem razkoraku je v njihovi preozki osredotočenosti na tehnični problem dostopa in uporabe interneta, medtem ko zanemarjajo širši družbeno-kulturni kontekst. Kot pravita Kucukaydin in Tisdell (2008, 7), družbenih problemov ne moremo razumeti zgolj s pregledom njihovih opisov, statističnih podatkov kvantitativnih raziskav ali analize aktualne manifestacije problema. Pomembno vlogo pri razumevanju imajo zgodovinske in družbene korenine, zato je pomembno njihovo upoštevanje in razumevanje. Kvasnyjeva (v Kucukaydin in Tisdell 2008, 6) tako meni, da so v samem jedru vzrokov za neenak dostop do interneta trajni zgodovinski, institucionalni, ekonomski, kulturni in socialni pogoji. Brez upoštevanja razrednih problematik in odnosov moči bo vsak pristop k raziskovanju digitalnega razkoraka vodil do pomanjkljivih ugotovitev (Kucukaydin in Tisdell 2008, 9). Na digitalni razkorak moramo zato gledati kot na sodobni sistem socialne neenakosti, ki nastaja v povezavi s skozi zgodovino že vzpostavljenimi sistemi moči in privilegijev (Kvasny 2006a, 8), kar pa nam s svojimi koncepti ekonomskega, socialnega in kulturnega kapitala omogoča Bourdieu.

5.1 BOURDIEUJEVE OBLIKE KAPITALA

Pierre Bourdieu, priznan francoski akademik in politični aktivist, je v svojem najvplivnejšem delu *Distinction: A social critique of the judgment of taste* objavil rezultate raziskave, v kateri je preučeval povezanost estetskega okusa francoske družbe z družbenim ozadjem (Bourdieu 1997). Na podlagi rezultatov svoje študije je razvil teorijo reprodukcije družbene strukture, s katero se je odmaknil od številnih takrat v družbi trdno zasidranih konceptualizacij družbe, kulture in njune medsebojne povezanosti (ibid.). Eden izmed pomembnejših premikov, ki jih Bourdieu naredi v Distinkciji, danes že klasičnem delu, je redefinicija razmerja med razredom in statusom, ki ga v nasprotju z Webrom ne razume kot dveh povezanih, toda ločenih vidikov družbene stratifikacije (Luthar in Kurdija 2011, 986). Bourdieu meni, da ekonomski in simbolni vidik soobstajata v isti realnosti, kar izhaja iz dejstva, da je status simbolni vidik razredne strukture (ibid.). S tem je povezano tudi razumevanje vloge, ki jo ima kultura oziroma kulturni kapital (kot ga poimenuje Bourdieu) v procesu družbenega strukturiranja. Razrednost družb se namreč po Bourdieujevem mnenju ne strukturira zgolj okrog ekonomskega kapitala, prav tako pa kulturni kapital ni zgolj rezultat razrednih razlik, temveč konstitutivni del ustvarjanja teh razlik (Malnar in Luthar 2011, 950).

Bourdieu (1997, 47) pravi, da je ekonomija znanost o tržnih odnosih in izmenjavah, ki kot samoumevne postavlja prav tiste temelje, ki naj bi jih analizirala: privatna lastnina, dobiček, plača, delo. To pa ji preprečuje, da bi postala splošna znanost o ekonomiji praks, ki bi tržne izmenjave obravnavala zgolj kot eno izmed različnih oblik družbenih izmenjav (ibid.). Prepričan je namreč, da zgolj razlike v ekonomskem stanju oziroma ekonomskem kapitalu ne morejo pojasniti razrednosti v družbi, zato pravi, da pravzaprav ni mogoče govoriti o strukturi in delovanju družbenega sveta, ne da bi v razlago vpletli kapital v vseh svojih oblikah in ne zgolj v tisti, ki jo priznava ekonomska teorija (ibid.).

Bourdieu v razlago razrednosti družbe poleg ekonomskega kapitala vpelje še kulturni in socialni kapital in s tem zasnuje celovitejšo razlago družbene neenakosti ter njene reprodukcije. Hkrati pa ponudi teorijo, ki položaj posameznikov vpne v širšo družbeno strukturo, vendar jim vseeno dopušča prostor za lastno kreativnost in individualno voljo, s čimer presega tako individualistične teorije kot tudi togi strukturalizem

Bourdieu govori o treh različnih vrstah kapitala: o ekonomskem, kulturnem in socialnem. Ekonomski kapital je tisti, ki ga je možno neposredno in v trenutku pretvoriti v denar in je institucionaliziran v obliki lastniških pravic (Bourdieu 1997, 47). Kulturni kapital je pod določenimi pogoji možno pretvoriti v ekonomski kapital in je lahko institucionaliziran v obliki izobrazbenih kvalifikacij (ibid.). Socialni kapital pa sestavljajo socialne obveze (povezave), ki jih je pod določenimi pogoji možno pretvoriti v ekonomski kapital in je lahko institucionaliziran tudi v obliki aristokratskega naziva (ibid.). Količina socialnega kapitala, ki ga poseduje posameznik, je odvisna od velikosti mreže povezav, ki jih lahko učinkovito mobilizira in od količine kapitala, ki ga poseduje vsak člen njegove mreže (Bourdieu 1997, 51). Sicer pa socialni kapital ni nikoli povsem neodvisen od kulturnega in ekonomskega, saj izmenjave, ki so del obojestranskih poznanstev, predpostavljajo nek minimum objektivne homogenosti in imajo učinek množenja lastnega kapitala (Bourdieu 1997, 51).

Kulturni kapital lahko obstaja v treh oblikah: v utelešeni obliki, v objektivirani obliki in v institucionalizirani obliki (Bourdieu 1997, 47). **Utelešeni kulturni kapital** je zgodovina materialnih razmer, v katerih smo živeli, in kulturnih kompetenc, ki smo jih pridobili s šolanjem in neformalnim učenjem, ki je vpisano v naše telo (Bourdieu v Kamin in Tivadar 2011, 1017). Akumulacija kulturnega kapitala v utelešenem stanju v obliki kultivacije predpostavlja proces utelešenja, ki zahteva precej časa s strani posameznika (Bourdieu 1997,

48). Delo pridobivanja je delo na sebi (samoizboljšava), trud, ki zahteva osebna odrekanja. (ibid.). Uteleseni kapital, torej zunanje bogastvo, pretvorjeno v integralni del posameznika, v njegov habitus, ne more biti prenesen v tako kratkem času kot na primer denar, lastniške pravice ali celo aristokratski nazivi (ibid.). Akumulacija kulturnega kapitala se začne že ob rojstvu in se nadaljuje skozi celotno obdobje socializacije (Bourdieu v Kamin in Tivadar 2011, 1017). Kapital, ki ga posameznik ne pridobi v času otroštva, je tako z vidika akumulacije kapitala izgubljeni čas, nadomeščanje tega časa pa je odvisno od številnih dejavnikov (ibid.). Eden izmed pomembnejših dejavnikov je tudi njegov socialno-ekonomski status oziroma trajanje obdobja njegove »osvobojenosti od ekonomske nujnosti«, ki mu omogoča, da lahko svoj prosti čas usmerja v pridobivanje in utelešenje kulturnega kapitala (Bourdieu 1997, 49). Povezava med kulturnim in ekonomskim kapitalom je torej vzpostavljena predvsem skozi čas, ki je potreben za pridobivanje kulturnega kapitala (ibid.).

Objektiviran kulturni kapital je lahko v materialni obliki, denimo v knjigah, fotografijah, filmski zbirki, glasbenih inštrumentih, informacijski tehnologiji ipd. Pri tem pa so kulturne dobrine lahko pridobljene materialno (kar zahteva ekonomski kapital) in simbolno (kar zahteva kulturni kapital) (Bourdieu 1997, 50). Da človek poseduje predmete ali naprave, potrebuje zgolj ekonomski kapital, da jih obvlada in zna uporabljati v skladu s svojim namenom, pa mora imeti dostop do utelešenega kulturnega kapitala – bodisi lastnega ali pa preko posrednika (Bourdieu 1997, 50).

Institucionalizirani kulturni kapital izvira iz izobrazbenih kvalifikacij, stopnje izobrazbe, častnih akademskih nazivov ipd., ki jih podeljujejo izobraževalne institucije (Kamin in Tivadar 2011, 1014). S tem, ko posamezniku podeli institucionalen dokaz o kulturnem kapitalu, akademska kvalifikacija omogoča tudi primerjavo med posamezniki in pa pretvarjanje med kulturnim in ekonomskim kapitalom, in sicer skozi garancijo monetarne vrednosti, ki se nanaša na določen akademski kapital (Bourdieu 1997, 51).

Vse oblike kapitala pa so med seboj povezane in se lahko spreminjajo ena v drugo. Velikost kapitala, ki ga poseduje posameznik je odvisna od tega, koliko dela, truda, odrekanja in časa mora vložiti v akumulacijo kapitala in koliko dela potrebuje, da eno obliko kapitala pretvori v drugo (Bourdieu v Kamin in Tivadar 2011, 1006). Od tega, koliko ekonomskega kapitala poseduje posameznikova družina, je odvisno, koliko časa bo lahko namenil za pridobivanje kulturnega kapitala ter kakšne učne pripomočke in pomoč mu bodo lahko zagotovili starši.

Prav tako pa na količino kulturnega kapitala, ki ga bo posameznik akumuliral skozi življenje, vpliva tudi kulturni kapital, ki ga že posedujejo člani njegove družine, saj se bo ta skozi proces socializacije prenesel tudi na potomce. Zgodaj pridobljeni kulturni kapital pomembno vpliva tudi na kasnejše pridobivanje kulturnega kapitala. Kulturni kapital pa lahko odpre vrata v polje, v katerem se povezujejo ljudje s podobnimi specializiranimi znanji, članstvo v takih omrežjih pa je oblika socialnega kapitala, ki se ga lahko takoj ali v prihodnosti uporabi kot vir za akumulacijo bodisi dodatnega kulturnega, bodisi ekonomskega kapitala (Kamin in Tivadar 2011, 1006).

Vse oblike kapitala se v posamezniku manifestirajo v obliki habitusa, s katerim je Bourdieu poimenoval sistem pridobljenih, trajnih dispozicij oziroma shem, ki vplivajo in zaznamujejo posameznikovo vedenje, jezik, odnos do različnih stvari in njegov estetski okus (Kvasny 2002, 1803). Habitus je proizvod strukture, hkrati pa je tudi proizvajalec prakse. Habitus je utelešenje različnih oblik kapitala v posamezniku, torej izvira iz posameznikovega družbenega razreda in vpliva na njegovo vsakodnevno ravnanje ter na njegovo zaznavanje sveta. Posledično je tudi estetski okus posameznika proizvod utelešenega habitusa in je zato tesno povezan z njegovim družbenim izvorom. Estetski okus pa ni zgolj produkt razredne pripadnosti, pač pa so za Bourdieuja kulturni okusi vir izključevanja in ohranjanja razrednih razlik ter omejevanja življenjskih priložnosti posameznika (Luthar in Kurdija 2011, 986). Estetski okus posameznike na simbolni ravni umešča na sorazmerno raven na hierarhični družbeni lestvici, pri čemer je estetski okus družbenih elit vedno najbolj cenjen in deluje kot merilo za vse ostale. To pa ne drži zgolj za estetski okus, pač pa za celotno kulturo in kulturne prakse dominantnih skupin znotraj družbe, ki določajo, katera znanja in spretnosti so v družbi najbolj cenjena (Kvasny, 2006a, 10). Prav ta znanja in spretnosti pa se ocenjujejo tudi v izobraževalnih institucijah, za katere Bourdieu (1997, 51) pravi, da njihova primarna vloga ni izobraževanje, temveč institucionalna potrditev kulturnega kapitala. To pomeni, da so znotraj izobraževalnega sistema posamezniki, ki so akumulirali več kulturnega kapitala, že znotraj primarne socializacije avtomatično privilegirani. Bourdieu (ibid.) na izobraževalni sistem gleda v prvi vrsti kot na sredstvo reprodukcije družbene strukture, s čimer utemelji tudi dejstvo, da ni zgolj ekonomski status tisti, ki vpliva na razrednost družbe. Eden izmed pomembnejših dejavnikov je torej tudi kultura, ki jo moramo obravnavati kot neodvisno spremenljivko v konstrukciji in reprodukciji razredne strukture družbe (Malnar in Luthar 2011, 950).

5.2 DIGITALNI RAZKORAK V FUNKCIJI EKONOMSKEGA IN KULTURNEGA KAPITALA

Raziskave digitalnega razkoraka se osredotočajo predvsem na povezavo socio-ekonomskega statusa z razlikami v dostopu in uporabi interneta. Da pa bi res lahko podrobneje razumeli razlike v dostopu in načinu uporabe interneta, moramo poleg ekonomskega kapitala upoštevati tudi socialni in predvsem kulturni kapital, ki ga posedujejo posamezniki. Ekonomski kapital namreč posameznikom res zagotavlja nakup računalniške programske in strojne opreme, vendar pa sta prav tako pomembna tudi kulturni kapital, ki zagotavlja znanje, potrebno za uporabo računalnika in interneta, socialni kapital pa nudi podporo in pomoč pri uporabi v obliki socialne mreže, na katero se lahko posameznik obrne (Selwyn 2004, 355). Takšna razlaga je seveda precej posplošena in poenostavljena, saj so v realnosti vse tri oblike kapitala močno prepletene. Lahko bi rekli, da na samo interakcijo in uporabo interneta vpliva habitus posameznika, ki je produkt njegove razredne pripadnosti in strukture posedovanih kapitalov. Kvasnyjeva (2006b, 12) v svojem pojmovanju digitalnega razkoraka izpostavlja predvsem koncept kulturnega kapitala, ki naj bi bil ključen za razumevanje načina uporabe interneta.

Kulturni kapital se nanaša na kolektivno vrednost znanja, spretnosti, kompetenc, družinskega ozadja, socio-ekonomskega razreda, vlaganja v izobrazbo, ki vplivajo na uspeh (Kvasny 2006b, 12). Kulturni kapital predstavlja posameznikovo znanje ter sposobnost in se lahko poveča skozi izobraževanje, ne more pa preseči posameznikovih zmožnosti, ki zajemajo posameznikove fizične in mentalne sposobnosti, virov, ki jih ima na voljo preko svoje socialne mreže (socialni kapital) ter osebnih odrekaj v obliki časa in denarja (ekonomski kapital) (ibid.). Brez ustreznega kulturnega kapitala posameznik ne more uporabljati kulturnih dobrin (kot je internet) na način, kot ga zahteva trg dela, vlada, korporacije, šole in druge institucije (ibid.). Način uporabe interneta je torej močno odvisen od kulturnega kapitala, ki ga posameznik poseduje, saj moramo njegovo interakcijo z internetom razumeti v širšem kontekstu njegovega družbenega ozadja, njegovo uporabo interneta pa vpeto v njegov vsakdanjik.

6 VPLIV KULTURNEGA IN EKONOMSKEGA KAPITALA NA INFORMACIJSKI HABITUS

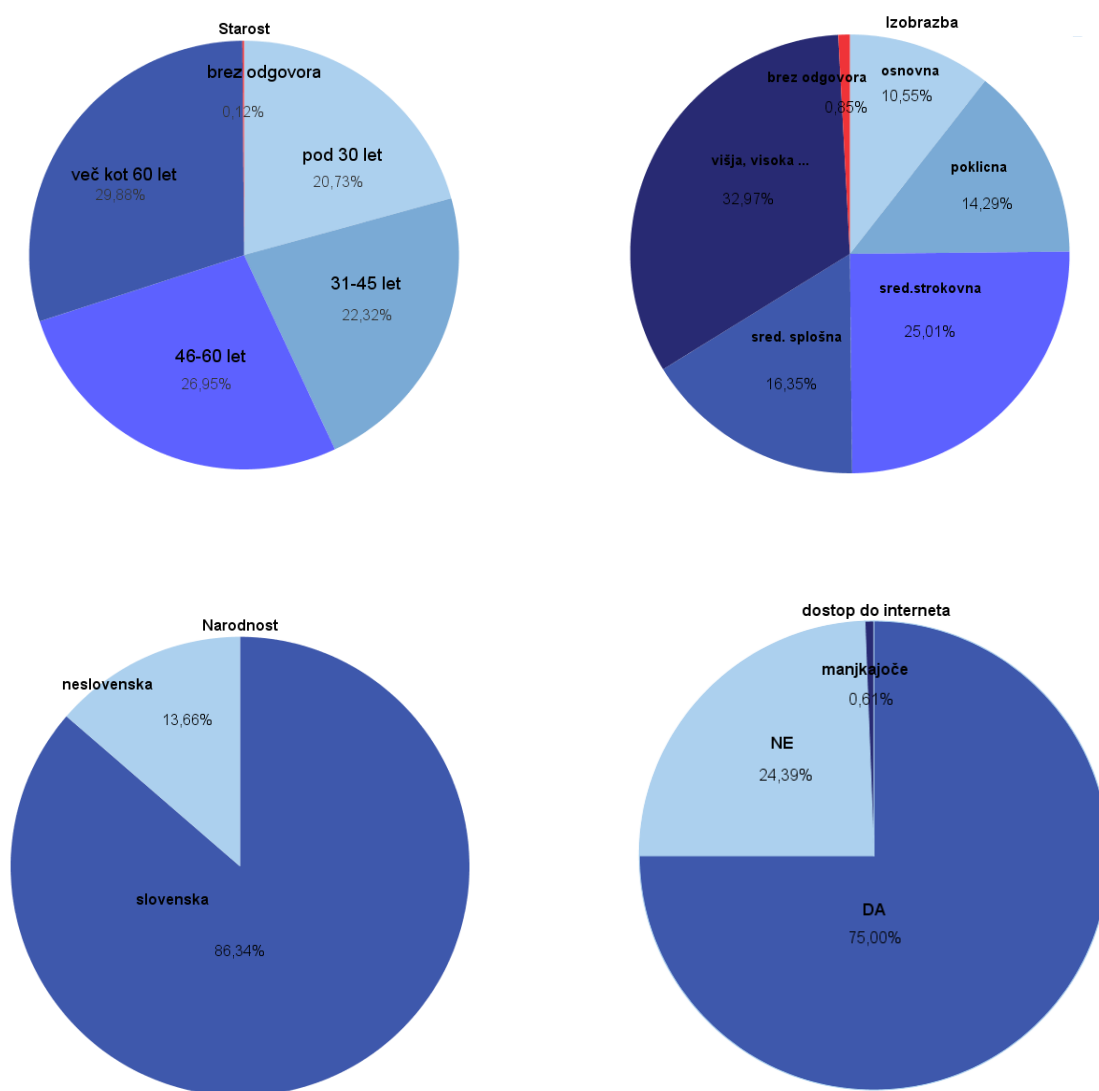
V empiričnem delu te naloge želim raziskati povezavo med družbeno-kulturnim ozadjem, iz katerega izhajajo posamezniki, in njihovo uporabo interneta. Pri tem pa se ne bom ustavila

zgolj pri vprašanju dostopanja do interneta, ampak bom poskušala raziskati tudi razlike v rabi interneta v njihovem vsakdanu. Vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na informacijski habitus bom preverila s sekundarno analizo podatkov že obstoječe raziskave Kultura in razred (Luthar 2011). V omenjeni študiji avtorji raziskujejo odnos med razredom in kulturo, pri čemer kulturo v skladu z Bourdieujem obravnavajo kot neodvisno spremenljivko v konstrukciji in reprodukciji družbenih razlik, med drugim tudi na področju dostopa in uporabe interneta (Malnar in Luthar 2011, 949). Ker je temeljna predpostavka omenjene študije skladna s teoretičnim ogrođjem, na katerem temelji tudi ta magistrska naloga, so podatki, pridobljeni v študiji, relevantni tudi za pričujočo raziskavo.

Študija Kultura in razred je bila leta 2011 izvedena z vprašalnikom na vzorcu 820 prebivalcev Ljubljane in Maribora iz različnih starostnih skupin in različnih družbeno-kulturnih ozadij. Raziskava je bila izvedena v okviru projekta Medijska potrošnja, razred in kulturna stratifikacija pod okriljem Centra za raziskovanje družbenega komuniciranja, in sicer pod vodstvom red. prof. dr. Brede Luthar.

Vzorec, na katerem je bila raziskava opravljena, zajema 820 posameznikov iz Maribora in Ljubljane, moških in žensk, starejših od 18 let. Sestavljen je iz 30 % posameznikov starejših od 60 let, 27 % posameznikov starih med 46 in 60 let, 22 % posameznikov med 31. in 45. letom starosti ter 21 % posameznikov, ki so mlajši od 30 let. V vzorcu ima 11 % posameznikov osnovnošolsko izobrazbo, 56 % srednješolsko izobrazbo in 33 % visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo. Vzorec sestavlja 86 % posameznikov slovenske narodnosti, 14 % posameznikov pa je druge narodnosti. Posamezniki, ki so zajeti v vzorec, internet uporabljajo precej pogosto, saj je povprečna vrednost odgovorov na vprašanje, kako pogosto uporabljajo internet, kar 4,8 (razpon lestvice je od 1–5, glej poglavje 6.2). Glej graf 6.1.

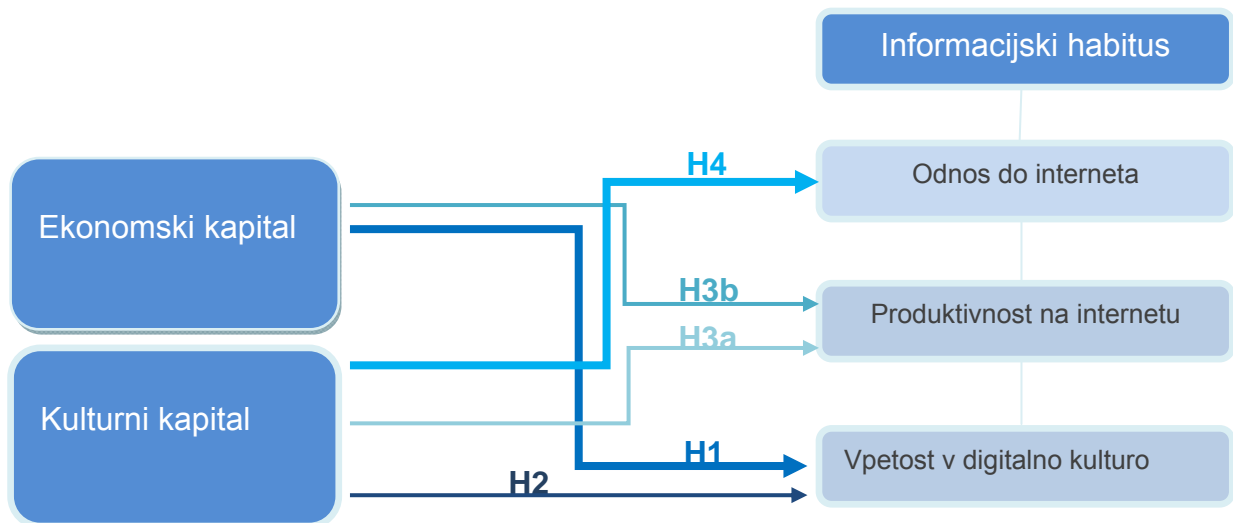
Graf 6.1: Značilnosti vzorca raziskave

6.1 RAZISKOVALNI MODEL IN HIPOTEZE

Z raziskavo bom preverila, kako različne oblike kapitala (ekonomskega in kulturnega) vplivajo na informacijski habitus posameznikov. Informacijski habitus pa zajema tri dimenzije: odnos do interneta, produktivnost na internetu in vpetost v digitalno kulturo. Glej shemo 6.1.

Shema 6.1: Raziskovalni model

H1: Ekonomski kapital povečuje vpetost v digitalno kulturo.

Ekonomski kapital še vedno pomembno vpliva na dostop posameznikov do interneta ter na naravo in vzorce njegove uporabe (Murdock in drugi v Selwyn 2004, 353), pri čemer so deprivilegirani posamezniki z manjšim ekonomskim kapitalom (Lee 2008, 148). V skladu s sociološkimi teorijami stratifikacije in neenakosti boljše situirana gospodinjstva ohranjajo prednost, in sicer najprej s pridobitvijo dostopa do interneta, nato pa z izboljšavami kvalitete dostopa (Livingstone in Helsper 2007, 676). Poleg boljše kvalitete samega dostopa pa si lahko posamezniki z več ekonomskega kapitala privoščijo več različnih naprav, s katerimi lahko dostopajo do interneta, zaradi česar je njihova uporaba interneta pogostejša in možna na več različnih lokacijah.

H2: Višja stopnja kulturnega kapitala povečuje vpetost v digitalno kulturo.

Uporaba interneta je precej raznolika, pri čemer ga nekateri uporabljajo predvsem kot sredstvo zabave, drugi za odkrivanje in ustvarjanje novih znanj in priložnosti, tretji pa za kombinacijo obojega (Warshauer 2003, 110). Internet torej nudi ogromno potencialov za svojo uporabo, vendar je od posameznika odvisno, katere bo izkoristil. Pomemben vpliv na način uporabe in izkoriščanje potencialov interneta pa imajo socio-kulturni dejavniki vsakdanjega življenja (Tsatsou 2011, 324). Ključen vpliv na to, kako bodo posamezniki uporabljali internet in kakšne koristi bodo od njega imeli, ima kulturni kapital (Warschauer 2003, 109). Pripadnost določenemu razredu in s tem pripadajoča stopnja kulturnega kapitala določa in oblikuje specifične okoliščine posameznikove uporabe interneta in je hkrati

povezana tudi z okusom, ki je specifičen za posamezne družbene skupine (Bourdieu v Lee 2008, 144). Tako je posameznikom z višjo stopnjo kulturnega kapitala internet pomemben na več različnih področjih, medtem ko je posameznikom z nižjo stopnjo kulturnega kapitala pomemben predvsem na področju zabave (Lee 2008, 146).

H3a: Nizka stopnja institucionaliziranega kulturnega kapitala zavira posameznikovo produktivnost na internetu.

H3b: Nizka stopnja ekonomskega kapitala zavira posameznikovo produktivnost na internetu.

Internet je omogočil, da lahko tudi navadni posamezniki producirajo lastne vsebine in jih objavijo na spletu ter jih s tem naredijo dostopne širši javnosti (Schradie 2011, 145). Kljub temu, da bi hipotetično lahko torej vsak, ki ima internetno povezavo, ustvaril lastni blog, video vsebino, komentiral članek na internetu ali celo sam poslal novico v spletni medij, obstajajo velike razlike v produciranju lastne vsebine med posamezniki, ki imajo dostop do interneta (Schradie 2011, 148). Schradiejeva (2011) pravi, da so te razlike povezane z razredno pripadnostjo, saj naj bi se posamezniki iz nižjih razredov srečevali z nekaterimi omejitvami, ki otežujejo produkcijo internetnih vsebin.

Največji vpliv naj bi po njenem mnenju imela stopnja izobrazbe, ki jo je dosegel posameznik, oziroma stopnja institucionaliziranega kulturnega kapitala, ki ga posameznik poseduje, saj so za produciranje vsebin potrebna določena znanja (kot so npr. sposobnost kompleksnega pisanja, poznavanje slovnice in razumevanje tekstov), ki jih običajno posedujejo bolj izobraženi posamezniki (Schradie 2011, 154). Že Bourdieu je ugotovil, da verjetnost, da bo nek posameznik v vsakdanjem življenju sposoben oblikovati lastno mnenje in ga želel izraziti, narašča s kulturnim kapitalom (Bourdieu 2002, 400). Predpostavljam torej, da nizka stopnja institucionaliziranega kulturnega kapitala zavira produkcijo lastnih vsebin na internetu (**H3a**).

Schradiejeva (2011) pravi, da posamezniki iz različnih družbenih ozadij razvijejo različen odnos do interneta, ki ga je Robinson (v Schradie 2011, 149) poimenoval informacijski habitus. Posamezniki s slabšim ekonomskim statusom naj bi razvili t. i. okus nujnosti (zaradi česar naj bi ti posamezniki uporabljali internet zgolj za nujne aktivnosti), medtem ko naj bi

imeli posamezniki z boljšim ekonomskim ozadjem bolj igriv in ustvarjalen habitus (Schradić 2011, 149). Posledično naj bi bilo za posameznike, ki so ekonomsko bolj marginalizirani, manj verjetno, da se bodo lotili produkcije lastnih spletnih vsebin. Predpostavljam, da nižja stopnja ekonomskega kapitala zavira produkcijo lastnih vsebin na internetu (**H3b**).

H4: Višja stopnja kulturnega kapitala povečuje možnost za refleksiven odnos do interneta.

V skladu s socialnim konstruktivizmom na razširjanje tehnologije v družbi pomembno vplivajo številni družbeni dejavniki, ki lahko širitev spodbujajo ali pa zavirajo (Kelly 2009, 34). Eden izmed pomembnejših dejavnikov so tudi množični mediji (Kelly 2009, 34), ki skozi specifične diskurze tehnologiji pripisujejo pomene in vlogo v družbi, kar vpliva na posameznikov odnos do tehnologije. Ker se trend medijskega poročanja vse bolj nagiba k senzacionalističnem poročanju, sta dva najpogostejša diskurza, skozi katera se predstavlja internet, utopični diskurz (ki internetu pripisuje pretirano zmožnost spreminjanja družbe na bolje) ter diskurz nevarnosti (ki pretirano poudarja nevarnosti in pasti interneta). Posamezniki, ki imajo več kulturnega kapitala, so sposobni uporabljati internet v skladu s svojimi potrebami in cilji ter so zmožni spreminjati in prilagajati pomene promocijskega diskurza (Luthar in Kropivnik 2011, 1110). Posamezniki z manj kulturnega kapitala pa so omejeni na komercialno definirana stališča in pomene, ki se nanašajo na internet.

6.2 TEORETSKA OPREDELITEV IN MERJENJE SPREMENLJIVK

Iz celotnega nabora podatkov raziskave Kultura in družba sem izločila vse podatke, ki niso relevantni za pričujočo raziskavo. Tako so ostali zgolj tisti indikatorji, ki sestavljajo predstavljene odvisne in neodvisne spremenljivke. Indikatorje je bilo potrebno rekodirati in preoblikovati tako, da sem na koncu dobila vrednosti posameznih odvisnih in neodvisnih spremenljivk, med katerimi sem preverjala moč in smer povezave.

6.2.1 Neodvisne spremenljivke: ekonomski in kulturni kapital

V modelu te raziskave sta dve neodvisni spremenljivki, pri čemer je ena sestavljena iz več spremenljivk.

Prva neodvisna spremenljivka je **ekonomski kapital**, ki sem ga v skladu z Bourdieujem (v Kamin in Tivadar 2011, 1007) definirala kot vir, ki ga je možno neposredno zamenjati za

denar, institucionalizira pa se v lastninskih pravicah. Spremenljivka ekonomski kapital je številsko, merjena pa je bila tako, da so posamezniki vpisali vrednost skupnega mesečnega dohodka svojega gospodinjstva, kar predstavlja vrednost spremenljivke ekonomski kapital (glej prilogo A).

Druga neodvisna spremenljivka v raziskovalnem modelu je **kulturni kapital**, ki sem ga v skladu z Bourdieujem (1997) razčlenila na tri pojavne oblike: institucionalizirani, utelešeni in objektivni kulturni kapital. **Institucionalizirani kulturni kapital** izvira iz izobrazbenih kvalifikacij, stopnje izobrazbe, častnih akademskih nazivov ipd., ki jih podeljujejo izobraževalne institucije (Kamin in Tivadar 2011, 1014). Spremenljivka institucionaliziran kulturni kapital je bila merjena z enim indikatorjem, stopnjo dosežene izobrazbe. Indikator je bil merjen z ordinalno lestvico, z vrednostmi od 1 do 11, pri čemer so respondenti izbrali ustrezno vrednost glede na njihovo uspešno zaključeno izobrazbo (glej prilogo A).

Utelešeni kulturni kapital je zgodovina materialnih razmer, v katerih smo živeli, in kulturnih kompetenc, ki smo jih pridobili s šolanjem in neformalnim učenjem, ki je vpisano v naše telo (Bourdieu v Kamin in Tivadar, 1017). Za merjenje utelešenega kulturnega kapitala sem na osnovi raziskave izbrala dva indikatorja: poznavanje književnih del in poznavanje režiserjev filmov. Pri vsakem od indikatorjev so možne tri vrednosti: 1 - če posameznik navede pravega avtorja, 2 - če posameznik navede drugega avtorja in 3 - če posameznik odgovori, da ne ve. Vrednost vsake spremenljivke sem definirala kot seštevek vseh vrednosti 1, torej seštevek vseh del, pri katerih posameznik navede pravilnega avtorja. Minimalna vrednost spremenljivke je tako 0, maksimalna pa 10 (glej prilogo A).

Objektivni kulturni kapital je lahko v materialni obliki, denimo v knjigah, fotografijah, filmski zbirki, glasbenih inštrumentih, informacijski tehnologiji ipd. Gre za vprašanje, kaj zna človek s stvarmi početi, ali jih zna uporabljati v skladu z njihovo namembnostjo (Kamin in Tivadar 2011, 1018). Indikatorji objektivnega kulturnega kapitala so zbrani v ordinalni lestvici lastništva kulturnih materialnih dobrin (glej prilogo 1). Posamično spremenljivko objektivni kulturni kapital sem merila s tremi indikatorji (lastništvo originalnih glasbenih CD-jev, filmov na DVD-jih, kaset ali plošč/glasbenih albumov in filmov v elektronski obliki, prenesenih z interneta/knjig). Vrednost vsake spremenljivke pa sem definirala kot seštevek vrednosti posameznih indikatorjev, torej seštevek vseh materialnih dobrin, ki jih ima posameznik.

6.2.2 Odvisna spremenljivka: informacijski habitus

Habitus je Bourdiejev koncept, s katerim je poimenoval sistem pridobljenih trajnih dispozicij oziroma shem, ki vplivajo in zaznamujejo posameznikovo vedenje, jezik, odnos do različnih stvari ter njegov estetski okus (Kvasny 2002, 1803). Iz Bourdiejevega koncepta habitusa pa je Robinsonova (2009) izpeljala pojem informacijskega habitusa kot informacijske orientacije, ki jo posamezniki ponotranjijo. Na njeni definiciji informacijskega habitusa temelji tudi operacionalizacija odvisne spremenljivke, ki pa sem jo razdelila na 3 dimenzije: **odnos do interneta, produktivnost na internetu in vpetost v digitalno kulturo.**

Odvisna spremenljivka **odnos do interneta** je merjena z osmimi indikatorji, ki imajo pet-stopenjsko lestvico in možnost odgovora ne vem. Vrednost 1 pomeni, da se posameznik s trditvijo popolnoma ne strinja, 5 pa pomeni, da se posameznik z izjavo popolnoma strinja. Trditve pri posameznih indikatorjih so izbrane tako, da izražajo približno enako močan pozitiven ali negativen odnos do interneta. **Refleksivnost odnosa do interneta** sem definirala kot uravnotežen odnos do interneta, kar pomeni, da se posamezniki, ki imajo bolj refleksiven odnos do interneta, s trditvami manj pogosto popolnoma strinjajo oziroma popolnoma ne strinjajo in raje izberejo bolj nevtralno pozicijo. Vrednosti 4 in 5 sem zato rekodirala v vrednosti 2 in 1, saj imajo v mojem modelu bolj ekstremna stališča enako vrednost ne glede na usmerjenost. Skupno vrednost spremenljivke odnos do interneta sem definirala kot vsoto vseh vrednosti posameznih indikatorjev. Pri tem manjša vrednost pomeni manj refleksiven odnos do interneta, večja vrednost pa bolj refleksiven odnos do interneta (glej prilogo A).

Odvisna spremenljivka **produktivnost na internetu** je merjena s šestimi indikatorji. Vsak od indikatorjev ima štiristopenjsko lestvico in možnost odgovora ne vem. Vrednost 1 pomeni, da posameznik navedene aktivnosti na internetu še nikoli ni počel, vrednost 4 pa, da jo počne zelo pogosto. Odgovor ne vem ima vrednost 8 in je v analizi obravnavan kot manjkajoča vrednost (glej prilogo 1). Vrednost odvisne spremenljivke produktivnost na internetu sem določila na dva načina, pri čemer sem najprej upoštevala vidik raznolikosti, nato pa še vidik pogostosti (glej prilogo A).

Odvisna spremenljivka **vpetost v digitalno kulturo** je sestavljena spremenljivka, in sicer jo tvorijo tri posamične spremenljivke: dostop do interneta, pogostost uporabe interneta in vpetost interneta v vsakdan. Spremenljivka **dostop do interneta** je nominalna in je merjena zgolj z enim indikatorjem, pri katerem so možne tri vrednosti: 1 - posameznik ima dostop do

interneta, 2 - posameznik nima dostopa do interneta in 3 - posameznik ne ve, če ima dostop do interneta (glej prilogo 1). Spremenljivka **pogostost uporabe interneta** je ordinalna, merjena pa je z enim indikatorjem s sedemstopenjsko lestvico, pri kateri vrednost 1 pomeni, da posameznik interneta nikoli ne uporablja, vrednost 7 pa pomeni, da posameznik internet uporablja zelo pogosto (glej prilogo 1). Spremenljivka **vpetost interneta v vsakdan** je merjena s sedmimi indikatorji. Vsak od indikatorjev ima petstopenjsko lestvico, pri čemer 1 pomeni, da posameznik interneta nikoli ne uporablja pri navedeni aktivnosti, 5 pa pomeni, da posameznik pri navedeni aktivnosti internet uporablja zelo pogosto (glej prilogo 1). Vrednost posamične spremenljivke vpetost interneta v vsakdan sem določila na dva načina, pri čemer sem prvič upoštevala vidik raznolikosti, drugič pa vidik pogostosti.

6.3 REZULTATI RAZISKAVE

6.3.1 Osnovne statistike

Za pregled osnovnih statističnih vrednosti indikatorjev neodvisnih spremenljivk glej prilogo B.

Za pregled osnovnih statističnih vrednosti indikatorjev odvisnih spremenljivk glej prilogo A.

6.3.2 Preverjanje hipotez

S korelacijsko analizo (glej tabelo 6.1) sem ugotovila statistično značilne povezave med večino odvisnih in neodvisnih spremenljivk³². Izstopala je odvisna spremenljivka »refleksivnost do interneta«, pri kateri pričakovanih povezav nisem ugotovila. Spremenljivko sem zato preoblikovala in rekodirala indikatorje tako, da namesto refleksivnosti merijo »negativnost odnosa do interneta«. Po preoblikovanju spremenljivke so se pokazale statistično značilne povezave s skoraj vsemi neodvisnimi spremenljivkami.

---

³² Ker so neodvisne spremenljivke institucionaliziran kulturni kapital, utelešeni kulturni kapital in objektivni kulturni kapital različne vrste spremenljivk, merjene z različnimi tipi lestvic, sem v korelacijski analizi njihovo povezanost z odvisnimi spremenljivkami preverjala za vsako posebej.

Tabela 6.1: Korelacijska analiza

	dostop do interneta	pogostost uporabe interneta m48/	vpetost interneta v vsakdan-intenzivnost	vpetost interneta v vsakdan - raznolikost	produktivnost na internetu - raznolikost	produktivnost na internetu - pogostost	refleksivnost do interneta	negativnost odnosa do interneta
mesečni dohodek	0,350**	0,215**	0,131	0,132	0,077	0,086	0,028	-0,145*
stopnja dosežene izobrazbe	0,341**	0,309**	0,134**	0,127**	0,106*	0,077	-0,32	-0,113**
utelešeni kulturni kapital	0,247**	0,246**	0,065	0,074	0,119**	0,110**	0,028	-0,162**
objektivni kulturni kapital	0,233**	0,207**	-0,066	-0,094	0,160*	0,215**	-0,018	-0,230**
starost	-0,568**	-0,494**	-0,387**	-0,396**	-0,493**	-0,474**	-0,187**	-0,212**

**Pri 0,01 stopnji tveganja ; *Pri 0,05 stopnji tveganja.

Regresijsko analizo (glej tabelo 6.2) sem izvedla tako, da sem za vsako odvisno spremenljivko posebej oblikovala regresijski model, v katerega sem vključila vse spremenljivke kulturnega kapitala naenkrat in potem ločeno še spremenljivko ekonomskega kapitala. Iz končnega modela sem izločila vse tiste povezave med odvisnimi in neodvisnimi spremenljivkami, ki se že v korelacijski analizi niso izkazale za statistično značilne. Prav tako sem izločila tudi takšne, pri katerih sem ugotovila previsoko stopnjo tveganja v okviru regresijske analize. Izračunana stopnja pojasnjene variance tako pojasnjuje, kolikšen odstotek odvisne spremenljivke lahko pojasnimo s celotno neodvisno spremenljivko kulturni kapital ali ekonomski kapital.

Tabela 6.2: Regresijska analiza

			Vpetost v digitalno kulturo				Produktivnost na internetu		Odnos do interneta	
			Dostop do interneta	Pogosta uporaba interneta	Vpetost v vsakdanje življenje	Vpetost v vsakdanje življenje - raznolikost	Produktivnost na internetu - pogostost	Produktivnost na internetu - raznolikost	Refleksivnost odnosa do interneta	Negativnost odnosa do interneta
Ekonomski kapital	Mesečni dohodek	B	+0,350	+0,215	+0,131	+0,132	+0,086	+0,077	+0,028	-0,145
		Sig	0,00	0,002	0,068	0,067	0,220	0,272	0,714	0,046
Kulturni kapital	Institucionaliziran kulturni kapital	B	+0,188	+0,145	+0,134*	+0,127*	+0,106*	-0,016	-0,036	-0,113*
		Sig	0,00	0,011	0,001	0,003	0,010	0,785	0,568	0,008
	Uteleženi kulturni kapital	B	+0,144	+1,26	+0,116*	+0,127*	+0,133 (0,175*)	+0,125 (+0,180*)	+0,048	-0,149
		Sig	0,08	0,026	0,006	0,02	0,026 (0,00)	0,37 (0,00)	0,446	0,13
Objektivni kulturni kapital	B	+0,036	+0,114	-0,037	-0,74	+0,126	+0,073	-0,037	-0,114	
	Sig	0,485	0,035	0,521	0,193	0,026	0,199	0,544	0,051	

*če je v regresijski model vključena samo ta neodvisna spremenljivka.

6.3.3 Vpliv kulturnega in ekonomskega kapitala na vpletenost v digitalno kulturo

Na spremenljivko **dostop do interneta** vpliva tako ekonomski kapital kot tudi na kulturni kapital (s spremenljivkama institucionaliziran in utelešen kulturni kapital). Pri regresijski analizi spremenljivke ekonomski kapital in spremenljivke dostop do interneta sem ugotovila 35-odstotno stopnjo pojasnjene variance. Prav tako sem ugotovila, da lahko s spremenljivko kulturni kapital pojasnimo 30,4 % odvisne spremenljivke dostop do interneta.

Na spremenljivko **pogostost uporabe interneta** imata statistično značilen vpliv odvisna spremenljivka ekonomski kapital in kulturni kapital (z vsemi spremenljivkami). Z regresijsko analizo sem ugotovila, da lahko s sestavljeno neodvisno spremenljivko ekonomski kapital pojasnimo 21,5 % odvisne spremenljivke pogostost uporabe interneta, z neodvisno spremenljivko kulturni kapital pa 28,2 % odvisne spremenljivke.

Neodvisni spremenljivki ekonomski in kulturni kapital nimata statistično značilnega vpliva na nobenega od vidikov (raznolikost in intenzivnost) odvisne spremenljivke **vpetost interneta v vsakdan**.

Če v regresijski model posebej vstavimo vsako od neodvisnih spremenljivk, ki sestavljajo kulturni kapital, se izkaže, da na odvisno spremenljivko **vpetost interneta v vsakdan** vplivata institucionaliziran kulturni kapital³³ in utelešen kulturni kapital³⁴.

Na podlagi rezultatov lahko **deloma potrdim prvo hipotezo** (H1: Ekonomski kapital povečuje vpetost v digitalno kulturo.), saj so se za statistično značilne izkazale povezave med spremenljivko ekonomski kapital ter odvisnima spremenljivkama dostop do interneta in pogostost uporabe interneta, ne pa tudi obema vidikoma vpetosti interneta v vsakdan.

V celoti lahko **potrdim drugo hipotezo** (H2: Višja stopnja kulturnega kapitala povečuje vpletenost v digitalno kulturo.), saj na odvisno spremenljivko dostop do interneta vplivata dve neodvisni spremenljivki kulturnega kapitala (institucionalizirani in utelešeni), na odvisno spremenljivko pogostost dostopa do interneta vplivajo vse tri neodvisne spremenljivke, na oba vidika vpetosti interneta v vsakdan pa imata statistično značilen vpliv institucionalizirani in utelešeni kulturni kapital (vendar le, če ju v regresijski model vstavimo vsakega posebej).

Ker so se pri regresijski analizi nekatere povezave z odvisno spremenljivko »vpetost interneta v vsakdan« presenetljivo izkazale za statistično značilne šele, ko sem v regresijski model vstavila vsako spremenljivko posebej, sem nekoliko natančneje analizirala odvisno spremenljivko in preverila statistične vrednosti posameznih indikatorjev (glej tabelo 6.3 in graf 6.2).

---

³³ Z 12,7-odstotno pojasnjeno varianco, če upoštevamo vidik raznolikosti in s 15-odstotno pojasnjeno varianco, če upoštevamo vidik intenzivnosti.

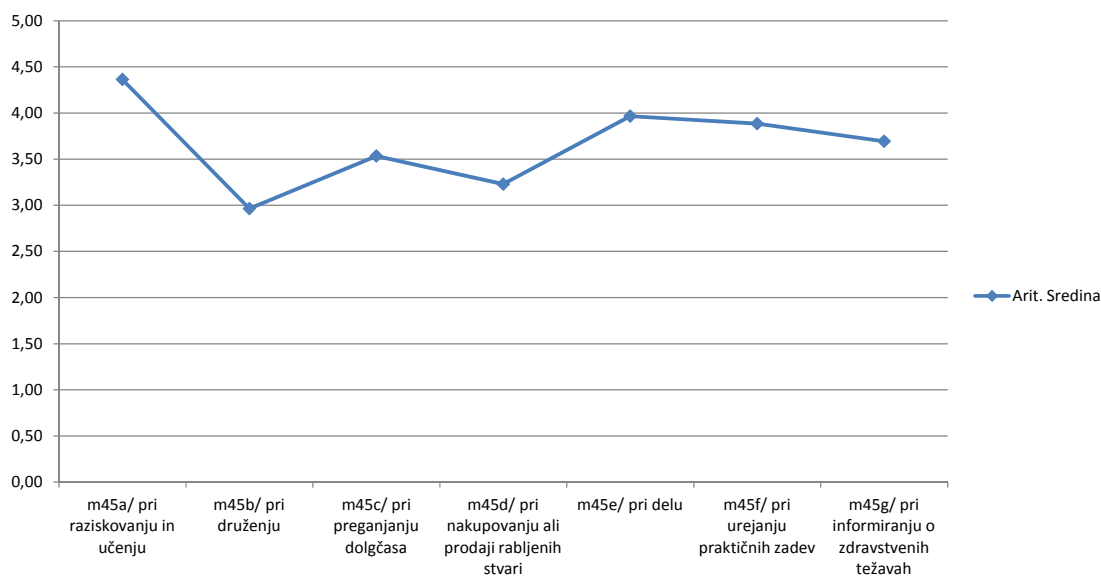
³⁴ Z 12,7-odstotno pojasnjeno varianco, če upoštevamo vidik raznolikosti in z 11,6-odstotno pojasnjeno varianco, če upoštevamo vidik intenzivnosti.

Pri podrobnejšem pregledu indikatorjev odvisne spremenljivke vpetost interneta v vsakdan sem ugotovila, da porazdelitev pri večini odstopa od normalne in je asimetrična v levo. Vrednosti aritmetične sredine so pri vseh indikatorjih (razen m45b) večje od vrednosti 3, standardni odklon pa večji od 1.

Tabela 6.3: Statistične vrednosti indikatorjev spremenljivke vpetost interneta v vsakdan

Indikator	Arit. sredina	Stand. odklon	Koeficient asimetrije	N
m45a/ pri raziskovanju in učenju	4,36	1,016	-1,944	601
m45b/ pri druženju	2,96	1,378	-,052	598
m45c/ pri preganjanju dolgčasa	3,53	1,335	-,630	595
m45d/ pri nakupovanju ali prodaji rabljenih stvari	3,229866	1,329376	-0,30245	596
m45e/ pri delu	3,97	1,228	-1,174	595
m45f/ pri urejanju praktičnih zadev	3,89	1,189	-1,049	595
m45g/ pri informiranju o zdravstvenih težavah	3,69	1,232	-,790	592

Graf 6.2: Aritmetične sredine indikatorjev spremenljivke vpetost interneta v vsakdan

Preverila sem tudi porazdelitev vrednosti obeh vidikov spremenljivke vpetost interneta v vsakdan - raznolikost in intenzivnost (glej tabelo 6.4). Porazdelitev pri vidiku raznolikosti močno odstopa od normalne porazdelitve, saj je močno asimetrična v levo z aritmetično

sredino 5,67. Vrednost standardnega odklona je precej visoka, in sicer 1,702. Tudi pri vidiku intenzivnosti porazdelitev odstopa od normalne in je asimetrična v levo, vendar nekoliko manj kot pri vidiku raznolikosti. Aritmetična sredina je precej visoka, in sicer 25,59, prav tako je visok tudi standardni odklon, in sicer 6,1.

Tabela 6.4: Statistične vrednosti obeh vidikov spremenljivke vpetost interneta v vsakdan

Spremenljivka	Arit. sredina	stand. odklon	koeficient asimetrije	N
VPETOST INTERNETA V VSAKDAN-intenzivnost	25,59 (min:0, max:35)	6,095	-0,982	566
VPETOST INTERNETA V VSAKDAN - raznolikost	5,67 (min:0; max:7)	1,702	-1,687	566

Podrobnejša analiza statističnih vrednosti posameznih indikatorjev in celotnih spremenljivk kaže na to, da je posameznikom, ki so zajeti v vzorec raziskave in ki imajo dostop do interneta, ta zelo pomemben na skorajda vseh področjih vsakodnevnega življenja. Seveda pa moramo pri tem upoštevati, da je v vzorcu 75,5 % posameznikov z dostopom do interneta in 24,5 % posameznikov brez dostopa do interneta.

Razlog za to, da se v regresijski analizi niso takoj pokazale statistično značilne povezave med neodvisnimi spremenljivkami in odvisno spremenljivko vpetost interneta v vsakdan tako morda leži v tem, da je po rezultatih sodeč internet močno vpet v vsakodnevno življenje tistih posameznikov, ki imajo dostop do interneta, zaradi česar vpliv kulturnega in ekonomskega kapitala ni več tako očiten. To pa ne pomeni, da kulturni in ekonomski kapital nimata vpliva na raznolikost in intenzivnost vpetosti interneta v vsakdan posameznikov, pač pa pomeni, da se vpliv kaže na bolj specifičen način in ga ni mogoče dokazati z uporabljenimi indikatorji, ki so zastavljeni zelo široko³⁵.

6.3.4 Vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na produktivnost na internetu

Na **pogostost posameznikove produktivnosti na internetu** ima statistično značilen vpliv kulturni kapital (utelešeni in objektivni), s katerim lahko pojasnimo 19 % odvisne

³⁵ Namesto indikatorja »koliko je internet pomemben pri urejanju praktičnih zadev«, bi morali zastaviti več ožje osredotočenih vprašanj, kot so npr.: »Kako pomemben je internet pri oddaji uradnih obrazcev«, »Kako pomemben je internet pri organizaciji različnih praznovanj, obletnic, itd.«, »Kako pomemben je internet pri iskanju informacij o delovnih časih trgovin«, idr.

spremenljivke. Statistično značilen vpliv ima tudi institucionalizirani kulturni kapital³⁶, vendar samo v primeru, če v regresijski model vključimo samo to neodvisno spremenljivko.

Na **raznolikost posameznikove produktivnosti na internetu** ima statistično značilen vpliv utelešeni kulturni kapital. S spremenljivko kulturni kapital lahko pojasnimo 15,5 % odvisne spremenljivke.

Na podlagi teh rezultatov lahko **deloma potrdim hipotezo 3a** (Nizka stopnja institucionaliziranega kulturnega kapitala zavira posameznikovo produktivnost na internetu.), saj ima v primeru, ko v regresijski model vstavimo samo neodvisno spremenljivko, institucionaliziran kulturni kapital ta vpliv samo na pogostost posameznikove produktivnosti na internetu, ne pa tudi na raznolikost.

Na podlagi rezultatov lahko sklenemo, da na posameznikovo produktivnost na internetu bolj vpliva utelešeni kulturni kapital kot pa institucionalizirani kulturni kapital, saj se je v primeru, ko sem v regresijski model vključila samo to neodvisno spremenljivko izkazalo, da gre za precej močno statistično značilno povezavo na oba vidika produktivnosti³⁷.

Na podlagi rezultatov moramo **zavrniti hipotezo 3b** (Nizka stopnja ekonomskega kapitala zavira posameznikovo produktivnost na internetu.), saj neodvisna spremenljivka ekonomski kapital nima statistično značilnega vpliva na odvisno spremenljivko produktivnost na internetu.

Iz enakega razloga kot sem dodatno analizirala odvisno spremenljivko »vpetost interneta v vsakdan«, sem natančneje preverila tudi odvisno spremenljivko produktivnost na internetu (Glej tabelo 6.5 in graf 6.3). Posamezniki, ki so zajeti v vzorec raziskave, večine navedenih aktivnosti na internetu niso počeli še nikoli³⁸, kar se odraža tudi pri zelo nizkih vrednostih aritmetičnih sredin, ki so vse nižje od 2. Porazdelitev pri vseh indikatorjih precej odstopa od normalne (visoke vrednosti koeficienta simetrije) in je asimetrična v desno.

---

³⁶ Z 10,6 % pojasnjene variance.

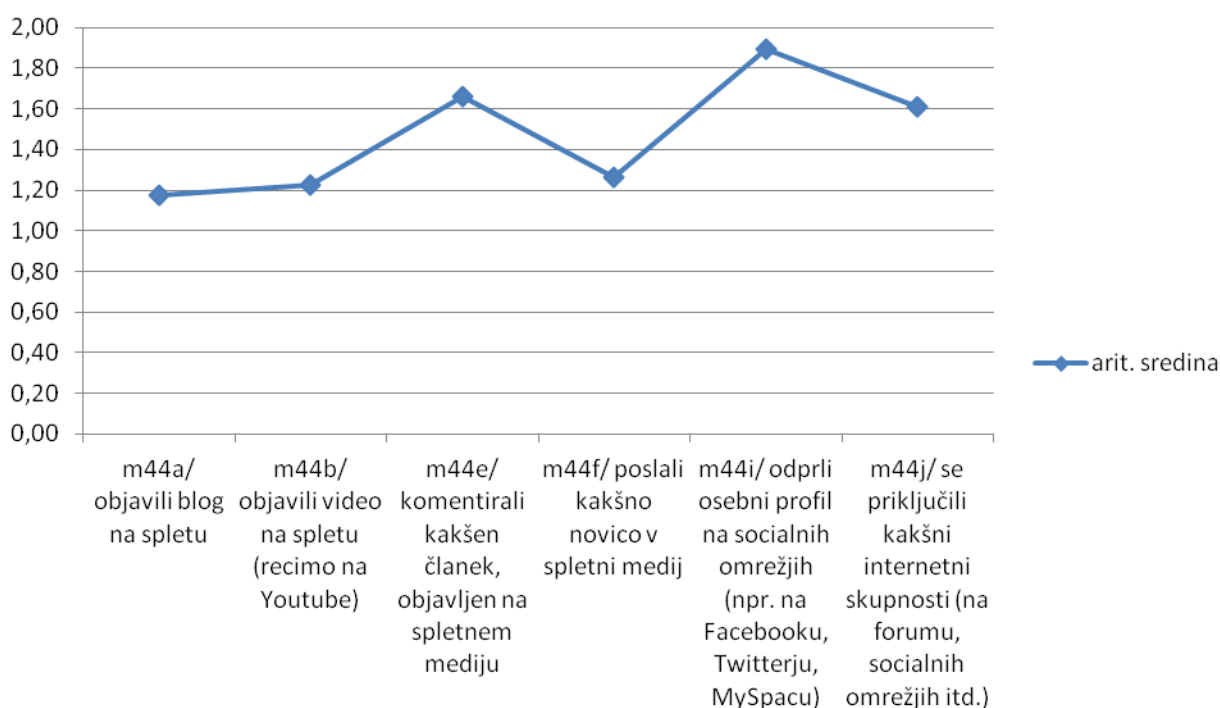
³⁷ Z neodvisno spremenljivko utelešen kulturni kapital lahko pojasnimo 18 % odvisne spremenljivke pogostost posameznikove produktivnosti na internetu in 17,5 % odvisne spremenljivke raznolikost posameznikove produktivnosti na internetu.

³⁸ Manjkajoče vrednosti so odraz dejstva, da so v analizo vključeni tudi posamezniki, ki nimajo dostopa do interneta.

Tabela 6.5: Statistične vrednosti indikatorjev spremenljivke produktivnost na internetu

Indikator	arit. sredina	stand. odklon	koeficient asimetrije	N
m44a/ objavili blog na spletu	1,17	0,538	3,317	605
m44b/ objavili video na spletu (recimo na Youtubeu)	1,22	0,611	2,724	602
m44e/ komentirali kakšen članek, objavljen na spletnem mediju	1,66	0,973	1,044	602
m44f/ poslali kakšno novico v spletni medij	1,26	0,683	2,515	602
m44i/ odprli osebni profil na socialnih omrežjih (npr. na Facebooku, Twitterju, MySpacu)	1,89	1,133	0,860	605
m44j/ se priključili kakšni internetni skupnosti (na forumu, socialnih omrežjih itd.)	1,61	1,021	1,359	601

Graf 6.3: Aritmetične sredine indikatorjev spremenljivke produktivnost na internetu

Preverila sem tudi porazdelitev in statistične vrednosti obeh vidikov spremenljivke posameznikova produktivnost na internetu (glej tabelo 6.6). Porazdelitev vrednosti spremenljivke raznolikost posameznikove produktivnosti na internetu precej odstopa od normalne in je močno asimetrična v desno z zelo nizko vrednostjo aritmetične sredine (1,47) ter visokim standardnim odklonom (1,67). Tudi porazdelitev spremenljivke pogostost

posameznikove produktivnosti na internetu močno odstopa od normalne in je asimetrična v desno, z zelo nizko vrednostjo aritmetične sredine (8,79), pri čemer je minimum 6, maksimum pa 48. Standardni odklon je zelo velik, in sicer 3,42.

Tabela 6.6: Statistične vrednosti obeh vidikov spremenljivke produktivnost na internetu

spremenljivka	arit. sredina	standand. odklon	koeficient asimetrije	N
PRODUKTIVNOST NA INTERNETU - raznolik	1,47 (min:0; max:6)	1,662	0,984	590
PRODUKTIVNOST NA INTERNETU - pogostost	8,79 (min:6;max:48)	3,424	1,343	590

S podrobnejšo analizo obeh vidikov odvisne spremenljivke posameznikova produktivnost na internetu sem ugotovila, da je za populacijo, ki je zajeta v vzorec raziskave, značilna izjemno nizka stopnja produktivnosti na internetu. Zato je možno, da se niso pokazale vse pričakovane statistično značilne povezave med kulturnim in ekonomskim kapitalom ter odvisno spremenljivko posameznikova produktivnost na internetu ob hkratnem vnosu vseh spremenljivk v regresijski model. Za natančnejši prikaz vpliva obeh neodvisnih spremenljivk bi bilo potrebno povečati število indikatorjev za merjenje odvisne spremenljivke in z njimi zajeti čim več različnih oblik produktivnosti na internetu. Rezultati bi bili zagotovo bolj zanesljivi, če bi bil vzorec večji in bi bilo posledično vključenih tudi več takšnih posameznikov, ki so že kdaj bili produktivni na internetu.

Ker so v vzorec, na katerem je bila opravljena raziskava, vključeni posamezniki zelo različnih starosti (od 18 let naprej), lahko upravičeno sklepamo, da so ti prišli v stik z internetom na zelo različne načine – medtem ko ga mlajša generacija uporablja že od malih nog, so starejši prišli v stik z internetom šele v zrelejših letih.

Čeprav v pričujoči raziskavi vplivu starosti na odvisne spremenljivke nisem posvečala posebne pozornosti, to ne pomeni, da je ta zanemarljiv – prej nasprotno. Razlog, da v raziskovalni model nisem vključila spremenljivke starost, je v tem, da sem želela preveriti vplive kulturnega in ekonomskega kapitala na posameznikovo rabo interneta ne glede na njegovo starost. Ker pa se v regresijski analizi niso pokazale vse pričakovane statistično značilne povezave med neodvisnima in odvisno spremenljivko, sem med drugim v iskanju razlogov za to preverila tudi vpliv starosti na vrednosti posameznih indikatorjev odvisnih spremenljivk vpetost interneta v vsakdan (glej tabelo 6.7) in posameznikova produktivnost na

internetu (glej tabelo 6.7). Vpliv sem preverila s pregledom vrednosti aritmetičnih sredin odgovorov pri posameznih indikatorjih, ločeno po starostnih skupinah.

Pomembnost interneta na vseh področjih upada z višanjem starostne skupine, kar pomeni, da je starejšim posameznikom internet na vseh naštetih področjih vsakodnevnega življenja manj pomemben kot posameznikom mlajše generacije.

Višja kot je starostna skupina, manj pogosto so posamezniki počeli katero od naštetih aktivnosti, s katerimi sem merila stopnjo posameznikove produktivnosti na internetu. To pomeni, da so starejši posamezniki manj produktivni na internetu kot mlajši.

Tabela 6.7: Vpliv starosti na posamezne indikatorje spremenljivke vpetost interneta v vsakdan

	M45c/pri preganjanju dolgčasa	M25d/pri nakupovanju ali prodaji rabljenih stvari	M45e/pri delu	M45f/pri urejanju praktičnih zadev	M45g/pri informiranju o zdravstvenih težavah	Povprečje - skupaj
>30	4,30	3,70	4,18	4,18	3,95	4,06
30 – 45	3,72	3,52	4,05	3,99	3,74	3,8
45 – 60	2,99	2,93	3,91	3,80	3,60	3,45
>61	2,82	2,35	3,46	3,28	3,31	3,04

Tabela 6.8: Vpliv starosti na posamezne indikatorje spremenljivke produktivnost na internetu

	M44a/objavil i blog na spletu	M44b/objavil i video na spletu (recimo YouTubeu)	M44e/komentirali kakšen članek, objavljen na spletnem mediju	M44f/ poslali kakšno novico v spletni medij	M44i/odprli osebni profil na socialnih omrežjih (npr. na Facebooku, Twitterju, ...)	M44j/ se priključili kakšni internetni skupnosti (na forumu, socialnih omrežjih)	Skupaj - povprečje
>30	1,39	1,53	2,22	1,44	2,63	2,21	1,90
30 – 45	1,16	1,18	1,75	1,24	2,02	1,60	1,49
45 – 60	1,05	1,07	1,33	1,19	1,39	1,22	1,21
>61	1,05	1,02	1,09	1,11	1,17	1,13	1,09

Če bi želeli dobiti kvalitetnejše in natančnejše podatke o vplivu ekonomskega in kulturnega kapitala na vpetost interneta v vsakdan in posameznikovo produktivnost na internetu, bi morali že pri samem oblikovanju indikatorjev upoštevati specifičnost različnih starostnih skupin. Ker posamezniki uporabljajo internet na način, ki je v skladu z njihovim vsakdanjim življenjem in življenjskim stilom, bi morali indikatorji za merjenje vpetosti interneta v vsakdan in produktivnosti na internetu pokrivati čim več različnih sfer, ki so značilne za posamezne generacije, analiza pa bi bila potem narejena za vsako starostno skupino posebej. V mojem primeru je šlo za sekundarno analizo podatkov že opravljene raziskave, zato sem lahko izbirala zgolj med indikatorji, ki so bili na voljo. To je lahko prispevalo k nekoliko slabši kakovosti podatkov in k temu, da se pri regresijski analizi niso pokazale vse pričakovane statistično značilne povezave med neodvisnimi in odvisnimi spremenljivkami.

6.3.5 Vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na odnos do interneta

Pri preverjanju vpliva na odvisno spremenljivko **refleksiven odnos do interneta** sem ugotovila, da statistično značilnega vpliva na to spremenljivko nima nobena od neodvisnih spremenljivk.

Na podlagi teh rezultatov lahko v celoti **zavrնemo hipotezo 4** (H4: Višja stopnja kulturnega kapitala povečuje možnost za refleksiven odnos do interneta.).

Zaradi presenetljivih rezultatov sem se odločila preveriti še vpliv ekonomskega in kulturnega kapitala na samo **naravo (pozitivnost/negativnost) posameznikovega odnosa do interneta**.

Kulturni kapital (s spremenljivkama utelešeni in objektivni kulturni kapital) ima statistično značilen negativen vpliv na odvisno spremenljivko **negativnost odnosa do interneta**, kar pomeni, da več kot ima posameznik kulturnega kapitala, bolj pozitiven odnos ima do interneta. S spremenljivko kulturni kapital lahko pojasnimo 19,6 % odvisne spremenljivke.

Na odvisno spremenljivko **negativnost odnosa do interneta** ima statistično značilen negativen vpliv tudi institucionalizirani kulturni kapital³⁹, vendar zgolj v primeru, ko v regresijski model vključimo samo to neodvisno spremenljivko.

Tudi ekonomski kapital ima statistično značilen vpliv na **negativnost odnosa do interneta**, in sicer s 14,5-odstotno pojasnjeno varianco.

---

³⁹ Z 11,3 % pojasnjene variance.

6.4 DISKUSIJA

6.4.1 Kulturni in ekonomski kapital povečujeta pozitivnost odnosa do interneta

Množični mediji so zaradi pripisovanja in razširjanja pomena in vloge interneta v družbi pomemben dejavnik vpliva na percepcijo in širjenje tehnologije v družbi (Kelly 2009, 34). Čeprav so medijski diskurzi o internetu zaradi senzacionalizma ekstremni v obeh smereh⁴⁰, občinstvo samo oblikuje pomene. Ker so posamezniki z višjim kulturnim kapitalom bolje opremljeni z znanjem, ki jim pomaga kritično obravnavati posredovane pomene, sem predvidevala, da bodo takšni posamezniki imeli bolj refleksiven odnos do interneta.

Izkazalo pa se je, da na spremenljivko **refleksiven odnos do interneta** ne vpliva prav nobena od neodvisnih spremenljivk. Zato se je predpostavka, da imajo posamezniki z višjo stopnjo kulturnega kapitala tudi bolj refleksiven odnos do interneta, izkazala za napačno. Razlog za takšen rezultat lahko iščemo v samih indikatorjih spremenljivke refleksivnost odnosa do interneta. Zaradi izbrane metode raziskovanja indikatorjev sem indikatorje lahko izbirala izmed tistimi, ki so bili uporabljeni v študiji Kultura in razred. Izjave o internetu, pri katerih so anketiranci morali označiti, koliko se z njimi strinjajo oziroma ne strinjajo, ne izražajo ekstremnih pozicij do interneta in zato močno strinjanje ali nestrinjanje z njimi ne predstavlja ekstremnega odnosa do interneta. Če bi želeli natančneje preveriti, ali kulturni kapital vpliva na refleksivnost odnosa do interneta, bi morali kot indikatorje vključiti izjave, ki odražajo ekstremna stališča do interneta (pozitivna in negativna).

Ugotovila pa sem, da kulturni kapital vpliva na **usmerjenost odnosa do interneta**. Posamezniki z višjo stopnjo kulturnega kapitala imajo namreč pozitivnejši odnos do interneta v primerjavi s tistimi z nižjo stopnjo kulturnega kapitala. Pozitivnejši odnos do interneta pa imajo tudi posamezniki z višjo stopnjo ekonomskega kapitala⁴¹. To je mogoče pojasniti z dejstvom, da ima več posameznikov z višjo stopnjo kulturnega in ekonomskega kapitala dostop do interneta in ga tudi pogosteje uporabljajo, zaradi česar⁴² so lahko na podlagi lastnih izkušenj izoblikovali pozitiven odnos do interneta. To pomeni, da so se izmed diskurzov o internetu, s katerimi so prišli v stik prek množičnih medijev ali drugače, najbolj poistovetili s

---

⁴⁰ Bodisi utopični, ker internetu pripisujejo moč družbenih sprememb, bodisi preveč pesimistični, ker internetu pripisujejo škodljive učinke na družbo in posameznike.

⁴¹ Povezava obeh spremenljivk ekonomskega kapitala s spremenljivko negativnost odnosa do interneta se je izkazala za statistično značilno v primeru, ko sem v regresijski model vstavila vsako neodvisno spremenljivko posebej.

⁴² Kar sem ugotovila tudi v pričujoči raziskavi.

tistimi, ki odražajo pozitiven odnos do interneta. Po drugi strani pa so depriviligirani posamezniki oziroma tisti z nizko stopnjo ekonomskega in kulturnega kapitala zaradi manjšega stika z internetom do le-tega razvili več predsodkov in so mu zato manj naklonjeni. Podobno je ugotovila tudi Kvasnyjeva (2006a) v svoji kvalitativni študiji, v kateri je preučevala, kako je ciljna populacija v dveh različnih ameriških mestih sprejela iniciativi, ustanovljeni z namenom zmanjševanja digitalnega razkoraka. Kvasnyjeva (2006a) tako ugotavlja, da je pri depriviligiranih skupinah zelo težko kultivirati pozitivne dispozicije do tehnologije.

6.4.2 Kulturni in ekonomski kapital povečujeta vpetost v digitalno kulturo

Ugotovila sem, da je za boljše situirane posameznike oziroma posameznike z višjo stopnjo ekonomskega kapitala bolj verjetno, da imajo dostop do interneta. Prav tako ga uporabljajo pogosteje in je ta bolj vpet v njihov vsakdan⁴³. Rezultati so v skladu s predvidevanji, ki temeljijo na socioloških teorijah stratifikacije in neenakosti, ki pravijo, da boljše situirana gospodinjstva prej pridobijo dostop do interneta, prav tako pa imajo tudi boljše kvaliteto samega dostopa (Livingstone in Helsper 2007, 676) in si lahko privoščijo več naprav, s katerimi lahko pogosteje in v različnih situacijah dostopajo do interneta (Schradie 2011, 166).

Rezultati raziskave so pokazali, da so posamezniki z višjo stopnjo kulturnega kapitala bolj vpleteni v digitalno kulturo, saj je zanje bolj verjetno, da imajo dostop do interneta, prav tako pa ga uporabljajo pogosteje in na več različnih področjih kot posamezniki z manj kulturnega kapitala. Rezultati so skladni s predpostavko, da na način uporabe interneta pomembno vplivajo socio-kulturni dejavniki vsakdanjega življenja (Tsatsou 2011, 324), ki vplivajo na razgibanost njihovega informacijskega habitusa.

Tudi Witte in Mannon (2010, 92) sta ugotovila, da posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe pogosteje dostopajo do interneta, čeprav sta za merjenja spremenljivke pogostosti dostopa do interneta uporabila drugačen indikator. Odgovor respondentov na vprašanje, če so prejšnji dan uporabljali internet, je po njunem mnenju zanesljiv indikator dnevne uporabe interneta oziroma vsakodnevnega življenjskega stila, ki vključuje uporabo interneta (Witte in Mannon 2010, 90).

---

⁴³ Na vpetost interneta v vsakdan statistično značilno vpliva le spremenljivka materialne dobrine, če jo v regresijski model kot edino neodvisno spremenljivko.

Do ugotovitev, skladnih z rezultati moje raziskave, sta prišli tudi Hargittajeva in Hinnantova (2008), ki sta s kvantitativno metodo telefonskega anketiranja raziskovali razlike v uporabi interneta med mlajšimi odraslimi. Čeprav sta avtorici raziskavo opravili na vzorcu, ki zajema mlajšo populacijo, in zasnovali nekoliko drugačen raziskovalni model, je pomembno predvsem dejstvo, da so rezultati njune raziskave povsem skladni z rezultati moje raziskave. Hargittajeva in Hinnantova (2008, 615) sta ugotovili, da ima stopnja izobrazbe (ki je v mojem primeru indikator institucionaliziranega kulturnega kapitala) močan pozitiven vpliv na vrsto spletnih strani, ki jih bo posameznik obiskal (v moji raziskavi tega sicer nisem preverjala, sem pa merila podobno spremenljivko, raznolikost vpetosti interneta v vsakdan, s katero sem preverjala, na katerih področjih življenja je internet pomemben). Avtorici ugotavljata, da je bolj verjetno, da bodo posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe obiskali spletne strani, od katerih imajo ali bodo imeli v prihodnosti koristi⁴⁴.

6.4.3 Kulturni in ekonomski kapital povečujeta produktivnost na internetu

Verjetnost, da bo posameznik na internetu produktiven, se večja s stopnjo ekonomskega in stopnjo institucionaliziranega kulturnega kapitala, ki ga posameznik poseduje. Rezultati so namreč potrdili tezo, da so za produciranje vsebin potrebna določena znanja, ki jih v večji meri posedujejo posamezniki z višjo stopnjo kulturnega kapitala (Schradie 2011, 154) in zaradi tega je večja verjetnost, da bodo na internetu produktivni. Prav tako pa so rezultati v skladu s predvidevanjem, da posamezniki s slabšim ekonomskim statusom razvijejo t. i. **okus nujnosti**, ki vpliva na to, da internet uporabljajo predvsem za nujne aktivnosti in se zato v večini primerov ne lotijo produkcije lastnih vsebin (Schradie 2011, 149). Do podobnih rezultatov sta v svoji raziskavi prišla tudi Witte in Mannon (2011, 101), ki sta analizirala podatke, pridobljene v študiji Pew Internet & American Life Project, in sicer v letih 2000 do 2007. Ugotovila sta, da posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe in višjim prihodkom pogosteje izvajajo produktivne dejavnosti na internetu, medtem ko se tisti z nižjo stopnjo izobrazbe in prihodka bolj poslužujejo »*potrošnih aktivnosti*«⁴⁵. Tudi Schradijeva (2011) je analizirala podatke, pridobljene v sedemnajstih študijah Pew Internet & American Life Project, in prišla do enakih zaključkov. Poleg tega pa je ugotovila tudi, da na posameznikovo produktivnost na (ibid). Posamezniki, ki lahko do interneta dostopajo na več različnih lokacijah in so pri uporabi avtonomni (imajo svoj računalnik s povezavo do interneta, ki ga lahko uporabljajo zasebno), so na internetu produktivnejši (ibid.).

---

⁴⁴ Hargittajeva in Hinnantova (2008, 615) sta takšne spletne strani poimenovali »capital – enhancing sites«.

⁴⁵ Angl. *consumption activities*.

6.5 PREDNOSTI IN OMEJITVE RAZISKAVE

Glavna prednost moje raziskave je v samem pristopu, ki je bil zasnovan na podlagi kritičnega pregleda že opravljenih raziskav digitalnega razkoraka in temelji na uveljavljenem teoretičnem ogrodju, ki problem digitalnega razkoraka umesti v kontekst širših družbenih neenakosti. S tem sem se uspela izogniti problemu številnih raziskav digitalnega razkoraka, ki zaradi preveč poenostavljenega pojmovanja zanemarijo večdimenzionalnost in kompleksnost samega problema. Z raziskovalnim modelom, ki temelji na Bourdiejevih konceptih različnih oblik kapitala, sem uspela zajeti družbeno vpetost problema s historično dimenzijo družbeno-kulturnih neenakosti in preseči binarno dojemanje digitalnega razkoraka z upoštevanjem treh dimenzij in kontinuitete razlik v uporabi in odnosu posameznikov do interneta. Prednost izbrane metode raziskovanja pa je predvsem v velikosti vzorca, zaradi česar so rezultati relevantnejši in zaradi katere mi je uspelo pokazati, da je v raziskovanju digitalnega razkoraka kulturni kapital eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki jih je potrebno upoštevati tudi v prihodnji raziskavah.

Če je največja prednost izbrane metode raziskovanja velik vzorec, pa je zagotovo največja omejitev sekundarne analize podatkov ta, da so vsi podatki že vnaprej zbrani in sem lahko spremenljivke merila zgolj z danimi indikatorji. Če bi indikatorje lahko oblikovala sama, bi verjetno izbrala druge, vendar sem kljub temu ocenila, da ti zadostujejo za merjenje spremenljivk. Omejen nabor podatkov je botroval tudi temu, da v raziskovalni model nisem vključila socialnega kapitala, ki je prav tako pomembna spremenljivka v raziskovanju digitalnega razkoraka, kot sta ekonomski in kulturni kapital. Rezultati bi bili z vključitvijo spremenljivke socialni kapital natančnejši tudi pri preverjanju povezave med kulturnim in ekonomskim kapitalom ter odvisnimi spremenljivkami, saj so vse tri oblike kapitala tako prepletene, da jih je pravzaprav nemogoče meriti povsem neodvisno. Izjemna prepletenost različnih oblik kapitala se je izkazala že sedaj, saj se v nekaterih primerih zaradi medsebojnega vpliva neodvisnih spremenljivk ni takoj pokazala statistično značilna povezava z odvisnimi spremenljivkami.

Zagotovo pa je največja omejitev izbranega pristopa v sami naravi kvantitativnih raziskav, ki sicer omogočajo preverjanje zastavljenih hipotez na velikem vzorcu, vendar premalo prispevajo k poglobljenemu razumevanju digitalnega razkoraka. Takšne kvantitativne raziskave lahko zato služijo kot pokazatelj nekih splošnih značilnosti družbenega problema (v

tem primeru digitalnega razkoraka), ki jih je potrebno s kvalitativnimi pristopi podrobneje raziskati.

7 SKLEP: K BISTVU DISKURZA O DIGITALNEM RAZKORAKU

Na internet ne moremo gledati kot na neko zunanjo spremenljivko, ki je bila injecirana v družbo in je povzročila določene spremembe (Warschauer 2003, 8). Internet je, tako kot vse ostale tehnologije, na kompleksen način prepleten z družbenimi sistemi in procesi (ibid.), iz česar izvira kompleksnost problema digitalnega razkoraka, ki je v številnih diskurzih preveč poenostavljena. Bistvo problema digitalnega razkoraka se skriva v njegovem družbeno-kulturnem izvoru, kar pomeni, da gre pri razlikah v dostopu in uporabi interneta pravzaprav za sodobno utelešenje skozi zgodovino vedno prisotnih družbenih neenakosti.

Z raziskavo sem dokazala, da se razlike v družbeno-kulturnem ozadju posameznikov odražajo tudi v njihovem informacijskem habitusu, ki zajema njihov odnos do interneta, vpetost interneta v vsakdan in njihovo produktivnost na internetu. Posamezniki z višjo stopnjo kulturnega in ekonomskega kapitala imajo pozitivnejši odnos do interneta. Prav tako je za posameznike z višjo stopnjo ekonomskega in kulturnega kapitala bolj verjetno, da imajo dostop do interneta in da ga uporabljajo bolj pogosto ter je ta bolj vpet v njihov vsakdan. Posamezniki z višjo stopnjo kulturnega kapitala uporabljajo internet na več različnih področjih v primerjavi s tistimi, ki ga imajo manj. Verjetnost, da bo posameznik na internetu produktiven, se večja s stopnjo ekonomskega in stopnjo institucionaliziranega kulturnega kapitala, ki ga ta poseduje.

Na podlagi rezultatov raziskave sem potrdila skoraj vse zastavljene hipoteze, s katerimi sem dokazala družbeno-kulturni izvor digitalnega razkoraka. Ker je to ena redkih raziskav v slovenskem prostoru, v kateri se preverja vpetost različnih dimenzij digitalnega razkoraka v širše družbeno-kulturne okvirje, so rezultati še toliko pomembnejši. Kljub temu pa je to zgolj majhen korak k poglobljenemu razumevanju digitalnega razkoraka, saj bi bilo potrebno na osnovi dobljenih rezultatov izvesti še kvalitativno raziskavo z metodo poglobljenih intervjujev. S tem bi pridobili dragocen vpogled v problematiko digitalnega razkoraka, ki ga je s kvantitativnimi metodami nemogoče pridobiti. Pomanjkljivost kvantitativnega raziskovanja digitalnega razkoraka zelo lepo ponazorita Tu in Kvasnyjeva (v Kvasny 2008,7), ki pravita:

Digitalni razkorak je boleč diskurz, omečen skozi statistiko in dehumaniziran s številkami. Medtem ko privilegirani ljudje in ljudje na položajih sočustvujejo s tistimi, ki so se znašli na napačni strani digitalnega razkoraka, le redki vidijo realnost problema, onkraj statistik. Namesto, da bi se trudili razumeti vsakodnevne prakse ljudi, ki so že zgodovinsko izključeni iz e-sveta, naprednih tehnoloških storitev in informacijskih virov, se rešitev išče v spreobrnitvi in množičnem izobraževanju zaostalih množic. Producirajo se diskurzi, v katerih se poudarja, zakaj nas morajo dohiteti, hkrati pa ti diskurzi zanemarjajo njihove vrednote in kulturo.

Za podrobnejše in predvsem bolj poglobljeno razumevanje digitalnega razkoraka bi bilo v prihodnje potrebno s pomočjo kvalitativnih raziskav besedo dati tistim, ki jih v diskurzu o digitalnem razkoraku obravnavamo kot deprivilegirane. Samo na takšen način bomo lahko problem razumeli z njihovega vidika, kar bi pravzaprav moralo biti bistvo diskurzov o digitalnem razkoraku.

Kljub pomanjkljivostim in omejitvam izbrane metode raziskovanja, ki izhajajo iz njene kvantitativne narave, pa je njen izbor vseeno upravičen. Samo s kvantitativno metodo sem namreč uspela doseči cilj te naloge, in sicer na relativno velikem vzorcu prebivalcev Slovenije dokazati, da je digitalni razkorak posledica že obstoječih družbeno-kulturnih razlik. Velikega pomena je predvsem izpostavitve vpliva kulturnega kapitala kot pomembnega dejavnika pri nastanku digitalnega razkoraka. Ta je namreč v večini diskurzov in raziskav digitalnega razkoraka povsem prezrt na račun socio-ekonomskih dejavnikov.

Kljub pomanjkljivostim in omejitvam izbrane metode raziskovanja, ki izhajajo iz njene kvantitativne narave, pa je njen izbor vseeno upravičen. Samo s kvantitativno metodo sem namreč uspela doseči cilj te naloge, in sicer na relativno velikem vzorcu prebivalcev Slovenije dokazati, da je digitalni razkorak posledica že obstoječih družbeno-kulturnih razlik. Velikega pomena je predvsem izpostavitve vpliva kulturnega kapitala kot pomembnega dejavnika pri nastanku digitalnega razkoraka. Ta je namreč v večini diskurzov in raziskav digitalnega razkoraka povsem prezrt na račun socio-ekonomskih dejavnikov. Z ugotovitvami raziskave sem tako tudi na primeru problematike digitalnega razkoraka, uspela empirično dokazati veljavnost Bourdieu-jeve (1997) teze, da o strukturi in delovanju družbenega sveta ne moremo govoriti brez, da bi v razlago vpletli tudi kulturni kapital. Ker pa je kulturni kapital zgodovinsko specifičen, ga je empirično izredno težko meriti. Pravzaprav bi bilo potrebno za

res natančno merjenje njegovega vpliva na informacijski habitus posameznikov najprej izvesti še raziskavo o tem, kateri sploh so indikatorji kulturnega kapitala, v slovenskem prostoru, v trenutnem zgodovinskem obdobju. Vendar pa je to spet nova dilema, ena od mnogih na katero naletimo pri raziskovanju digitalnega razkoraka. Je zgolj še en dokaz o kompleksni naravi problematike, ki prav zaradi tega od raziskovalca zahteva veliko mero kritičnosti, refleksivnosti in potrpežljivosti pri reševanju številnih dilem in ovir pri preučevanju problema.

8 LITERATURA

Alvarez, Mauricio Ramoz. 1999. Modern technology and technological determinism: the empire strikes again. *New media & society* 19 (5): 403–410.

Barlow, John Perry. 1996. *A Declaration of the independence of cyberspace*. Dostopno prek: <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html> (2. maj 2013).

Benton Foundation. Dostopno prek: <http://benton.org/about> (13. maj 2013).

Blau, Andrew. 2002. Access isn't enough. *American libraries* 30 (6): 50–52.

Bourdieu, Pierre. 1984/2002. *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

--- 1986/1997. The forms of capital. V *Education, culture, economy, and society*, ur. A. H. Halsey, Hugh Lauder, Phillip Brown in Amy Stuart Wells, 46–58. Oxford: Oxford University Press.

Cho, Jaeho, Homero Gil de Zuniga, Hernando Rojas in Dhavan V. Shah. 2003. Beyond access: The digital divide and internet uses and gratifications. *IT & society* 1 (4): 46–72.

Clark, Lynn Schofield, Christof Demont-Heinrich in Scott A. Webber. 2004. Ethnographic interviews on the digital divide. *New media & society* 6 (4): 529

Dolničar, Vesna, Katja Vukčević, Luka Kronegger in Vasja Vehovar. 2002. Digitalni razkorak v Sloveniji. *Družboslovne razprave* XVIII (40): 83–106.

Evropska komisija. 2010. *Evropska digitalna agenda*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:SL:PDF> (3. maj 2013).

Flichy, Patrice. 1999. *The construction of new digital media*. *New media & society* 1 (1): 33–39.

Goodwin, Ian in Steve Spittle. 2002. The European union and the information society. *New media & society* 4 (2): 225–249.

- Gui, Marco in Gianluca Argentin.** 2011. Digital skills of internet natives: Different forms of digital literacy in a random sample of northern Italian high school students. *New media & society* 13 (6): 963–980.
- Gunkel, David J.** 2003. Second thoughts: toward a critique of the digital divide. *New media & society* 5 (4): 499–522.
- Hargittai, Eszter.** 2005. Survey Measures of Web-Oriented Digital Literacy. *Social science computer review* 23 (3): 371–379.
- Hargittai, Eszter in Amanda Hinnant.** 2008. Digital inequality. Differences in young adults' use of the internet. *Communication research* 35 (5): 602–621.
- Kamin, Tanja in Blanka Tivadar.** 2011. Kapital(i) in zdravje. *Teorija in praksa: družboslovna revija* 48 (4): 1004–1023.
- Katz, James E. in Ronald E. Rice.** 2002. *Social consequences of internet use*. Cambridge, London: The MIT Press.
- Kelly, Jean P.** Not so revolutionary after all: the role of reinforcing frames in US magazine discourses about microcomputers. *New media & society* 11 (1–2): 31–52.
- Keil, Mark, Garret W. Meader in Lynette Kvasny.** 2002. Bridging the digital divide: The story of the free internet initiative in LaGrange, Georgia. *Proceedings of the Hawaii international conference on system sciences (HICSS)*, Waikoloa, Havaji, 6.–9. januar. Dostopno prek: <http://csdl2.computer.org/comp/proceedings/hicss/2003/1874/05/187450140b.pdf> (2. maj 2013).
- Kucukaydin, Ilhan, Elizabeth J. Tisdell.** 2008. The discourse on the digital divide: Are we being co-opted? *InterActions: UCLA Journal of education and information studies* 4 (1): 1–19. Dostopno prek: <http://escholarship.org/uc/item/85m2z8j2> (3. maj 2013).
- Kvasny, Lynette.** 2002. A conceptual framework for examining digital inequality. *Proceedings of the eighth Americas conference on information systems*, Dallas, 9.–11. avgust. Dostopno prek: <http://faculty.ist.psu.edu/lkvasny/AMCIS2002.pdf> (2. maj 2013).

--- 2006a. The challenges of redressing the digital divide: A tale of two us cities. *Information systems journal* 16 (1): 23–53.

--- 2006b. Cultural (Re)production of digital inequality in a US community technology initiative. *Information, communication and society* 9 (2): 1–26. Dostopno prek: <http://faculty.ist.psu.edu/lkvasny/iCS-Kvasny-Forthcoming.pdf> (2. maj 2013).

Lee, Lisa. 2008. The impact of young people's internet use on class boundaries and life Trajectories. *Sociology* 42 (1): 137–153.

Livingstone, Sonia in Ellen Helsper. 2007. Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society* 9(4): 671–696.

Livingstone, Sonia in Ellen Helsper. 2010. Balancing opportunities and risks In teenagers' use of the internet: The role of online skills and internet self-efficacy. *New Media & Society* 12 (2): 309–329.

Looker, Dianne E. in Victor Thiessen. 2003. Beyond the digital divide in canadian schools. From access to competency in the use of information technology. *Social science computer review* 21 (4): 475–490.

Luthar, Breda. 2011. *Medijska potrošnja, razred in kulturna stratifikacija: končno raziskovalno poročilo s sumarnikom*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede - Inštitut za družbene vede, Center za raziskovanje družbenega komuniciranja.

Luthar, Breda in Slavko Kurdija. 2011. Razred in kulturne distinkcije. *Teorija in praksa: družboslovna revija* 48 (4): 982–1003.

Malnar, Brina in Breda Luthar. 2011. Uvodnik. *Teorija in praksa: družboslovna revija* 48 (8): 949–950.

Morrison, Aimée. 2009. An impossible future: John Perry Barlow's 'Declaration of the independence of cyberspace'. *New media & society* 11 (1–2): 53–72.

Mossberger, Karen, Caroline J. Tolbert in Mary Stansbury. 2003. *Virtual inequality. Beyond the digital divide*. Washington D.C.: Georgetown university press.

NTIA. 1999. *Falling through the net: Defining the digital divide*. Dostopno prek: <http://www.ntia.doc.gov/legacy/ntiahome/fttn99/contents.html> (3. maj 2013).

- Oblak, Tanja.** 2003. *Izzivi e-demokracije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2012. Digitalne razslojenosti: spletna kultura skozi razredno in kulturno diferenciacijo v Ljubljani in Mariboru. *Družboslovne razprave* 28 (71): 39–62.
- O'Harra, Kieron in David Stevens.** 2006. *Inequality.com. Power, poverty and the digital divide*. Oxford: Oneworld publications.
- RIS.** 2004. *Statistični urad Slovenije: Prva objava rezultatov ankete o rabi interneta*. Dostopno prek: http://www.ris.org/db/27/6180/Raziskave/Statisti%C4%8Dni_urad_Slovenije:_Prva_objava_r ezultatov_ankete_o_rabi_interneta/?&p1=276&p2=285&p3=1318&db=160 (3. maj 2013).
- Rogers, Everett M.** 2001. The digital divide. *Convergence: The international journal of research into new media technologies* 7 (4): 96–111.
- Schradie, Jen.** 2011. The digital production gap: The digital divide and Web 2.0 collide. *Poetics* 39: 145–168.
- Selwyn, Neil.** 2004. Reconsidering political and popular understandings of the digital divide. *New media & society* 6 (3): 341–362.
- Smith, Merrit R. in Leo Marx.** 1994. *Does technology drive history?* Cambridge, London: The MIT Press.
- SURS.** 2006. *Nekateri kazalniki IKT za podporo strategiji i2010*. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/pub/Nekateri_kazalniki_IKT_rev2.pdf (3. maj 2013).
- SURS.** 2012. *Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije v gospodinjstvih in pri posameznikih, podrobni podatki, Slovenija, 2012 – končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5179 (3. maj 2013).
- Tondeur, Jo, Ilse Sinnaeve, Mieke van Houtte in Johan van Braak.** 2011. ICT as cltural capital: The relationship between socioeconomic status and the computer-use profile of young people. *New media & society* 13 (1): 151–168.
- Tsatsou, Panayiota.** 2011. Digital divides revisited: what is new about divides and their research? *Media, culture & society* 33 (2): 317–331.

Vermaas, Pieter, Peter Kroes, Ibo van de Poe, Maarten Franssen in Wybo Houkes. 2011. *A philosophy of technology. From technical artefacts to sociotechnical systems.* San Rafael: Morgan & Claypool.

van Deursen, Alexander in Jan van Dijk. 2011. Internet skills and the digital divide. *New media & society* 13 (6): 893–911.

van Dijk, Jan. 2009. One Europe, digitally divided. V *Routledge handbook of internet politics*, ur. Andrew Chadwick in Phillip N. Howard, 288–304. Oxon, New York: Routledge.

Vehovar, Vasja, Zenel Batagelj, Marjan Jarkovič, Tomaž Kalin, Davor Kozmus, Anton Kramberger, Rok Kraševc, Katja Lozar Manfreda, Tanja Oblak, Matija Remec, Andrej Škerlep in Franc Trček. 1998. *Internet v Sloveniji : [projekt RIS '96-'98].* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vlada Republike Slovenije. 2003. *Strategija Republika Slovenija v informacijski družbi.*

Dostopno prek:

http://www.bistrahisa.si/projekti/delo_na_daljavo/studije_analize/informacijska_druzba_v_sloveniji.pdf (13. maj 2013).

Vlada Republike Slovenije. 2007. *Strategija razvoja informacijske družbe v Republiki Sloveniji: si2010.* Dostopno prek:

http://www.arhiv.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/informacijska_druzba/si2010.pdf (3. maj 2013).

Warschauer, Mark. 2003. *Technology and social inclusion. Rethinking the digital divide.* Cambridge, London: The MIT press.

Wilson, Kenneth R., Jennifer S. Wallin in Christa Reiser. 2003. Social stratification and the digital Divide. *Social science computer review* 21 (2): 133–143.

Priloga A: Izsek iz anketnega vprašalnika⁴⁶

NEODVISNE SPREMENLJIVKE

Ekonomski kapital

indikator: mesečni dohodek

Vprašanje: d21/ Kolikšen je bil mesečni neto dohodek vseh članov vašega gospodinjstva?

Institucionalizirani kulturni kapital

indikator: stopnja dosežene izobrazbe

Vprašanje: d5/ Stopnja izobrazbe, ki ste jo uspešno zaključili?

- 1- osnovna šola
- 2- poklicna srednja šola
- 3- srednja strokovna šola
- 4- splošna srednja šola
- 5- višja, visoka univerzitetna izobrazba, magisterij, doktorat.

Utelešeni kulturni kapital

Indikator 1: poznavanje režiserjev filmov

Vprašanje: m13/ Mogoče veste, kdo je režiral naslednje filme?

	navede režiserja	navede drugega	ne pozna režiserja
E.T. vesoljček? E.T.	1	2	3
Stekli psi? Reservoir dogs	1	2	3
Boter? The godfather	1	2	3
Peklenska pomaranča? A clockwork orange	1	2	3
Ples v dežju	1	2	3

Indikator 2: poznavanje književnih del

Vprašanje: m17/ Spodaj je seznam književnih del. Mogoče veste, kdo je napisal... ?

	navede avtorja	navede drugega	ne pozna avtorja
Zločin in kazen	1	2	3
Gospa Bovary	1	2	3
Kralj na Batajnovi	1	2	3
Mojster in Margareta	1	2	3
Proces	1	2	3

⁴⁶ V prilogi je izsek iz anketnega vprašalnika raziskave Kultura in razred, ki je relevanten za mojo raziskavo.

Objektivni kulturni kapital

Indikator: lastništvo kulturnih materialnih dobrin

Vprašanje: m31/ Približno koliko spodaj navedenega, če sploh, imate v svojem domu?

Vrsta kulturnih materialnih dobrin	Navede število
Originalnih glasbenih CD-jev, filmov na DVD-jih, kaset ali plošč?	x
Glasbenih albumov in filmov v elektronski obliki, prenesenih z interneta?	x
Knjig?	x

ODVISNE SPREMENLJIVKE

Odnos do interneta

Indikator: reflektivnost/negativnost odnosa do interneta

Vprašanje: m46/ Ne glede na to, ali se imate za uporabnika interneta ali ne, prosimo, da ocenite, koliko se strinjate ali ne strinjate z naslednjimi trditvami. Ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni sploh se ne strinjam, 5 pa popolnoma se strinjam.

Trditev	Sploh se ne strinjam	Se ne strinjam	Niti - niti	Se strinjam	Popolnoma se strinjam	Ne vem
Težko si predstavljam, da bi prek interneta spoznaval/-a nove prijatelje.	1	2	3	4	5	6
Zaradi interneta so ljudje danes še bolj odtujeni.	1	2	3	4	5	6
Prepričan/-a sem, da je veliko ljudi odvisnih od interneta.	1	2	3	4	5	6
Internet se mi zdi predvsem velika izguba časa.	1	2	3	4	5	6
Internet je danes zagotovo najboljši vir informacij.	1	2	3	4	5	6
Tisti, ki danes ne poznajo interneta, bodo v znanju težko sledili drugim.	1	2	3	4	5	6
Prav je, da starši vedo, kaj njihovi otroci počnejo prek interneta.	1	2	3	4	5	6
Odnosi med starši in otroci postajajo zaradi interneta še slabši.	1	2	3	4	5	6

Produktivnost na internetu

Vprašanje: M44/ Ali ste vi sami prek interneta že naredili kaj od naslednjega? Prosimo, izberite odgovor med nikoli, enkrat, večkrat ali redno.

Vrsta produktivnosti	Nikoli	Enkrat	Večkrat	Redno	Ne vem
Objavili blog na spletu	1	2	3	4	5
Objavili video na spletu (recimo na YouTubu)	1	2	3	4	5
Komentirali kakšen članek, objavljen na spletnem mediju.	1	2	3	4	5
Poslali kakšno novico v spletni medij.	1	2	3	4	5
Odprli osebni profil na socialnih omrežjih (npr. na Facebooku, Twitterju, MySpaceu, ...)	1	2	3	4	5
Se pridružili kakšni internetni skupnosti (na forumu, socialnih omrežjih itd.)	1	2	3	4	5

Vpetost v digitalno kulturo

Indikator 1: dostop do interneta

Vprašanje: m40c/ Kaj od naštetega imate v svojem gospodinjstvu?

Materialna dobrina	Da	Ne	Ne vem
Internet	1	2	3

Indikator 2: Pogostost uporabe interneta

Vprašanje: m48/ Ocenite se z lestvico od 1 do 7, pri čemer 1 pomeni, da ste zelo nereden uporabnik interneta, 7 pa pomeni, da ste zelo pogost uporabnik interneta.

Indikator 3: Vpetost interneta v vsakdan

Vprašanje: m45/ Kako pomemben je vam osebno splet pri spodnjih stvareh? Ocenite na lestvici od 1 do 5, kjer 1 pomeni, da sploh ni pomembne, 5 pa pomeni, da je za vas zelo pomemben. (vključen odgovor ne vem)

	Sploh ni pomemben	Ni pomemben	Nit-niti	Je pomemben	Je zelo pomemben	Ne vem
Pri raziskovanju in učenju.	1	2	3	4	5	6
Pri druženju.	1	2	3	4	5	6
Pri preganjanju dolgčasa.	1	2	3	4	5	6
Pri nakupovanju ali prodaji rabljenih stvari.	1	2	3	4	5	6
Pri delu.	1	2	3	4	5	6
Pri urejanju praktičnih zadev.	1	2	3	4	5	6
Pri informiranju o zdravstvenih težavah.	1	2	3	4	5	6

Priloga B: Osnovne statistike neodvisnih spremenljivk

Spremenljivka	indikator	spol	starost	N	aritmetična sredina	standardni odklon
utel. kult. kapital	poznavanje književnih del	moški	> 30 let	87	1,09	1,14
			30-45 let	84	1,64	1,62
			46-60 let	104	1,63	1,49
			> 61 let	92	1,42	1,578
		ženske	> 30 let	83	1,92	1,41
			30-45 let	99	1,66	1,61
			46-60 let	114	1,41	1,65
			> 61 let	152	1,01	1,29
instituc. kulturni kapital	lastništvo originalnih glasbenih CD-jev, filmov na DVD-jih, kaset in plošč	moški	> 30 let	80	56,76	121,82
			30-45 let	75	72,8	139,4
			46-60 let	90	84,77	150,25
			> 61 let	78	54,36	68,63
		ženske	> 30 let	77	37,27	44,18
			30-45 let	91	58,47	122,08
			46-60 let	101	64,45	110,35
			> 61 let	84	35,45	61,55
	lastništvo glasbenih albumov in filmov v elektronski obliki, prenesenih z interneta	moški	> 30 let	73	156,36	247,04
			30-45 let	58	103,9	193,72
			46-60 let	46	68,54	147,72
			> 61 let	26	54,27	193,796
		ženske	> 30 let	72	112,75	182,609
			30-45 let	67	59,88	90,37
			46-60 let	59	42,24	128,59
			> 61 let	24	34,38	100,15

spremenljivka	indikator	spol	starost	N	aritmetična sredina	standardni odklon
instituc. kulturni kapital	lastništvo knjig	moški	> 30 let	75	83,36	104,47
			30-45 let	78	156,22	244,68
			46-60 let	101	151,31	191,39
			> 61 let	91	189,74	236,369
		ženske	> 30 let	77	96,95	142,853
			30-45 let	92	124,26	151,42
			46-60 let	111	153,39	215,17
			> 61 let	138	122,29	142,19

Priloga C: Osnovne statistike odvisnih spremenljivk

spremenljivka	indikator	spol	starost	N	aritmetična sredina	standardni odklon
Vpetost v digitalno kulturo	dostop do interneta	moški	> 30 let	87	1,00	0,00
			30-45 let	84	0,94	0,24
			46-60 let	104	0,8	0,403
			> 61 let	92	0,51	0,5
		ženske	> 30 let	82	9878	0,11
			30-45 let	99	0,95	0,22
			46-60 let	115	0,83	0,38
			> 61 let	149	0,31	0,46
	pogostost uporabe interneta	moški	> 30 let	87	6,32	0,91
			30-45 let	78	5,28	1,71
			46-60 let	82	4,63	1,89
			> 61 let	45	3,47	1,94
		ženske	> 30 let	81	5,75	1,55
			30-45 let	94	4,99	1,88
			46-60 let	94	3,87	2,09
			> 61 let	44	2,45	1,74
	vpetost interneta v vsakdan - intenzivnost	moški	> 30 let	81	29,16	3,89
			30-45 let	72	26,64	4,83
			46-60 let	76	24,84	6,175
			> 61 let	39	23,28	5,77
		ženske	> 30 let	77	27,91	4,54
			30-45 let	91	26,47	4,073
			46-60 let	86	23,01	6,82
			> 61 let	41	19,78	8,37

spremenljivka	indikator	spol	starost	N	aritmetična sredina	standardni odklon
Vpetost v digitalno kulturo	vpetost interneta v vsakdan - raznolikost	moški	> 30 let	81	6,57	0,69
			30-45 let	72	6,11	0,94
			46-60 let	76	5,39	1,82
			> 61 let	39	4,97	1,74
		ženske	> 30 let	77	6,23	0,97
			30-45 let	91	6,11	1,09
			46-60 let	86	4,91	2,096
			> 61 let	45	0,27	1,1
produktivnost na internetu	produktivnost - pogostost	moški	> 30 let	83	11,77	4,07
			30-45 let	76	9,45	3,5
			46-60 let	78	7,49	2,51
			> 61 let	43	6,49	1,1
		ženske	> 30 let	78	11,04	3,37
			30-45 let	93	8,67	2,8
			46-60 let	91	7,11	1,88
			> 61 let	45	6,47	1,85
	produktivnost - raznolikost	moški	> 30 let	83	2,88	1,71
			30-45 let	76	1,82	1,68
			46-60 let	78	0,77	1,23
			> 61 let	43	0,3	0,56
		ženske	> 30 let	77	6,23	0,97
			30-45 let	93	1,53	1,46
			46-60 let	91	0,64	1,09
			> 61 let	45	0,27	1,1

spremenljivka	indikator	spol	starost	N	aritmetična sredina	standardni odklon
odnos do interneta	refleksivnost do interneta	moški	> 30 let	71	15,40	2,25
			30-45 let	64	15,4	2,55
			46-60 let	71	14,23	2,44
			> 61 let	37	13,65	2,32
		ženske	> 30 let	75	15,08	2,71
			30-45 let	86	13,88	2,34
			46-60 let	68	13,82	2,56
			> 61 let	30	13,97	2,88
	negativnost odnosa do interneta	moški	> 30 let	75	16,98	2,84
			30-45 let	17,84	2,29	2,29
			46-60 let	75	18,6	3,35
			> 61 let	37	15,54	3,56
		ženske	> 30 let	78	18,59	2,77
			30-45 let	89	18,84	3,15
			46-60 let	81	19,77	2,75
			> 61 let	39	20,95	2,96